„În cei 50 de ani care au trecut de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, clasa muncitoare internațională, forțele revoluționare au repurtat succese de însemnătate istorică determinînd prin lupta lor modificarea configurației lumii".

NICOLAE CEAUȘESCU

Din articolul „Victoriile hotărîtoare ale socialismului — triumf al marxism-leninismului"

BIBLIOTECA REGIONALĂ R.S.R. Hunedoara Deva

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE UNIȚI-VĂ !

gazeta literară

● ORGAN SĂPTĂMINAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ●

Anul XIV Nr. 42 (781) ● Joi 19 octombrie 1967 — 8 pagini: 1 leu

MOBILITATE ȘI DINAMISM

Pentru scriitor și artist, recentele documente, puse în discuția publică de Plenara C.C. al P.C.R., reprezintă mai mult decît un temei de meditație, sînt însuși imboldul unei reconsiderări creatoare a chestiunilor privind masa noastră de lucru, fila scrisă. În ele este analizată cu adîncime, spirit științific și responsabilitate, mișcarea unor procese economice largi, denunțîndu-se public chingile care frînează inițiativa, porțile prin care se revarsă risipa, vidul de gîndire sau automatismul pastișor, carențe care s-au transformat cu vremea în tot atîtea stînci în calea înaintării noastre. Fără a omite din aprecieri mîndria legitimă a succeselor, documentele ne îndeamnă la o considerare lucidă a proceselor economice în care sîntem antrenați, la o mai chibzuită cîntărire a pașilor, la o mai exactă și eficientă distribuire a eforturilor creatoare, în vederea dezvoltării depline a organismului economic al societății noastre. Măsurile care se prescriu sînt menite să degajeze inițiativa obștească și individuală, să dea unităților noastre economice o mai mare mobilitate, iar economiei în ansamblul ei un sporit dinamism. Mobilitate și dinamism sînt cele două viitoare caracteristici ale înaintării noastre în economie, cu consecințele care decurg de aici — eficiență, diversificarea producției, produs competitiv, — factori care vor asigura o mai puternică stabilitate pieții și o mai echilibrată răsplată a producătorului. Aceleași măsuri, ce se preconizează în documente, vor da o puternică lovitură birocrației administrative, lichidînd tutela de la distanță, prin telescopul dispozițiilor, spulberînd dădăceala sîcîitoare a servietelor plimbate printre strunguri, curmînd cu capriciul sau bunul plac în materie de legi economice, cînd știut este că intervenția ignorantă sau necugetată în asemenea procese are consecințe neașteptat de grave. Pe scurt, documentele prescriu o mai mare stimă față de producător, față de competența și capacitatea lui, față de instinctul său de previziune, rezultat din responsabilitatea directă a actului creator și dintr-o mare și fecundă experiență. Se prefigurează o etapă nouă în dezvoltarea societății noastre.

O asemenea viziune nu poate decît să-l bucure pe scriitor sau artist, nădăjduind o răsfrîngere directă a acestei viziuni și asupra îndeletnicirii cu gîndul sau cuvîntul. Produsele noastre pot deveni la rîndu-le competitive, eficiența lor socială poate spori neînchipuit de mult, prețul lor moral poate crește. Ce înseamnă în cîmpul artei și literaturii mobilitate și dinamism?...

Pornind de la spiritul documentelor, îndrăzneala creatoare s-ar cuveni dublată prin îndrăzneală și responsabilitate cetățenească, printr-o sporită luciditate în aprecierea proceselor sociale despre care vorbim, printr-o ascuțită sensibilitate față de multiplele „dureri de naștere" ale promovării noului în societatea noastră.

Solidar cu celelalte instrumente de construcție, condeiul își va face datoria.

Paul ANGHEL

COLOCVIUL BRÂNCUȘI

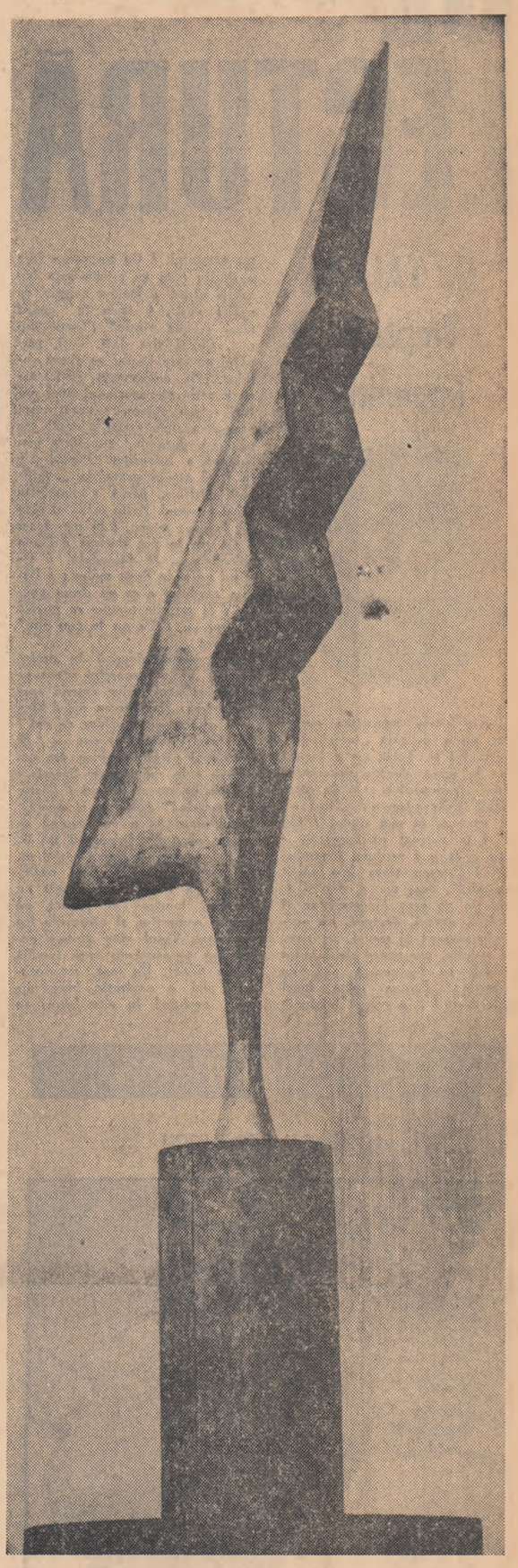

BRÂNCUȘI — *„COCOȘUL"*

(„Cocoșul" și „Prințesa X" fac parte din seria de fotografii inedite executate de FLORIN DRAGU după lucrările lui Brâncuși la Muzeul de Artă modernă din Paris — iunie 1967).

Între 13—15 octombrie s-au desfășurat la București lucrările colocviului „C. Brâncuși", organizat de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă și Uniunea Artiștilor Plastici, în colaborare cu Asociația internațională a criticilor de artă.

La reușita lucrărilor au contribuit, alături de specialiști români, o semă de personalități cu renume de peste hotare, precum și o serie de eleve și elevi ai lui Brâncuși. Ne-am adresat cîtorva dintre participanți rugîndu-i să ne evoce figura marelui artist român.

MEMORIA SATULUI

Satul, vatra străbunilor, din care, datori și mîndri scoborîm, intră în schimbare. Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din 5—6 octombrie, se va înscrie, și prin acest fapt, între evenimentele a căror importanță o putem valora numai dacă le privim din perspectiva viitorului. Sînt evenimentele care primesc, de la început, durata actului istoric. Documentele adoptate în acele zile conțin această durată, sacră, de act istoric, fiind documente de o deosebită importanță pentru progresul multilateral al societății noastre, pentru intensificarea ritmului de intensificare economică, social-politică și culturală a României. În același timp, punerea lor în dezbaterea publică în interiorul unui profund democratism, angajează, spiritual, întregul popor român, înfirmînd, încă odată, un adevăr pe care mulți îl considerau imutabil: singurele timpuri al căror teritoriu îl putem străbate fără teama necunoscutului sînt prezentul și trecuturile. E un adevăr depășit: apropiatul mîine nu mai constituie pentru noi suprafața cultivabilă doar cu ipotezele, imaginației, ci o imensă uzină în care am intrat de mai demult și am început să lucrăm. „Miracolul românesc" se explică numai prin acest imens zăcămînt de aur spiritual, pus în valoare de gîndirea vie, novatoare, științifică a partidului.

Ca vatră a străbunilor, satul a intrat și el mai dinainte în această uzină a viitorului, dovedindu-și inepuizabilele resurse morale și materiale de care dispune. Cooperativizarea constituie o astfel de dovadă palpabilă și, prin rezultatele de pînă acum, cutremurătoare: producția agricolă a României a crescut în anii din urmă, dacă mi se îngăduie un termen de împrumut, în progresie geometrică.

Angajarea satului în complexul relațiilor noi, socialiste, progresul continuu înregistrat pretutindeni, obținerea de centre cu pondere economică eficientă, datorită unei repartizări științifice și raționale a forțelor de producție, au determinat în structura satului un profil nou. Etern peregrin la porțile cetății, satul românesc a devenit în aceste ultime două decenii stăpîn al inepuizabilelor sale resurse.

Era firesc, de aceea, ca în concordanță deplină cu dezvoltarea actuală a României socialiste, între cerințele, impuse de însăși această dezvoltare, satul să intre, iarăși, în schimbare. Documentele Plenarei, din 5—6 octombrie, trasează două din liniile fundamentale ale structurii sale viitoare: libertatea de mișcare a comunei, autonomia sa în interiorul unui sistem administrativ teritorial, lipsit de parazitismul intermediar, costisitor, la nivelul raioanelor actuale, și dezvoltarea armonioasă pe plan local, dezvoltare care se bazează, în primul rînd, pe spiritul de bună organizare al țăranului. Sistematizarea, în interiorul unei urbanistici care are în vedere, de fiecare dată, tradiția arhitectonică populară, dar, în același timp, îi adaugă gradul de civilizație și confort contemporan, ilustrează pe deplin spiritul creator al partidului. În perspectiva viitoare de afirmare a existenței sale, satul românesc, așezat întotdeauna cu fața spre marile spectacole scrise doar de natură, este chemat să adauge, vechilor tradiții, tradiții viitoare.

Prin plug, cîmpia românească, din vremuri fără vîrstă, a știut să comunice cu anotimpurile și, mai presus de orice, cu brațele harnice. Un dialog continuu, singurul din toate cîte se pot imagina, în care cuvintele au fost de fiecare dată de prisos: primind sămînța și efortul înțelept al muncii, țărîna a vorbit, pe măsură, scoțînd deasupra vocabulele rotunde ale încolțirii, pe care le-a legat frumos, spre toamnă, în amplele poeme ale recoltei. Cooperativizarea a revitalizat acest dialog, ridicîndu-l pe treptele contemporan și viitor.

Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României consfințește acest drept, și această datorie, de ridicare a satului românesc la scara viitorului. Sociologilor li se oferă în acest fel un nebănuit cîmp de investigație și cunoaștere. Mai ales de cunoaștere. Pentru că apreciem drept eficiente numai soluțiile care izvorăsc din cunoașterea profundă și multilaterală. Vatră a străbunilor, satul românesc a fost și altarul pe care s-au păstrat secole de-a rîndul tradițiile și valorile spirituale ale neamului nostru, atunci cînd tehnica nu participa decît într-o foarte redusă măsură la morfologia civilizației noastre. Discul de celuloid, pe care astăzi îl putem cumpăra în orice colț al țării, a fost făcut mai întîi din memoria satului. Prima istorie a poporului român a scris-o tot satul, în cartea nevăzută a legendelor. Medicina dintîi a fundamentat-o, de asemeni, tot satul, cu prețul sacrificiului suprem. Primul curs de arhitectură s-a născut, sub bardă, din stejar și imaginație populară.

Aplecat deasupra sămînței, cu intuiția de veacuri, țăranul a scos deasupra, materială, înmulțirea. În lipsă de altele, țăranul român a ieșit în cîmp fiindu-și sieși profesor universitar, sociolog, economist, agronom, doctor, Țară. Memoria satului e adîncă și inepuizabilă.

Darie NOVACEANU

RUGĂCIUNE

LUI BRANCUȘI

Învestmîntată-n nuditatea ei
femeia bronz se închina la zei;
zeii erau, se vede, sub pămînt
cum ea se închina cu unghiul frînt;
în scoica rugăciunii, în palmele-adunate
un fluture prinsese, poate;
în cripta moale, ca-ntr-o văgăună
i se părea, un clopot că răsună,
bătea în podul palmei o aripă de flutur
mai pipăit ca florile-n vișin cînd se scutur;
o apăsau pe ceafă lumi de mit
dar unghiul ei stătea de neclintit;
durată-n omenească simetrie,
în bronz, statuia se născuse vie.

ASCENSIUNE

Vulpi roșii mi-au ars gîndul la ceasul dimineții;
veneai pînă la umeri prin laptele ceții,
ceața aceea curgînd din absurd
cu brațe moi, muierește întinse alene;
și te-am văzut,
că nu făcuseși să-nflorească
feriga nopții de Sînziene;
dar pînă la tine era înălțime cerească;
stai! nu te face fată, pasăre, nu te ascunde!
am șapte frați în basme și te găsesc oriunde;
am lujere albastre de flori de insomnie,
fac pîrtie de schiuri din benzi de curcubeu,
din raze răsucite din lună fac fringhie
și plop cu vîrfu-n lună încremenit sînt eu!
Cu toată recuzita spre geana ta de tuș
încremenesc sub rîsul prozaic ca un duș;
Te depărtai, pînă la umeri prin laptele ceții...
vulpi roșii mi-au ars gîndul la ceasul dimineții.

Radu BOUREANU

NUVELELE LUCIEI DEMETRIUS

Sinuoasă, discontinuă evoluție a parcurs Lucia Demetrius! Derutantă, ba chiar de-a dreptul de neînțeles, dacă am considera-o în afara contextului istoric-literar. În acest context, însă, explicația sinuozităților, a discontinuității, se află fără dificultăți. Debutul scriitoarei a declanșat explozii de entuziasm. E. Lovinescu descoperea în „fărîma de femeie" care era Lucia Demetrius prin 1935, pur și simplu, „o copilă de geniu". Cumpănit, exact în aprecieri, Pompiliu Constantinescu detecta în **Tinerețe**, romanul de debut, „o întreagă poezie a gesturilor, a întîlnirilor și despărțirilor de iubire, a așteptării și a bucuriei unei prezențe aproape divine a dragostei", iar romanul următor, **Marea fugă**, îl considera o „biruință", notînd că „D-ra Lucia Demetrius se dovedește o scriitoare nu numai de multe posibilități, dar și de palpabile realizări, ducînd mai departe, maturizîndu-le, darurile din **Tinerețe**. Și cele două romane citate, și culegerile de nuvele **Destine** și **Album de familie**, acesta din urmă ajungînd să împrumute titlul volumului selectiv, recent apărut în B.p.t., sub îngrijirea și cu o prefață a lui H. Zalis, îndreptățesc buna primire făcută de critică (chiar dacă nu de către unanimitatea criticii). Recitite azi, romanele, dar mai cu seamă nuvelele, cîteva dintre ele, impun și prin acele „rezonanțe concentrice de poezie", de care vorbea Pompiliu Constantinescu și — mai mult chiar — prin subtilitatea analitică.

Volumul din B.p.t. reține din **Destine** o singură nuvelă, reprezentativă pentru orientarea și posibilitățile de atunci ale autoarei, **Ultimele zile ale Ioarei Lazăr**, un fel de radiogramă a proceselor sufletești asociate agoniei. Lumea sanatoriilor, atmosfera de spital, medicii sînt de altminteri o constantă a literaturii Luciei Demetrius, a prozei sale, ca și a teatrului său. Ceea ce reține atenția în cazul concret e o specială capacitate de transpunere în ipostaza personajului invocat, finețea cu care sînt percepute simțăminte ce urcă ilogic din regiuni lăuntrice informe în cercul de lumină al conștiinței unei bolnave. Scriitoarea și-o asimilează pe Ioana Lazăr complet, îi comunică stările psihice, delirurile, halucinațiile, cu atîta putere de sensibilizare încît scrierea pare un jurnal interior transcris la persoana a treia. Spre a nu naufragia în apele unui lirism de speța celui din proza scriitoarelor de duzină, virtuțile simpatetice fuzionează, și în nuvela aceasta și în alte narațiuni ale Luciei Demetrius, cu o vie luciditate. Mareele sufletești, încărcate de aluviunile inconștientului, parvin la expresie trecute prin filtrul unei intelectualități selective ce interzice revărsările dezordonate, confidența nesemnificativă. Ne găsim în prezența unei modalități analitice datorate neîndoielnic Hortensiei Papadat-Bengescu. Aceeași acuitate a observației, neîmpinsă însă pînă la fiziologic și biologic, menținută, obișnuit, în spații pur sufletești, eterate, de unde acea constantă aură de poezie, acea impresie de elevație pe care o transmit chiar pagini ce nu evită traversarea unor compacte zone de prozaism, precum cele din **Melopee**, unde cuplul fugar are de înfruntat adversități dintre cele mai penibile, de ordinul grotescului în sforțarea de a găsi un adăpost iubirii. Rămînînd la nuvela din **Destine** inclusă în volumul antologic, amintitele însușiri se particularizează în special în predisposiția prozatoarei de a corporaliza stările psihice. Ioana Lazăr trăiește obsesiile mai ales la modul vizual. Simțind că se destramă, muribunda își reprezintă acest proces, plastic: „are impresia că e o haină, nu un trup, o haină din care a plecat trupul", trupul „se cerne, curge ca o zăpadă. și se așează, și e pufos, și se cerne continuu. Ninge cu puf, cu praf de lună". Altădată, gîndindu-se că s-ar putea să moară pînă a doua zi, se autocontemplă mental, „rece și violetă, întinsă pe masa din camera de la spatele sălii de operație, acoperită cu un cearceaf (...) Buzele au să se stingă și dinții au să se vadă albi..." Impresionantă e întrepătrunderea unor astfel de vedenii cu privelești de fericire, constituite normal, tot în sfera morbidului. Imaginea Profesorului investit de fantezia bolnavă cu puteri de traumaturg miraculos, străpunge repre-

Dumitru MICU

(Continuare în pagina 7)

DESPRE UMORUL GERMAN

breviar

Unui mare popor, care a dat culturii universale genii poetice, muzicale și filozofice incomparabile, ca Hölderlin și Goethe, Johann-Sebastian Bach și Beethoven, Kant și Hegel, i se contestă adeseori umorul sau i se recunoaște unul de culoarea și ponderea plumbului. Evidentă nedreptate! O replică oportună este recent apăruta carte Humor in deutscher Sprache, *cu texte culese, prelucrate și adnotate de Al. Roman în Editura Științifică. Metodic concepută, antologia de proverbe, umor al vîrstelor, al sexelor, al categoriilor sociale și profesionale, nu este lipsită de fragmente literare bine alese, de la Jörg Wickram, întîiul prozator german, din secolul al XVI-lea și pînă în zilele noastre, inclusiv scriitorul român de limbă germană, Erwin Wittstock (1890—1962). Caragiale spunea că prostul dacă nu este fudul nu are nici un haz. Proverbul german corespunzător se poate traduce astfel: Prostie și mîndrie cresc din aceeași tulpină (Dummheit und Stolz wachsen an einem Holz).*

Unele glume, axate pe echivocuri specifice limbii germane, sînt intraductibile, ca întrebarea: un derivat al cuvîntului Lebensgefahr? *(primejdie de moarte) și răspunsul:* Lebensgefährtin *(tovarășe de viață, soție). Este calamburul unui misogin spiritual, rezultat din compunerea congruent gramaticală a femininului.*

Echivocul stă la baza și a unui alt dialog, între o cumpărătoare și vînzătorul de cărți, care-o întreabă dacă dorește o carte ușoară — distractivă, iar ea îi răspunde că lucrul îi este indiferent, deoarece o așteaptă afară trăsura.

Răspunsul unui prieten, la întrebarea altuia, de ce nu se însoară cu o veche cunoștință, cum că dacă ar face-o, n-ar mai avea unde să-și petreacă serile, ne amintim că l-am citit în Chamfort.

Anecdota cu Goethe, care ar fi răspuns unui tînăr autor neînzestrat al unei ode Către posteritate, *că poezia nu va ajunge la adresă, circulă și pe seama lui Voltaire.*

Înaintea fanfaronului cinegetic Münchhausen, antologistul ni-l dă pe omologul său marsilez, Marius, lăudăros dar laș. Să fie o simbolică tendențioasă, în favoarea baronului german? Sau este pur și simplu o depășire a cadrului național, fără intenții subversive? Că doar antologistul dă și din umorul lui Galenos, marele medic al antichității grecești, care spunea: „Cel mai bun medic este natura. *Ea nu numai că vindecă trei pătrimi din toate bolile, dar nici nu-și bîrfește colegii".*

Dintr-o vorbă a lui Liliencron despre un epigon, aflăm și izvorul cuvîntului atribuit lui C. Argetoianu, pe seama unui tînăr contemporan:

Șerban CIOCULESCU

(Continuare în pagina 7)

OPERA MAJORĂ A SECOLULUI XX

Domnul Jacques Lassaigne, președintele A.I.C.A. (Asociația Internațională a Criticilor de Artă), precizînd că scopul acestui colocviu a fost cinstirea lui Brâncuși cu prilejul împlinirii a 10 ani de la moartea sa, ne-a declarat:

„Acei dintre noi care l-au cunoscut, au evocat figura sa aproape legendară; alții au comunicat rezultatele cercetărilor și descoperirilor lor.

Am discutat despre opera sa — liber și simplu, așa cum ar fi dorit el însuși, dar dincolo de o familiaritate de atelier sau de limbaj. Căci nu te poți apropia de Brâncuși, nu poți vorbi despre el, nu poți scrie despre opera sa, fără un respect infinit. Un respect pe care modestia și demnitatea vieții sale, la fel ca și măreția creației sale, îl merită pe deplin.

Așa cum el însuși gîndea, că artistul nu se poate apuca de lucru fără a se afla într-o stare de purificare și seninătate meditativă și noi încercăm sentimentul că trebuie să ne pregătim înainte de a porni pe drumul discuțiilor.

Și fiecare contribuție a noastră nu are sens decît făcînd parte dintr-un act de celebrare colectivă. În acest spirit și pentru a-l cunoaște mai bine pe Brâncuși am venit aici să-l onorăm, pe pămîntul românesc. Am mers în pelerinaj la Craiova și Tîrgul Jiu; în admirabilele dumneavoastră muzee am văzut mărturiile marilor creații din trecutul istoric și religios, din inepuizabilul tezaur al artei populare pe care am studiat-o în tinerețea mea, cînd am participat la conceperea monografiei sociologice a satului de unde a venit Brâncuși, a acestui mod de viață de o neuitată valoare cu care și-a hrănit opera și atitudinea sa. El a avut acest privilegiu, atît de rar pentru un artist, de a-și realiza năzuințele cele mai înalte, făurind monumente grandioase pe măsura poporului său.

Dar cum, din acest ungher îndepărtat al Carpaților, să-ți faci cunoscut, să-ți transmiți mesajul la toți acei, din ce în ce mai numeroși, care dincolo de frontierele timpului și ale spațiului, merită să-l primească?

Problema comunicării operei de artă, atît de importantă pentru viitorul marilor mulțimi de mîine, se pune în acest caz particular cu o acuitate ce merită să ne rețină atenția.

Brâncuși a eliberat arta, și am dori ca aceasta să fie pentru totdeauna, de estetism, de un talmeș-balmeș, fie el modern sau vechi. El este autorul operei majore a secolului XX în sculptură, așa cum este Matisse în pictură. Este o temă pe care mi-o propun și pe care sper să o aprofundez într-o zi".

Jacques LASSAIGNE

NOTE DE LECTURĂ

G. TALAZ
Treptele împlinirii

Poate părea întrucîtva curios cum, cu o delicată „impolitețe", poezia lui G. Talaz nu a incitat pînă la urmă elogiile superlative aduse începuturilor sale de către Mihail Dragomirescu: „Nu-i să am cunună, și nici rîndul / Cel dintîi în neamul românesc — / Alții mult mai vrednici / strălucesc / Precum viața le-a sortit comindul". Gest matur, dar și apostazie pe care Maestrul ar fi privit-o, atunci, desigur, cu academic reproș! Și totuși, un anume orgoliu, aparținînd de fapt tot poeziei, se insinuează aici, cu discreție: „Pentru mine locul mult dorit / E o prispă luminată cît pămîntul, / Cu un soare fără asfințit; / Și pe prispa asta îmi vreau cîntul / Pînă-n taigele de suflet auzit, / Cum în codrii mari s-aude vîntul" *(Locul dorit)*. Ca și altă dată, deci, peisajul cu care poetul se simte solidar prin consonanță sufletească e acela al naturii, al unei naturi mereu solare în care, însă, vremea a șters sucurile crude ale materiei, dezgolind suprafața mai comună a lucrurilor. Poetul are în felul acesta nostalgia „culorilor" mirifice, parcă ascunse, în acest anotimp firziu ochiului său: „Și le caut mereu, / Și mă doare / Că nu le pot dezveli / Nuda splendoare... // Cîteodată, / Ochiul nu vede decît moloz; / Paleta gîndului e ca un drum pustiu / Și culorile toate-s ca poama de boz — / De nu le mai știu" *(Pictură)*.

În general, domină în aceste versuri motivul soarelui văzut ca obiect al aspirațiilor umane spre împlinire: „Dar pentru noi / Vine ceva ce-i născut / Chiar de noi, / În aprigi năzuinți născut — / Și dacă mai picură noaptea din urmă — / În noi bîntuie Soarele, / Soarele ce răsare în noi / Soarele, Soarele!" *(Noapte și soare)*. Netulburate de o mai aprigă energie, accentele lirismului lui G. Talaz ar vrea să fixeze astfel un sentiment de plenitudine sufletească pe ideea comuniunii cu destinul luminos al patriei, cu munca oamenilor și eforturile lor creatoare. Totul vine dintr-o generoasă propensiune spre lumină *(Spre țintă)*. De fapt, recunoaștem aici o aspirație hiperbolizată, evoluînd în alte locuri în recente imnice nestrunite *(Se naște, Imn, Primiți)*. De aceea chiar într-o poezie ca *„Note de toamnă"*, titlul bacovian are darul numai să deruteze, căci gîndul morții capătă neîntîrziat un sens pozitiv. El este întîmpinat însă cu o seninătate care trădează mai mult dorința de a ilustra o idee decît de a materializa un sentiment. Prin urmare, ceea ce caută poetul în planul expresiei e „cuvîntul fără zorzoană sonoră" *(Zorzogne)* și nu numai sonoră, care să-i împiedice avînturile renăscute. Dar, putem acum observa, dacă expresia directă e mai la îndemîna poetului, ea nu poate înlocui totdeauna figurația cuvîntului plastic, capabil să potențeze ideea prin sugestie. (Și asta cu atît mai mult cu cît găsim în acest volum versuri de-a dreptul stîngheitoare prin lipsa lor de „suplețe").

În fond, adecvat e tonul poeziei lui G. Talaz acolo unde și cuvîntul și gestul liric rămîn supravegheate. E cazul unor poezii ca *„Turnul"* (replică, poate, la *„Ivoriul"* lui Vinea, citabilă în întregime pentru sobrietatea ei simpatetică: „Vreau să zidesc un turn pînă la cer; / Întoarceți-vă umeri sub povară, / Să duc cu mine piatră, aur, fier — / Că tot pămîntul din a lui comoară / M-ajută să mă-nalț cu turnul meu, / Ci tot pămîntu-ntunecos și greu. // O, zări nemărginite, cîmp ceresc! / Vă sorb lumina și mi-o torn în gînd / Și mă înalț mereu și tot zidesc, / Dar încă jos mă simt, și tremurînd, / Îmi pare că și umbra de pe văi / E tot cu mine ca și ziua-ntîi. // Ori poate pentru marea sărbătoare, / Pămîntu-de m-ajută să mă sui, / E însăși setea-i aprigă de soare / Iar eu sînt cupa-ntinsă-n mîna lui".

Ion BUDESCU

MIOARA CREMENE
Versuri de spus cu ghitara

Un volum anterior al Mioarei Cremene se intitula *Adevărul și inima*; cel de față a suprimat al doilea termen. *Versurile de spus cu ghitara* se caracterizează printr-o deșentimentalizare aproape calculată, iar aici desentimentalizarea e și defeminizare. De la emoția resimțită în cel mai dulceag stil duios-patetic în fața morții lui Grivei sau a lacrimilor unui copil *(Grivei, Cînd plînge un copil,* în *Adevărul și inima)*, la absoluta detașare afectivă cu care îngînă, în finalul acestui din urmă volum, „Unde ești dragostea mea... Unde ești dragostea mea...", s-a produs nu numai o mutație stilistică, dar și una de poziție. Ca toți sentimentalii, comprima timpul și răspundea cam cu aceeași intensitate solicitării prezente sau reprezentărilor venite din trecut, provocînd, prin spontaneitatea reacției afective, o totală dezordine în propria poziție față de timp.

Impunîndu-și un echilibru decis al sentimentelor, Mioara Cremene aspiră în acest volum de spus cu ghitara la o autonomie față de timp sau măcar la neutralitate. Drept care poziția i s-a stabilizat oarecum, iar cel care a intrat în dezordine e timpul, devenit un fel de balon de dimensiuni variabile, aflat la discreția poetei. Aceasta conversează liber și egal cu amintirile, cu obiectele, cu imaginile prezente sau trecute, cu cavalerii medievali în armură și cu tot felul de abstracțiuni, de pe un loc fix, situat undeva în mijlocul acestei lumi eteromorfe, apropindu-și ori îndepărtîndu-și interlocutorii, mișcîndu-i ca pe niște piese de șah. Și astfel totul dă senzația unui joc de șah repetat în diverse variante, ca sau fără surprize, totuși un joc, și încă unul fără partener... Asistăm la combinații frumoase, unele excelente, la încercări temerare, la desfășurări solemne sau stratageme ingenioase, dar lipsește febra întrecerii, emoția competiției. De unde în alte locuri emoția se degrada prin suprasentimentalizare, aici se resoarbe în joc.

Dintre toate jocurile încercate, cel mai interesant pare să fie jocul *conversiunii*, ca să-l numesc astfel, prin care concretul, perceput multiplu, senzual, e comutat în abstracțiune. O poezie reușită, în acest sens, este aceea intitulată *Măr*, de inspirație barbiană: „Iată-l. Uimind prin rotundul său / netulburat și firesc: / mărul domnesc. // Candid. Efemer. Derizorie copie de univers, // Și totuși etern. / Și pervers!" etc. Mărul e „trup". are „sămînță amară", dinții noștri îl mușcă „dureros", pentru ca apoi să simtim în gură „lumea adevărului"... În alte locuri, jocul conversiunii capătă reguli noi, iar trecerile ce se fac sînt ale lucrurilor în ființe și viceversa. Într-o *Baladă despre oameni și lucruri* sînt „fotolii gînditoare", lucrurile își duc o viață a lor, apoi se mută în oameni, iar oamenii, la rîndu-le, ceea ce e „și mai înfiorător", intră în lucruri „de tot"; „Într-un covor bunica îmbrăcată-n capot / Părinții și-au dat mîna / și au urcat în două oglinzi stînd față în față". Impresia aici nu este de joc condus, ci de joc *absolut*, care conduce el firea, mișcarea universului. „Lucrurile intraseră în oameni / și oamenii în lucruri ca niște cutii". Altundeva rochiile pornesc singure pe străzi și întîlnesc haine diverse. Însă „nepotrivite pentru ele", iar cărțile devin brusc neștiutoare și întreabă „cum se poate învăța alfabetul de la viață". *(Baladă despre noi, fără veșminte...)*

În înfrigurarea jocului, se pierde adeseori linia pură, gratuită a speculației și poezia devine gnomică (de pildă, *Balada despre cunoscutul albatros)*. În răsturnările amețitoare de planuri și linii, se strecoară idei, ceea ce iluminează și dă gravitate poeziei, și chiar o frumusețe mai autentică *(La geamul de peste drum, Studiu biblic, Balada despre singurătate* etc).

De altfel, ori de cîte ori versul trece de orizontul fenomenologic, își recapătă consistența și se „spune" mai bine, cu sau fără ghitară.

Dumitru SOLOMON

ANGELA CROITORU
Ochiul cel mare

Ochiul cel mare este, metaforic, modul de a vedea al unei cercetări primare, esențiale, nealterate a lucrurilor. Starea de grație a unei asemenea priviri directe, de *solidaritate*, mijloc fulgurant de contopire cu tot ceea ce ne înconjoară, este, în vîrsta biologică, un privilegiu al copilăriei; ea se realizează apoi rareori, în ceasuri de taină, și din acest punct de vedere inspirația este un act de *copilărire*. Poeta regăsește „zeescul duh al copilăriei trăite cîndva", „rîvnitul ideal al unei flori nemuritoare, de gingășie, de puritate..." în acele clipe cînd, scrie ea, „Mi se deschide ochiul cel dintîi, căruia lucrurile toate-i par taine incantatorii de flori ce se deschid. / Mi se crestează în orbită ochiul crud / căruia lucrurile toate-i răsar mirific, / ieșind ca dintr-o vintre maternă, cu urme de mucus cald, animal. / Mi se deschide ochiul cel mare, plin de nedumerire, / în care se varsă zeiasca amforă a lumii, / ochiul cel mare, plin de nedumerire și plin de fulgere..."

Ridurile gesturilor zilnice, deprinderi și convențiuni, aduc și însemnează oboseala percepției, cu vîrsta ochii se închid mereu mai mult, asemeni acelora din tablourile lui Tonitza; nostalgia copilăriei înseamnă în planul cunoașterii nostalgia percepției nemijlocite a miracolului. Gestul poetic este efortul tragic — pentru că se opune unei decurgeri firești, unei „căderi infinite". — de a atinge starea de senină comuniune cu lucrurile, acea copilărie a genezei ireversibil trecute.

Pentru a simți grandoarea lucrurilor, pentru a înțelege „lumea... cu toate zgomotele ei" poeta caută o stare de *umilitate*; ea se găsește parte în gloria întregului („Cînd mă aflu în mijlocul acestui glob de lumină / pe care cerurile îl închid în jurul meu, / sînt ca o gîză imortalizată în mierea clară și dură a unui chihlimbar"), vibrînd în marea trecere („mă închin acestei perpetui curgeri, / acestei unice flăcări în care mă mistui și eu"). Plecîndu-se, ea încearcă justificarea umană a frumuseții lucrurilor umile *(Cîntec despre lucruri, Inscripție pe ghete)* și, într-un gest de prosternare, măreția elementelor. Se produce astfel *o reabilitare* a semnelor mărunte ale existenței și o *exaltare* a marilor fenomene; procedeele corespunzătoare sînt *enumerarea*, apta să pună sub semnul egalității importanța existențială a celor mai diverse lucruri, și *exclamația poetică*, semnalul de gong al uimirii în fața tainei și a miracolului. *(Măreț e pămîntul, Ca straniu e acest animal al sufletului...)* Iată amîndouă aceste procedee ilustrate într-un fragment de poezie: „Mă prostern și mă închin ție, / și te sorb prin toți porii, lumină afină, / te strig tuturor vînturilor / și te sărut / pe frunze de arbori / pe corole de flori / pe unde de ape / pe nori schimbători / pe mierea albinelor / Pe-al vinului clar / pe ochii copiilor / pe ochii obositului cal / pe stăruitoarea și palida umbră și pe coloanele templului antic //..." *(Odă luminii)*.

Enumerarea, devenită aproape un ritual incantatoriu, strînsă în ritmul unei curgeri clasice, clare, tinde parcă, în multe poezii, să epuizeze subiectul în toată bogăția detaliilor lui. Ea este uneori fericit întreruptă de straniu interludiu, în care simțim vibrația poetei în starea ei cea mai pură, mai specifică, mai implicită, tulburînd întregul context logic; iată o asemenea întrerupere în prozodia *Odei luminii* din care am citat mai sus: „doar gîndul cel curat / veghează pîlpîind, veghează pîlpîind"; sau în altă poezie, această ciudată, splendidă metaforă: „Poezie, singurătatea mea, *tu ești casa tatălui meu*". La fel, sînt cîteva scurte poezii de stare poetică, *(Taină)*, mici peisaje *(Cîntec de seară, Zi de vară, Trandafirul)* ce ating fără sforțare și dincolo de cuvinte o stare de tainică rezonanță lirică.

Asemenea oscilații de la numirea lucrurilor la inefabilul lor răsplătesc un efort sincer, pur, *de comuniune*, ale cărui gesturi se fac în plină lumină. Lucrurile sînt văzute ca o descoperire a luminii, principiul lor unificator; în lumină este adus și cercetat în luxurianta lui bogăție și peisajul spiritual *(Ce straniu e acest animal al sufletului..., Ca oceanul sînt gîndurile...)*

Elanul extravertit este susținut de o tehnică vizuală de plain air. În tonuri clare, distincte, fără umbră, poeta își cîntă bucuria dramatică, „pagina bucurie de a fi". Tensiunea unei asemenea poezii stă nu în contrarierea acestui sentiment, ci în exacerbarea lui.

Marcel MIHALAȘ

FRANYO ZOLTÁN la 80 de ani

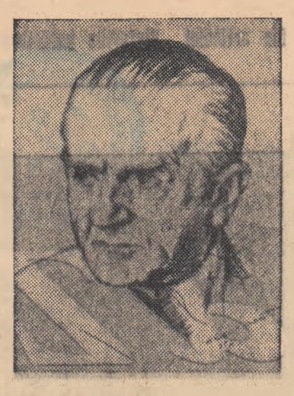

În seara zilei de 7 octombrie a.c. a avut loc în sala Teatrului de Stat Maghiar-German din Timișoara, sărbătorirea a 80 de ani de viață a scriitorului Franyo Zoltan.

Au luat cuvîntul: Alexandru Jebeleanu (Filiala Uniunii Scriitorilor Timișoara), Traian Iancu și Meliusz Jozsef (Uniunea Scriitorilor din R.S.R.), Leonida Țămaș, președintele Sfatului Popular al orașului Timișoara, Gallai-vi Zsolt (revista „Igaz Szo"), Lazer Jozsef (revista „Korunk"), Miko Ervin (revista „Utunk"), Deak Tamas (scriitor din Cluj).

În încheiere a răspuns scriitorul sărbătorit Franyo Zoltan, care a făcut următoarea confesiune:

Versul celebru, vechi de două milenii și jumătate al lui Sofocle răsună în mine și azi: „Nu pentru a ne urî, ci pentru a ne iubi trăim împreună!" Să iubim împreună, cu căldura umanității, pe cei obidiți, pe cei însetați de libertate, pe cei ce suferă pentru un viitor mai bun. Dar aș putea spune: să iubești dialectic, așa ca aceasta să-ți pretindă ura față de aceia — și numai față de aceia — care în lumea întreagă pîngăresc această iubire: pe agenții atîtării la război, ai urei rasiale și ai orgoliului prostesc al puterii. Nu este o datorie ușoară să servești umanitatea.

Dar am voie oare să-mi pierd credința? am voie să mă îndoiesc măcar și o clipă de omenire, de omenirea creatoare, muncitoare, care se înnoiește mereu, înaintînd tot mai neclintit spre realizarea unei societăți mai desăvîrșite, mai drepte? Chiar și gîndul acesta l-am gonit de la mine. Acum, cînd nici ziua cea mai lungă nu-mi ajunge, și cînd toate nopțile îmi sînt prea scurte, cînd numărul anilor mei, dar și bătăile tot mai neregulate ale inimii mele mă previn că trebuie să-mi încheie socotelile — și acum simt cum încrederea mea în viitor crește și se întărește.

Sub fereastra mea roiesc grupuri voioase și sănătoase de copii, noi blocuri de locuințe răsar din solul orașului, cămine culturale se ridică la sate; tinerii mei tovarăși scriitori mă încîntă prin înflorirea talentului lor; artiști amatori recită la țară poezii noi, cîntă compoziții de Enescu, coruri de Kodaly; țăranii cooperatori fac excursii vizitînd muzeele, ascultă conferințe, muncitorii manuali devin ingineri și inventatori; statistici precise dovedesc regresul vertiginos al unor boli care făceau ravagii în trecut. Ei bine, am voie oare să mă mai îndoiesc că, în ciuda tuturor încurcărilor diavolești, amenințărilor atomice, drumul presărat de piedici al omenirii duce irezistibil spre înălțimi?

Desigur mie nu-mi rămîne altceva decît să adaug atașamentul și contribuția mea la acest crescendo mărețul al înnoirilor revoluționare pe măsura lumii întregi. Cu credință nestrămutată îi salut pe contemporanii mei și pe aceia care vor urma după mine; strîng la piept prietenii care mai trăiesc, prietenii pe care i-am simțit aproape timp de o jumătate de secol, care mi-au alinat rănile sufletești căpătate din loviturile nedrepte. În orele mele singuratice trimit un salut acelora care nu mai vin să mă viziteze din deceniile scurse decît dezbrăcați de trup, salut umbrele multe-multe ale contemporanilor care fiecare mi-au dat cîte ceva, care mi-au înfrumusețat și îmbogățit viața...

Iar dacă cineva m-ar întreba astăzi, ce consider ca valoarea cea mai de preț a vieții mele de pînă acuma, i-aș răspunde: lupta. Lupta pentru victoria dreptății sociale și a spiritului de omenie. Chiar și cu o pană slabă, pentru idealurile cele mai sublime!"

avancronică

de NEAGU RĂDULESCU

PETRU VINTILĂ: „HIENA ȘI CIRCUL"

scrisoare către redacție

În numărul de joi, 12 octombrie crt., al „Gazetei literare", colegul nostru, Al. Piru, se ocupă de romanul meu recent, „Moartea lîngă cer", ceea ce, mărturisesc din capul locului, m-a făcut să mă simt onorat.

Incontestabil, d-sa e un vechi om de cultură și de probitate literară și opiniile sale m au interesat întotdeauna, chiar și atunci cînd (în rare cazuri) a fost amendat. Cu atît mai surprins am rămas, constatînd că, desigur, fără nici o intenție malignă, o serie de erori de ordin, ca să zic așa: tehnic, s-au strecurat în respectivul articol. Din stima pe care continui să i-o port, țin să precizez, iarăși din capul locului, că prin rîndurile de față nu vreau să împletez cu nimic asupra aprecierilor sale de ordin estetic. Respect libertatea de opinie (nu numai din motive de reciprocitate) și sper că revista dvs. va oferi ospitalitatea cuvenită precizărilor mele, care, după cum se va și vedea, se referă doar la unele aspecte (nu mă neesențiale), care țin de domeniul unei lecturi penetrante și integrale a oricărei cărți abordate public.

În articol, scrie: „Arthur *vrea* (s. m.) să se înece în Dunăre"; scena se petrece la pp. 24—25 și de nicăieri nu rezultă *intenția* sinuciderii, e vorba numai despre un accident. Și imediat mai scrie: „și autorul nutrind același gînd". (Care gînd? Tot al sinuciderii?! Un astfel de gînd nu există). Apoi: „În cîrciuma lui Ghiță Zarzăr, pun la cale plecarea la Paris, avînd în vedere că ne aflăm în secolul-pastilă, cînd poți ajunge la Londra prin simpla înghițire a unui comprimat *farmaceutic* (s. m.) (de viteză)". Întîi: Lucrurile se petrec nu *după* *înec*, ci mult înainte, cînd cele două personaje centrale abia se cunoscuseră; secundo: În carte, scrie (pp 21—22): „Avem nevoie de călătorii, zicea Arthur. La dracul cu singurătatea, la dracul izolarea! Am intrat într-un secol-pastilă. Presimt că timpul și distanțele se vor condensa curînd în asemenea măsură, încît nu vor mai fi decît niște pastile. Înghiți o *pastilă din asta* (s. m.) și ești, de exemplu, la Londra, dacă nu și mai departe. Dar pînă atunci, ziceam eu, vom crăpa de foame". Citită astfel cartea, rezultă clar că discutau despre cu totul altceva decît despre comprimate farmaceutice.

Mai departe, Al. Piru, relatînd de asemenea acțiunea: „Romancierul și prietenul său merg întîi la București, unde primul se instalează cu domiciliul în Cișmigiu, la locul zis „Cetate", iar al doilea într-o cameră sordidă din Cotroceni, unde contractează scabie". „Romancierul" însă n-a plecat la București decît mai tîrziu (pag. 32), după ce „prietenul său" a dispărut din Galați (pag. 30). Și (atenție) numai „romancierul" își stabilește „domiciliul" în Cișmigiu și mai apoi în Cotroceni. Iar scabia, „prietenul său" nu o „contractează" în camera din Cotroceni, ci o are gata contractată cînd celălalt îl regăsește (pag. 38) după luni de zile de căutare (scabia, o contractase „printre vagabonzii de ultimă speță", pag. 38). Abia în „camera sordidă", unde îl va conduce locatarul din carte, se va *vindeca* (pag. 39).

Cu privire la doamna R. C., alt personaj al cărții, Al. Piru își informează cititorii: Fiind o femeie neutră, incapabilă să se îndrăgostească de cineva, doamna R. C. dezamăgește pe Arthur care o părăsește". Or, doamna R. C. nu e deloc neutră, devreme ce e lesbiană și respinge iubirea lui Arthur tocmai pentru că e îndrăgostită de o femeie. În plus, ea e aceea care face afirmația că „— Bărbații sînt tăpturi neutre" (pag. 60). Și nu Arthur o părăsește pe ea, ci ea se debarasează de el, cu concursul celuilalt (pp. 64—65—66—67). Așa că nici n-au cum să-și „ia rămas bun de la ea" (Al. P.), deoarece „romancierul" îl cară noaptea în spate pe Arthur, iar acesta, sub influența alcoolului (pag. 65) și, sugerat, a unui soporific, nici măcar nu realizează prin ce trece (pp. 66—67).

Mai tîrziu, repetă: „...Încercarea de sinucidere...". Dar (sînt și eu obligat să repet) nicăieri, în carte, cele două personaje nu numai că nu încearcă, dar nici nu se gîndesc să se sinucidă.

Sînt convins că și nerespectarea exactității (de sens) în citate e de asemenea numai consecința colegialei urgențe, cu care Al. P. a ținut să-mi salute cartea. Altminteri, desigur, mai ales cînd vidul se produce la mijlocul citatului, ar fi aplicat punctele de suspensie, între paranteze drepte, pentru a-l pune în gardă pe cititorul neavizat, conform uzanțelor academice. Din intenția doar de a-i fi util, cu permisiunea d-sale, rectific o asemenea involuntară omisiune. În carte, după: „Lumina astrului-pivot am pus-o mereu la îndoială.", urmează: *Și toate lucrurile de care mă-ndoiam îmi produceau o teamă indescifrabilă. Acum, cînd nu mai exist, se poate spune.* (pag. 60). Abia pe urmă vine restul citatului din recenzie, adică: „Lumina mea venea din mine, lumina mea adevărată, din tristețile și neaștîmpărul condiției mele de răzvrătit și peregrin inter-uman — restul nu era decît un fals periculos" (Ibid.). Sau o scăpare ale cărei repercusiuni sînt mai subtile. Citat: „Esențial e universul interior, iar soarele acestui univers e creierul. Universul din afară ne atrage, încă de pe cînd", etc., etc. (pp. 80—81). E surprinzător că unui exeget de talia lui Al. P. i se pare cu totul neglijabil faptul că reflecția de mai sus e reverberația întîrziată a unei opinii de-a lui Arthur (pag. 23): *În privința asta, Arthur avea următoarea opinie: Creierul e soarele universului interior. Cînd apune, e pentru totdeauna. Dar mai bine să apui, decît să ai un creier satelit.* În activitatea sa generală, pe care dealtfel o prețuiam de mult, profesorul Al. P. se referă adeseori la marele G. Călinescu, căruia i-a fost elev. G. Călinescu cînd recurgea la citate, proceda cu o admirabilă exactitate, de la ansamblu pînă la nuanță.

Cît despre următoarea afirmație, apropo de ascensiunea pe Himalaya: „O asemenea relație de călătorie presupune fie o imaginație luxuriantă, fie o *trăire autentică, fie cunoștințe geografice speciale...*" (s. m.) — cred că intențiile mele au fost cel mai acut sesizate de către colegul său mai tînăr, Marian Popa, cînd scria: „Căci Ben. Corlaciu nu face memorial de călătorie și cu atît mai puțin propagandă turistică" etc. *(Luceafărul*, nr. 35 (279) 1967). Aceleași intenții, mi le sesiza și Magdalena Popescu în „Consemnări"-le d-sale din Gazeta Literară (nr. 34(773)1967).

Cu mulțumiri al dumneavoastră, ca și al confratelui Al. Piru.

Benedict CORLACIU

12 octombrie 1967.

„TINERII NOȘTRI BUNICI" — cronica literară — de ILIE CONSTANTIN

Proza unor poeți confirmă, în forme noi, lirica lor, răspunzînd necesității lăuntrice de adîncire a obsesiilor esențiale de tirania cărora nu pot în nici un chip scăpa, iar a altora, dimpotrivă, exprimă oboseala lăsată în suflet de aceleași obsesii, o criză a ideii de eu, dezamăgirea produsă de obișnuința cu abstracțiunile, o stare de alarmă în fața golului și a rutinei.

Romanul lui Ilie Constantin ar ilustra situația celei de a doua categorii, refugiul liniștitor în concret și mai ales în concretul altora, surpriza plină de încîntare a redescoperirii realului în scînteietoarele sale aparențe. De aceea, chiar dacă luate în sine piesele ce-l compun trimit la un deznodămînt dramatic, la o posomorîtă contemplație a vicisitudinilor, impresia dominantă rămîne foarte stenică, tristețea însăși este o excelentă, binefăcătoare tristețe.

Un idilism structural, deci de bună condiție și de o calitate autentică, scaldă atmosfera acestor pagini, oricîte întîmplări pînă la urmă nefericite ar relata ele, într-atît de mare și de înfricoșat este respectul scriitorului pentru viață și într-atît de copilărește bucuros este el că o poate stăpîni și așeza în fraze după dorință, simțindu-se o clipă atotputernic.

Fascinația provocată de actul însuși de a scrie, fericirea ingenuă de a-l putea înfăptui iradiază peste tot cu o crudă prospețime, înnobilînd pînă și nevinovatele clișee, strictele tipare ale prozei și care, aici, nici nu sînt de fapt tipare, întrucît autorul cade în ele parcă fără să știe, bucuros de a le fi descoperit.

Clișeele și tiparele beneficiază de o lumină aurorală salvatoare, fiind acceptate de noi fără nici o supărare, luate în serios, cercetate cu surprindere spre a vedea, ca pentru prima oară, ce este cu ele și cum de au apărut în lume. Mod de a spune, ceva mai complicat, că prozele lui Ilie Constantin, simple și nepretențioase, străbat cu bine momentul cheie, cel mai dificil, al lecturii. Nu-și epuizează însă toate latențele la acest prim contact. Reflecțiile noastre marginale ar fi atunci dovada posibilei lor vitalități.

Situîndu-se într-un continuu raport de inadecvare, autorul, care este și singurul erou al celor patru episoade, pornește în trecut în căutarea rădăcinilor mai stabile ale ființei, retrăind fascinat acele aspecte ale vieții sale, ale familiei (figura mamei constituie motivul esențial) capabile să-i dea un sentiment de cristalizare, să-i risipească tipicele neliniști de ins dezrădăcinat. E mereu în căutarea momentelor vii, incoruptibile, materializate în conturul amintirilor de neșters. Satisfacția sa este de a percepe că aceste rădăcini, prin care se leagă de lume, există în el, sînt încă vii, chiar dacă în prezent încearcă față de ele o anumită înstrăinare. Această înstrăinare este percepută fără dramatism, ca o dedublare pașnică, tandră, confortabilă. Privindu-se pe el însuși, în perspectiva momentelor vitale evocate în Tinerii noștri bunici, cu o blîndă nemulțumire, cu o tristețe remediabilă, plină de un humor calm al acceptării, povestitorul evită, în genere, răscolirea în adîncime a marilor neliniști, acaparat cum este de pitorescul, de fosforescența situațiilor pierdute și regăsite. În nuvela care împrumută și titlul întregului volum, tonalitatea revelației luminoase a trecutului (marea aventură a bunicilor tineri) iradiază cu o discretă putere. Prelungirile într-un trecut neașteptat, și absolut surprinzător, ale ființei de astăzi se structurează într-un spectacol aproape feeric, înregistrat cu un sentiment curios, amestec paradoxal de atașament și detașare.

Figurile acelea străine, „rudele" sale convenționale aparțin brusc și miraculos zonelor afective în care povestitorul însuși se mișcă, un schimb misterios de mesaje începe a se produce. Pe măsură ce relatează incredibila, pentru el, aventură, autorul, pe jumătate distrat, intră fără voie (și încercînd mereu să se stăpînească și neizbutind) în puterea unei emoții necunoscute, inexplicabile, atras într-un joc ciudat, dormitînd în subteranele ființei. De această forță ascunsă în el însuși este obligat să recunoască a nu fi avut știință.

Recunoaștere înduioșată, umilă și orgolioasă totodată, a prelungirilor eului intim, proiecție a propriei sale existențe în biografia frumoasă, elementară și atît de dezordonată, de necontrolată, a celor din care, străin de el însuși, descinde. Neverosimila ivire a bunicilor pe ecranul deodată dilatat nu numai al conștiinței, dar și al „biologiei" sale neștiute, se integrează unei ambiențe afective, dar și unei meditații nostalgice fremătătoare. Silueta mamei se detașează însă mai presus de toate, ca o prezență obsedantă, smulsă neantului, redată infinitului clipei prezente.

Nobilei nostalgii din „Tinerii noștri bunici" îi urmează imaginea, dintr-o dată foarte lucidă, a trecutului mult apropiat din „Viața de cuvinte", care constituie ultima și cea mai amplă secțiune a romanului. Noua față a eroului se ivește dintr-o perspectivă a calmei deriziuni, urmărită cu un ochi ironic, cu o privire persiflantă, demitizantă. Totuși cruțătoare, oprindu-se cu decență în pragul aspectelor inerent morbide. Unitatea de ton a volumului impunea această discreție, firește, uneori însă rezerva impusă de menținerea ambianței afective lasă loc superficialității.

Eroul este examinat cu spirit critic, dar salvat la vreme de un humor cam prea afectuos, care minimalizează de fapt seriozitatea experiențelor sale. Conștient parcă de primejdie, autorul atașează, la sfîrșit, un episod grav (moartea mamei), remarcabil în sine, în straniu contrast cu anecdoticul, bătînd ușor spre derizoriu, al acestei nuvele altfel agreabile.

Ceea ce pentru un prozator prin vocație reprezintă ținta ultimă, scopul în sine satisfăcător (captarea timpului, revelația destinului etc.) devine aici un obiect al curiozității, al unei atenții cercetătoare. Firea artistică profundă, poetul nu și-o exprimă în aceste pagini (și nici nu se gîndește s-o facă), firea profundă, bîntuită de obsesii nemărturisite el o rezervă limbajului abstract, enigmatic, cifrat al liricii: în schimb, își descoperă cu mirare și cu un fel de aviditate curioasă materia însăși, pieritoare, din care răsar obsesiile, zona intermediară încă nerarefiată, dintre existență și poezie. Este dornic să perceapă (și percepția creează o stare de plinătate și de jubilație) straturile care separă datele informe ale trăitului de emanațiile distilate ale acestora, obiect singular al poeziei.

Fiindcă intenția de a face artă (adică, în concepția sa firească, poezie) lipsește, apare senzația de spontan, de proaspăt, de neconfecționat (care constituie calitatea specială a acestei proze), o notă de familiaritate confesivă, ușor amuzată, de modestie relaxată, de umoare egală, difuzată pe toată întinderea relatării.

Chiar sub ochii noștri, autorul caută concretul de care este însetat, liber de orice constringeri „artistice" și îl descoperă, de fiecare dată, în memoria propriei sale existențe. Rădăcinile, scrupulos cercetate, existențiale, sociale etc. ale personalității eroului (care în esență, sub numele de Marius, Radu, Gino, este unul singur) sînt scoase cu satisfacție la lumină, chiar în actul spontan de a scrie.

Interesul stă în menținerea privirii țintite spre acest plan intermediar (între existență și poezie) care se constituie ca un fel de purgatoriu al artei.

Lucian RAICU

BRÂNCUȘI

CUMINȚENIA PĂMÎNTULUI

EMILIA CĂLDĂRARU

POEM ÎNTR-O LACRIMĂ

Răzbate tîrșit, dinspre capătul cercului,
această noapte lungă, ploioasă.
Macină, macină, macină.
S-au sculat toți morarii Sfarmă-oase !
Domnilor doctori, mă doare cumplit
coasta împrumutată de la Adam.
Mă doare pînă la inimă,
pînă ce simt cum alunec, treptat, într-o lacrimă
și se-nchide asupră-mi corola ei omnivoră
și mă soarbe adîncul adînc.
Cine să curme blestemul ?
Ancestrala pedeapsă a izgonirii din rai ?
Domnilor doctori, ar trebui să fiți dumnezei.
Cîte fisuri ale materiei
în dreptele noastre coloane !
Oare trupul acela atletic,
alergînd pînă la umilință
după gloria stadioanelor
nu păstrează și el, pînă-n firul de păr,
spasmul latent,
microscopicul, nevăzutul iarmaroc
al bestiilor cu picioare păroase ?

Cu cîtă eleganță patriciană
ascundem, fiecare,
inventarul mărunt al neputințelor noastre.
Dar zîmbetul nostru adesea
e numai un vaier greșit.
Nervozitatea străzii ni s-a vîrît sub unghii,
ploi cosmice, nevăzute, ne sfîșie carnea
pînă se iscă jalnicul ei nechezat,
ploile toamnei ne-ațiță vertebrele
pînă se-ncepe războiul surd al ciocurilor de papagal ;
și dintr-o dată ne auzim inimile,
păstăile sacre din nou, aiurînd,
zvîrlindu-și semințele roșii la ore absurde ;
ni se subție lumina pe fețe,
cuvîntul ne-ajunge difuz,
tot ce era nepotolită combustie
e convertit în foc de mucegai
și pînă și umbrele noastre
încep să tușească, sufocate de astm...
Ha, ha ! Cîtă tragicomedie !
Ochii noștri azurii,
frunțile noastre gînditoare,
perfectele noastre celule,
complicatele noastre circumvoluțiuni,
nimic altceva decît o mixtură de colburi
din rafturile lui Mendeleev.

Și vine o noapte dinspre capătul cercului.
Lunecăm, alunecăm treptat într-o lacrimă
și ne soarbe adîncul adînc,
și se-nchide asupră-ne corola ei omnivoră
rostogolindu-ne către secolul zero.
Singura noastră punte spre univers
rămîne acest fragment de substanță materială,
înfricoșat de legi inexorabile.
Încolo nimic.

Simunurile uscate ale lunii
se tulbură mai puțin decît propria reumă.
Singurătatea rîului ne doare mai puțin
decît genunchiul lovit.

Domnilor doctori,
Dați-ne grabnic celălalt capăt al cercului.
Dați-ne ziua.
Narcoza muncii, hipnoza ideii, extazul creației,
setea de trepte,
îndrăzneala, nebunia,
certitudini, miraje,
bizarerii, teribilisme,
urcușuri stelare, plonjări oceanice,
plenipotențe vitale,
tumult, tumult, tumult.
Ziua, domnilor doctori !
Pentru ea merita să ne naștem.
Pentru ea învățați să fiți dumnezei.
Pentru sfertul de ziuă trăit,
pentru fărîma de ziuă trăită,
mai putem însă, totuși, striga
chiar și la capătul cercului,
din adîncul lacrimii noastre adînci :
„Aleluia ! Urîtă mamă materie,
lăudămu-te, unică născătoare".

ION CRÎNGULEANU

CU DUNĂREA PE MÎINI

Muncește Dunărea sub viața mea.
Somn lung îmi dă și viață sîngelui ;
Cu moartea-n umeri se învinge
Mereu cu viața mea spre mare.

Flori de pămînt și țărm și flori de gură
Din maluri plîng sub lună din petale,
Prin telefoane și scrisori, prin ceasuri
Curg nevăzut și singur lacrimile tale.

Prin cer și prin pămînt e timpul dus.
Ci, muntele se rupe în spinare,
In fata mea cimentul se închină
Legat și țintuit, ca sclavii răi, în fiare.

Brat după brat, întinse la etern
Materia își duce, și prin ele trece
Putere românească și sărut în ploaie,
Lumină de căldură și lumină rece.

...Muncește Dunărea sub viața mea ;
Mi-i dor de țară și de flori la nord,
Mi-i dor de tine și-ai să vii tîrziu
In vis deasupra lumii într-un port.

Acolo, în final, acolo în etern
Spre pîinile din lanuri, spre tinere fîntîni,
Asemeni zeilor prea tineri, m-aș întoarce
Să vă îmbrățișez cu Dunărea pe mîini.

PORTRETUL PICTORULUI DARASCI

LUCIAN BLAGA inedit

Începem, cu această serie de poezii, publicarea ultimelor inedite *de Lucian Blaga. După cum am arătat în altă împrejurare, Blaga nu și-a ordonat în mod cronologic poeziile în volumele publicate pînă în 1943. Tot astfel a procedat și cu poeziile scrise după „Nebănuitele trepte". Acestea au fost grupate, pe rînd, în ciclurile „Domnia soarelui de toamnă" (a se vedea corespondența lui Blaga publicată în revista* Astra*), „Legenda veșnică" (caiet dactilografiat ce se află la Biblioteca Academiei) și apoi „Ecce tempus". Cele mai multe poezii au fost însă scrise între 1950—1960. În 1959 Blaga și-a regrupat poeziile (care între timp totalizează aproximativ 200 titluri) în patru cicluri : „Vîrsta de fier 1940—1944", „Corăbii cu cenușă", „Cîntecul focului", „Ce aude unicornul". În afară de acestea, de la Blaga au mai rămas aproximativ 30 de poezii scrise în 1960, poezii ce presupunem că urmau să constituie un nou ciclu. În ediția „Poezii" 1966, îngrijită de G. Ivașcu, s-au publicat inedite alese din toate ciclurile menționate, precum și din poeziile din 1960.*

În ediția de OPERE, la pregătirea căreia se lucrează în prezent, se vor publica toate poeziile lui Lucian Blaga, ordonate după indicațiile autorului. Pentru fiecare dintre poeziile inedite pe care le vom publica între timp, vom indica ciclul din care face parte.

Dorli BLAGA

Inscripție

Drumurile, pe care nu le umblăm,
drumurile, ce rămîn în noi,
ne duc și ele, fără număr, undeva.
Cuvintele, pe care nu le rostim,
cuvintele, ce rămîn în noi,
descoperă și ele, fără de margini, făptură.
Luptele, ce nu le dăm,
luptele, ce rămîn în noi,
ne lărgesc și ele în taină patria.
Sămînța, pe care n-o dăruim,
sămînța, ce rămîne în noi,
multiplică și ea fără capăt viața.
Moartea de care nu murim,
moartea ce rămîne în noi,
ne adîncește și ea tăcerea.
Și pretutindeni prin toate
își pune temei poezia.

Jale la început de noiembrie

Ascultă pe drumuri
de cer, pe înalte,
cohorte de păsări
sălbatice-n noapte.

Ce-ți lasă în urmă ?
Ce-ți lasă în față ?
Tomnatic imperiu,
isvoare ce-ngheață.

Curînd căprioru'
la ochiul de apă
închis — cu copita
zadarnic mai sapă.

Și încă vedea-vei
ce jaf în lumină
va fi, și ce jalnic
verdict în grădină.

Atît îți rămîne :
pămînt în tenebre
și inimă arsă
de grijă și febre.

Din cîntec, din caldul,
nimic nu mai este,
ah, nici în viață
și nici în poveste.

Ia seama că mîne
cocorii în seară
vor duce și luna,
furînd-o din țară.

Cetatea moartă

Ce gol în toamnă mi-e Sibiul !
Printre cîte turnuri sînt
aș mîngîia atîtea drumuri,
ce-ar fugi de pe pămînt —

Aș mîngîia-ntr-un loc o frunză
ce mai sună în urechi —
și soarele mîncat de greeri
pe sub zidurile vechi.

Götterdämmerung

Ceas de cumpănă, Amurg.
Vai, toate către soare curg —
tărîmul larg și noi cu el.
Pe-o lină aurie apă
Thule și Orplid, țară după țară,
toate trec prin soare
ca printr-un inel.
Se curmă ziua, vine seară.
Un fluviu purtător a toate
duce plute, vîrste mute,
către cele nevăzute
-n marea noapte.

Nu sunt singur

Obîrșiile-isvoare
mă mai leagă. Nu sunt singur.
Mi-a crescut pe cîmp o floare,
unde sunt, să nu fiu singur.

Jaruri sfinte, nor fierbinte
trec pe cer, să nu ard singur.
Inimi bat, se spun cuvinte,
pe pămînt să nu cînt singur.

Umbra-alături ia ființă,
unde merg, să nu merg singur.
Neguri vin din neființă —
mărturii că nu sunt singur.

Vulturi din robie scapă
și se-nalță ; nu lupt singur.
Cade în abis o apă,
în adînc să nu cad singur.

Focuri sunt și e credință.
Acest gînd cît mai palpită
schimbă moartea-n biruință
nu sunt singur, nu sunt singur.

Cuvinte către patru prieteni

Voi sunteți patru, nu mai mulți,
voi cei din urmă prieteni.
E plină Luna sus și e de aur. N-ar fi drept
să n-o privim, cînd între noi vorbim
despre o slujbă, ce-o aștept.

Viața-ntreagă gînduri am rostit
și cîntece am spus,
în ele căutîndu-mi vrednicia.
Pîndește-acum de undeva declinul și aminul.
Primejdii fulgeră din Nord, nechez s-aude
de-apocaliptici cai prin nouri sus.
În urmă e tot visul, în față doar destinul
Mi-e teamă, prieteni, că sfîrșitul
n-am să mi-l pot alege singur. S-ar putea
să cad cu fața-n jos
pe un tărîm netrebnic, rusinos.

Voi patru însă, pomenind de alte fapte,
să mă luați de unde voi fi fost căzut,
pe-un drum de seară sau în miez de noapte
în satul meu pe umeri să mă duceți
întins pe Lună ca pe-un scut.

Caravela

Stă pe comodă caravela.
Din ani mai vechi e tot aci.
Mi-o-nchipui dintr-odat-mărită.
De-un timp e gata a porni.

Emblemă are o cetate
ținută-n brațe de doi lei,
un scut cu cîmpul alb și roșu,
și-o cruce-alăturea de ei.

La proră poartă, dat în aur,
prelung în aer, magic semn,
căscată gură de balaur
furtuni să-nfrunte, ea de lemn.

S-a ruginit încheietura
în portul jalnic unde-a mas.
Acuma, de plecare, cîrma
e unsă și odgonul tras.

Cuprinse-n vînt, sărat, amarnic,
de sănătosul dor spre larg,
ca niște sîni de fată mare
se umflă pînzele-n catarg.

De pe limanul așteptării,
bătut de valuri monoton,
pornim din visul trist spre altul —
deschis ca un senin eon.

Un cer pe care nici o umbră
nu cade, iar ni s-a ivit.
Un cer, cum trebuie să fie,
ne mai surîde la sfîrșit.

Trăim ca să cuprindem totul
și să ne pierdem într-o zi.
Un Dumnezeu adînc, albastru,
e marea-n care vom pieri.

(Din ciclul „Vîrsta de fier 1940—1944")

Psalmul 151

Ai fost cîndva, prin primăveri, prin ierni, prin toamne
Al semințiilor și-al regelui David erai.
Ai fost cîndva, dar unde ești acum ?
Te-ntreb, căci s-ar putea să fii trecutul, Doamne.

Unde-ai căzut din lume rupt, Tu care cîteodat'
Te alegeai și-n fața mea ca soarele din mare,
Tu care-i fost cîndva și-al meu, prin toate ?
În golul, ce-l lăsași căzînd, ceva mă doare,
aducere a minte Tu, puternică și mare.
Nu te mai văd, dar te mai simt în noapte,
Te simt dumineca și toată săptămîna
cum ciungul simte o durere-n mîna
pe care n-o mai are

Tablele legii

Sunt fapte, vreo cîteva fapte pe care le facem
fără isvoade și fără sfat, de la nimeni luînd îndrumare
vreodată, fapte de care aproape că nici nu ne credem în stare.
Ele vin peste noi, copleșindu-ne pentru-mplinire
toate la fel de firești.

Astfel din totdeauna ai știut
mîna s-o-ntinzi către rodul ce cheamă din crengi,
în fața duhului care te neagă și-a focului
să te oprești, apărat de mirare,
și apa la gură s-o duci, precum o putere pe care
mai înainte de-a fi — a ta, o săruți.

Astfel vei ști într-o zi a supune
legilor tale făptura și gura iubitei.

Astfel cu inima ta, ca o limbă de clopot,
ști-vei să-nfrunți orice nor
ce-n căutare de ținte pe sus rătăcind — își împlîntă
acul de foc în biserici.

Cresc faptele-n noi, de la sine,
cum apa la gură o duci ca să bei.
Astfel odată, în timp ce fruntea asudă
sînge, și cerul — în stele dînd —
asudă lumină, vei ști-n întuneric
singur pe cruce să urci și brațele-n cuie
să ți le atîrni amîndouă.
Căci iată — din veac în veac — pînă în fata lui Dumnezeu
duc drumurile toate, vechi și nouă,
și nicăiri nimeni nu rătăcește.

(Din ciclul „Corăbii cu cenușă")

Psalm

Iubind — ne-ncredințăm că suntem. Cînd iubim,
oricît de-adîncă noapte-ar fi,
suntem în zi,
suntem în tine, Elohim.

Sub lumile de aur ale serii
Tu vezi-ne — cutreierînd livezile.
Umblăm prin marea săptămînă
Gînd cu gînd și mînă-n mînă.

Și cum am vrea să Te slăvim
pentru iubirea ce ne-o-ngădui, Elohim !
Dar numai rană a tăcerii
e cuvîntul, ce-l rostim.

(Din ciclul „Cîntecul focului")

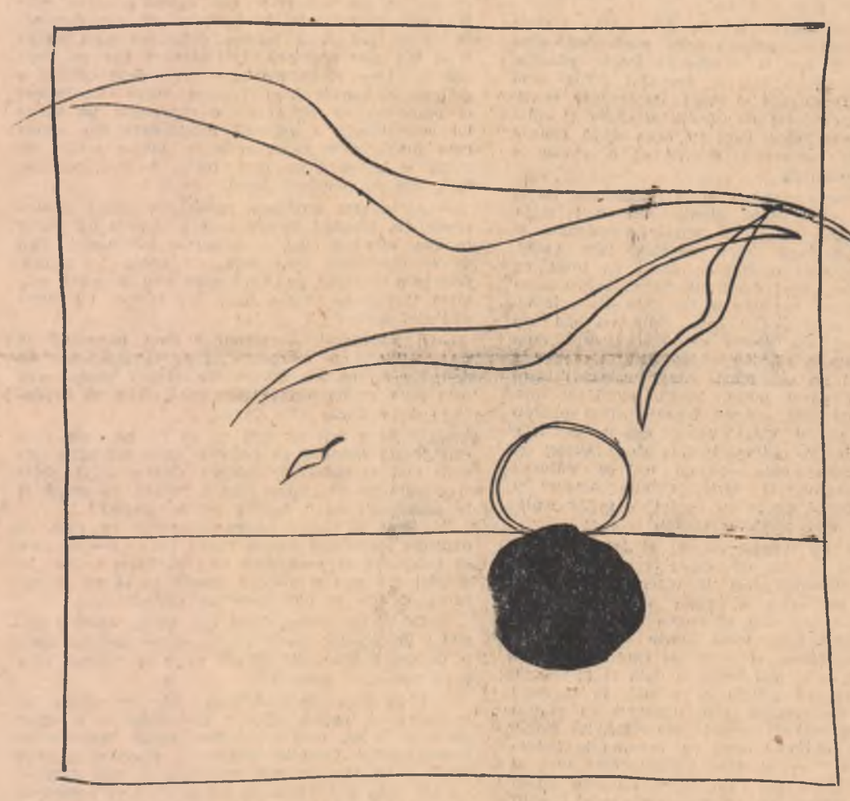

Ilustrație de RADU GEORGESCU

Lauda suferinței

Atîția dintre semeni nu prea știu
ce să înceapă-n zori cu suferința.
Ei nu-si dau seama nici spre seară de prilejul
chemat să-nalțe mersul, cunoștința.

Suferinta poate fi întuneric, tăciune în inimă,
pe frunți albastru ger,
pe coapsă ea poate ti pecete arsă cu fier,
în bulgăre de țărînă
o lacrimă sau sîmbure de cer.

Nu mai calcă pe pămînt
cine calcă-n suferință.
Ea schimbă la față argila, o schimbă în duh
ce poate fi pipăit, duios cu știință.

Tată, carele ești și vei fi,
nu ne despoia, nu ne sărăci,
nu alunga de pe tărîmuri orice suferință.
Alungă pe aceea doar care destramă,
dar nu pe-aceea care întărește
ființa-ntru ființă.

Fă ca semenii noștri,
de la oameni la albine,
de la-nvingători la biruiți,
de la-ncoronați la răstigniți, să ia aminte
că există pretutindeni și această suferință.
pînă astăzi și de-acum înainte
singura legătură între noi si Tine.

Ce aude unicornul

Prin lumea poveștilor
zumzetul vestilor.

Prin murmurul mărilc
plînsetul țărilor.

Prin lumea aievelor
cîntecul Evelor

Prin vuietul timpului
glasul nimicului.

Prin zvonul eonului
bocetul omului.

(Din ciclul „Ce aude unicornul")

NICOLAE BREBAN

O agonie

Paul îi povesti lui Krinitzki — în timpul orelor acelea lungi cînd uriașul îl veghea cu răbdare — despre drumul întortocheat pe care trebuise să-l facă ca să ajungă în acea așezare atît de liniștită, între munți, cu oameni atît de veseli, aproape stranii. Aminti gara în care schimbase trenul — un tren mare pe unul mic, cu șine înguste, asta spun și eu că e o afacere! — cu pasarela ei afumată, atît de cinematografică, cu fîntîna secată și cele două mari havuzuri din piatră, urițite de niște linii întortocheate trase cu pensula pentru a imita marmora. În secolul nostru nu mai există materiale trainice, noi imităm mereu materialele trainice și chiar piatra o transformăm, îi dăm forma marmorei, deși piatra e mai durabilă decît marmora!

Atunci apăru ea pe acel peron, unde, cineva, mînca dintr-un geamantan de carton presat pe care îl ținea pe genunchi și cu al cărui capac își ascundea capul, de parcă ar fi ținut un gramofon pe genunchi, unul din acelea cu pîinie de pînză uriașă, portocalie, păzit de un cîine uriaș peste al cărui cap ascuțit, inteligent, flutură deviza: „His master's voice".

Era bineînțeles cu un grup, viitori locuitori ai orășelului N. și cu el se afla și un adolescent înalt, osos, foarte pistruiat, a cărui voce stridentă umplu, imediat liniștea gării pustii, înmuiate de căldura neverosimilă de iulie. Erau și două surori, două nemțoaice, fete frumoase, grăsuțe, care semănau foarte mult între ele, dintre care, cea mare, Liesl (probabil Elisabeta sau Liselotte) era mai frumoasă, sau mai pe gustul lui Paul — bineînțeles nimic nu se compara cu ea, apariția în negru, acea zeiță vie, și e într-adevăr ciudat pe unde umblă și zeițele, pe asemenea linii înguste, vicinale, amestecate într-un grup atît de oarecare, de inform, apărate de un astfel de hăetandru gălăgios care se asculta numai pe el!

Cea mai mică dintre cele două surori avea să ajungă peste cîțiva ani cu mult mai frumoasă decît sora sa, Liesl, care în clipa aceea se potrivea lui Paul — gustului său imediat, pentru că altfel, pentru cel ideal, era desigur, fără nici o îndoială, mereu ea... și o chema Anni și ea fu drăguță cu el și-l invită să urce pe aceeași platformă cu ei. — Trenul pe care avea să călătorească în acea necunoscută localitate nu avea vagoane ci doar niște platforme pe care se cărau bușteni, sau piesele fabricii, sau lăzi cu sare pentru turmele de animale care pășteau acolo în munți, dar acum erau goale, cu resturi de talaj pe care, acel grup vesel le adună de pe platforme și le îngrămădi doar pe una din ele ca să-și facă culcușuri și canapele, să înmoaie rigiditatea acelor șine înguste.

Decovilul era într-un fel de decadență; înainte vreme cînd uzina aparținea unor particulari, cînd erau mașini puține și drumurile foarte proaste, toată lumea alerga la ea, trenurul gîfîia ziua noaptea printre dealuri și lunci. Îmbătrînise acum, orășelul fu înconjurat de șosele asfaltate și călătoria pe care o făcu Paul în acea după amiază fu într-adevăr romantică, pentru că o agonie e totdeauna romantică.

Unul din grup avea cu el un acordeon într-o cutie gălbuie care scăpă atenției lui Paul; abia cînd proprietarul obiectului scoase acordeonul și își petrecu pe după umeri curelele late, vechi, de piele, stîngaciul călător se dărui cu totul, cu o spontaneitate care-l emoționă pe el însuși, acelui burduf prins în capace lustruite de celofan, într-un roșu orbitor. Cel care cînta nu mai era tînăr, „nu mai era dintre cei mai tineri", cum spunea altădată o mătușă a lui Paul, un ins de vreo patruzeci de ani, foarte osos, cu capul mare „energic", cu părul puțin, blond, pieptănat lins. Purta pantaloni golf, ciorapi treisferturi și pantofi cu tălpi groase și cînta valsuri lente, mazurci, marșuri vesele și, adeseori cele două surori și tînerelul pistruiat care era cu ea, se alăturau sunetului clapelor, în terțe, cvinte, octave și tremul acela care-i ducea cu un fel de grabă lentă, părea uneori mai puțin resemnat.

Se deschise un termos — cel al fetelor surori — și Paul fu îmbiat cu cafea rece. El refuză cu multă insistență, deși îi plăcea cafeaua, se înțelege, și mai ales în clipa aceea îi plăcea foarte mult dar se temea că nu va ajunge la toată lumea. Se înșela însă, toată lumea primi cîte un pahar și mai rămase și Anni — care era mereu drăguță cu el — îl mai îmbie o dată și el refuză, sperînd că ea va insista și atunci, la o doua invitație, el va accepta. Dar tînerelul cu pistrui roșii îi luă paharul de ebonită din mînă, lui Annie și spuse: — Lasă că-l beau eu, cafeaua te împiedică să visezi! — și rîse violent, fără rost, și rîsul lui îl biciui pe Paul, care întoarse capul și zîmbi ca nimeni să nu observe nimic. Înghiți în sec cînd celălalt bău cafeaua și Annie care i-l dase atît de ușor, uitînd de el cărula i se cuvenea de fapt, paharul acela. De ce nu acceptase de prima dată?

Ea, stătea deoparte, tăcută parcă se temea să ocupe prea mult din aerul acela firav al după amiezii, care se răcea cu rapiditate, pentru că urcau în munte, din cînd în cînd zîmbea, cu multă distincție și timiditate și Paul încerca să-l prindă privirea, s-o fixeze în ochi, dar ea nu privea pe nimeni, sau într-un fel de parcă ochii tuturor ar fi fost de sticlă. Chiar și tînerelul pistruiat care era cu ea nu era copleșit cu mai multă atenție. Ea era singură și cu toții știau că era singură și din cînd în cînd ea spunea cîte ceva, puține cuvinte cu puține silabe și atunci ceilalți se întrerupeau, îi răspundeau și în jurul ei se mișca parcă un inel larg de aer.

În curînd, Paul se împrieteni cu Annie mai ales, tulburat uneori de pistruiat pe care probabil îl călca pe nervi acest început de prietenie cu un necunoscut, găsit în gară și începu, să se lege de Paul. Spuse tuturor că Paul poseda un nas care avea să-l ducă la spînzurătoare și urechi clăpăuge în care se poate păstra sarea în anotimpurile mai umede.

Paul se înroși tot, atît de evident și de femeiesc încît cineva izbucni scurt în rîs, dar Anni sări imediat să-i ia apărarea și apuse că nici pomeneală, Paul are urechi normale, foarte drăgălașe chiar. Ei, oricum îi plac, mai mult decît altele. Era evident că dacă tînerelul pistruiat n-ar fi fost cu ea, Anni ar fi adăugat ceva mai usturător.

— Ce importă! — spuse pistruiatul — eu dacă aș avea astfel de urechi în jurul capului, m-aș face văcar! Și-așa ducem lipsă de văcari, dacă te uiți bine, vezi pe toate dealurile turme fără stăpîn!

Anni îl privi ascuțit și schimbă vorba, cu oarecare pedanterie și pistruiatul rîse gros, bine dispus, bucurîndu-se că Paul era apărat de o femeie, de o fată. Un sfert de oră trecu în liniște, drumul urca mereu, cu multe ocoluri și pe alături uneori atît de aproape încît le puteai atinge cu mîna — sate întregi, vite singuratice, cîte un om, atît de concentrat asupra sa însuși încît nici nu ridica privirea cînd trecea decovilul și grupul acela vesel, fără de griji.

După o vreme, obosiți de cîntare, de aerul tare care îi înconjura și de propriile lor fețe pe care și le priveau prea de aproape și de prea mult timp, începură să se pregătească să mănînce. Paul observă cu teamă și o jenă nemaipomenită aceste pregătiri — el nu avea nimic decît un borcan cu gem și un sfert de pîine, dar șervetul în care ținea pîinea era atît de pătat de gem încît el nu-l putea scoate cu nici un preț — și se temea că din nou Anni, sora ei sau altcineva îl va îmbia cu mîncare. Ca să preîntîmpine acest lucru, se întoarse cu spatele aproape spre ei și cînd Anni îl întrebă ceva el se făcu o dată că nu auzise și a doua oară îi răspunse cu voită grosolănie ca ea să se irite poate, să se supere pe el cel puțin atîta vreme cît ar fi durat acea masă improvizată.

Anni însă nu se irită, sau nu arătă acest lucru și îl invită la masă; cu toții îl îmbiau cu cîte ceva și Paul îi iubi deodată, pe toți, împreună, cu atîta putere încît simți că începe să tremure și ochii i se tulburară puțin. Chiar și pe cel pistruiat care era servit de ea, de acel înger îmbrăcat în mătase neagră, și el care nu-și dădea seama de nimic, de parcă ar fi stat lîngă o femeie oarecare, cu păr lung, brațe lungi și fuste colorate. Era mama lui, atît de tînără, era de vîrsta lui Anni parcă, deși Paul nu se încredea prea mult în ochii săi? Oricum, îl iubea și pe el și asta nu pentru că i se dădea de mîncare, în definitiv nu prea îi era așa de foame (pe el îl plictisea totdeauna mîncarea) și apoi avea și el, gemul său, pe care nu îndrăznea... dar bucuria cu care ei îl chemau, pe el, un străin, un individ atît de stîngaci, de prăpădit, o țintă atît de comodă pentru oricine ar fi vrut să se amuze sau să-și arate bărbăția, el, îndrăgostit de toate femeile și totuși atît de puțin bărbat. Paul se apropie și luă pîinea și celelalte care i se întinseră și mîncă, cu greutate, distrat de-a dreptul și Anni îl întrebă dacă nu-i era foame și nu mănîncă în silă cumva sau dacă nu-i place, dar lui îi era foame și îi plăcea ce i se dăduse, încerca însă să-și ascundă iubirea lui tembelă, inima lui care semăna cu o prostituată și care înălța și înfrumuseța cu atîta forță pe acei străini. Ei deveniseră atît de mari, de drepți, de bărbați și de femei, de strălucitori în aerul acelei după amieze care aluneca încet spre cerul albastru încît, cîteva minute lungi ei o întunecară chiar și pe ea, minunata, nefirească, întangibila.

Apoi Anni se apropie din nou de el sau Paul de ea și pistruiatul, la rîndul lui, enervat de acest lucru sau pur și simplu pentru că așa îi era firea, se înfipse și el, între ei, se clătină obraznic pe cele două picioare și afirmă că Paul e un copil din flori, un copil găsit și că îi mirosea gura.

— Apleacă-te la gura lui și vezi dacă n-am dreptate! — o îndemnă el pe Anni care îl privi o clipă, uimită de afirmația lui sau de îndrăzneala lui.

Paul simți cu furie că se înroșește din nou, cu putere, pe față și pe gît, aplecă privirea, apoi îi zîmbi pistruiatului și îi spuse că are dreptate în clipa cînd Anni tocmai deschidea gura ca să îi ia din nou apărarea. Într-adevăr! Era un copil din flori! — recunoscu el — avea însă oricînd o mătușă în marele oraș T. care voise să-l înfieze și care declara oricui că o cunoscuse pe mama lui care fusese o măruntă croitoreasă din acelea care umblă prin case, unde se găsesc mașini de cusut și lucrează cu ziua, rochii ieftine, cearceafuri, fețe de plapumă, huse.

— Astea sînt minciuni neobrăzate, bune pentru copiii din leagăn! Pentru care ai merita un picior în dos, aici pe loc! — răspunse pistruiatul, fără să se gîndească prea mult, cu vocea lui sigură, privind-o zîmbind pe Anni care roși și plecă privirea făcîndu-se că n-a auzit. Într-adevăr, cît putea să-l mai apere?

— E adevărat! — răspunse Paul încercînd să nu se bîlbîie — se poate să fie și minciuni! În definitiv eu nu am cunoscut-o, și-apoi profesiunea asta de a umbla din casă în casă, chiar și cu dorința de a coase cîte ceva...

— Și de a mai șmangli de pe ici, pe colo, cînd ești lăsată singură în cameră, niște mărunțiș, un cuțit mai veritabil, o foarfecă dintr-o trusă, chiar și o pereche de ciorapi sau o batistă, ce strică să te pomenești cu o batistă pe de gratis?!

Pe Paul îl fistîci marea siguranță cu care se exprima pistruiatul despre mama lui — despre care el încercase să vorbească fără părtinire — dar se stăpîni din nou și adăugă repede ca să nu se observe cît de în plin nimerise celălalt.

— Orice se poate! Cînd ești sărac, orice e posibil! Eu nu fac decît ce-mi spune mătușa mea, o persoană onorabilă căreia nu i se cunosc vicii prea mari sau exagerări!

— M-aș mira dacă mătușa asta ar exista pe undeva! — replică, plictisit pistruiatul — și chiar dacă ar fi așa n-aș pune prea multă bază pe ce sporovăiește! Femeile bătrîne și singuratice beau mult și cu cît par mai onorabile și mai distinse cu atît trag mai vîrtos la măsea cînd se pomenesc singure! Acasă, la ele, în camerele lor mari, cu perdele de catifea pe la ușă, pline de fotolii în care dorm toată ziua mîțe pline de purici, au, pitite peste tot sticle cu alcool din cel mai puternic, băutură pe care un bărbat obișnuit nu poate s-o suporte! Înainte de a bea, se așează în pat, de aceea se culcă devreme și dacă le bați în geam nu răspund sau strigă la tine că le deranjezi la „ora aceea" și te invită să vii săptămîna viitoare la aceeași oră dar de fapt, sînt moarte de bete! Și asta încă n-ar fi nimic, în definitiv beau banii lor, dar au prostul obicei — și mătușa ta e una dintr-acelea! — să se prefacă că li s-a stricat fierul de călcat sau broasca de la ușă care dă în budoar, mecanismul lustrei plafoniere care se mișcă scîrțîind pe tot felul de scripeți și cum ziceam au prostul obicei de a chema pe cîte un om să le repare, un tinichigiu bătrîn, văduv, care are atelierul lui propriu dar umblă și prin case după mici reparații și în loc să-l lase să lucreze broasca ala sau lustra se întind cu el pe jos, pe covoare. Bietul om, el abia mai umblă și de văzut, vede destul de prost, dar harpile astea, cum e mătușa ta, nu-l lasă în pace pînă nu le fac pe plac! Poftim, ele care se țin niște gran' dame și care dacă ai timp îți înșiră cum călătoreau în tinerețe la Budapesta sau la Viena numai ca să vadă un spectacol de operă și rar una dintre ele care să nu-l fi văzut pe împărat cînd tocmai cobora dintr-o caleașcă cu patru cai albi să intre într-o biserică. Să ajungă să se întindă cu un tinichigiu sclifosit, mirosind a gaz, cu unghiile murdare și urechile nespălate cu săptămînile!

Anni rîdea și Paul rîdea și el, neliniștit, privind speriat în toate părțile.

— De unde știi? — îl întrebă Anni apoi, fără urmă de suspiciune.

— Eu? — replică pistruiatul netulburat și Paul observă că are pistrui și pe picioarele sale lungi, albe, păroase ca de bărbat deși purta pantaloni scurți — da' ce, avem și noi o rudă, o mătușă de-a lui taică-miu, pe care n-o primim în casă și la care n-am voie să merg. Cît trăia tatăl meu nici nu prea mergeam că bătrînul mă ginea dar acum Irina mă lasă să merg și îmi prinde bine. O dată, am intrat la ea cu un șperaclu și i-am furat toate cărțile pe care le avea încă de pe vremea habsburgilor și le-am vîndut la un anticar. Erau cărți care împrăștiau un miros infect, legate în piele, așa că am luat bani buni pe ele. Bătrîna a mirosit ceva dar n-a avut curajul să mă învinovățească nici în glumă, altfel... Toată ziua se văita că nu sînt bine îngrijit de venetică — asta e ea! — și pistruiatul arătă cu o mișcare a capului femeia în negru cu care era și în clipa aceea Paul își dădu seama că el i-ar fi zîmbit pistruiatului oricît acesta l-ar fi zeflemisit și insultat numai pentru că era atît de aproape de ea, pentru că trăia în apropierea ei și poate, cînd ar fi obosit să-l batjocorească, cine știe!... — și atunci îi cîntam în strună și o lăsam să aibă grijă de soarta mea delicată de orfan! — adăugă pistruiatul, rîzînd șmecherește. — Mițele alea împuțite mă enervau însă din cale afară și le făceam de petrecanie. Le luam pe cîte una de gît și le azvîrleam pînă în Mureș (casa ei e pe malul Mureșului) — și nici una nu mai venea înapoi să se plîngă. Una însă s-a întors și am aruncat-o de atîtea ori, mă enerva cu obrăznicia ei, încît, auzi, al dracului! a învățat să înoate și venea după o vreme cu cîte un pește. Atunci, scorpia s-a prins că eu îi împuținam dinastia și s-a plîns ei, dar mie îmi pasă mult de ce spune ea! — Eu sînt un biet orfan, compătimit de toată lumea și vreau să văd cine ar îndrăzni să dea într-un copil nenorocit, lipsit pentru totdeauna de o vorbă caldă, părintească, de privirea încurajatoare a unui părinte! Dacă vrei — îi propuse pistruiatul lui Paul care îl asculta ca și Anni cu tot mai multă admirație — am să-i propun să te înfieze! Are nevoie de un mormoloc ca tine, pun pariu că n-ar trece multă vreme și te-ar obișnui să-i scuturi covoarele, să-i cari apă, să-i speli geamurile! Apropo, știi să speli geamurile, sau nici măcar atîta lucru nu ești în stare?

Pistruiatul vorbea cu un dispret nesfîrșit. Mai îngrămădi peste capul lui Paul cîteva din epitetele sale, făcu cîteva pronosticuri sumbre în legătură cu viitorul lui de „căcănar" apoi se potoli. Deși mai era destul de mers pînă să ajungă la destinație, buna dispoziție între cei trei nu mai reveni. Anni încercă să mute discuția în altă parte, povesti nu știu ce, pistruiatul încercă să facă vreo două bancuri, adevărul era că nimeni nu mai avea chef de nimic. Amîndoi îl priveau uneori cu reproș pe Paul de parcă el ar fi fost în primul rînd vinovatul pentru plictiseala lor și călătoria aceea rătată care ar fi putut fi atît de reușită, de agreabilă, de

neuitat, chiar. Anni se ridică la un moment dat și se apropie de sora ei și de ceilalți, iar pistruiatul îi întoarse pur și simplu spatele, începînd să scuipe pe stîlpii de telegraf care treceau în goană. Apoi se ridică și el, adăugîndu-se celorlalți și Paul rămase singur, încercînd să se prefacă nepăsător. Reușea foarte prost însă, nu era făcut pentru singurătate sau, oricum, nu era făcut în acea zi, cînd urca muntele cu decovilul a cărui locomotivă șuiera atît de deznădăjduit.

Cînd ajunseră, se întunecase aproape și în gălăgia celorlalți, Paul încercă să se strecoare din gara aceea mică, foarte veche, cu un peron sprijinit de stîlpi verzi, de lemn vopsit. Fu strigat însă de Liesl, sora lui Anni, tocmai în clipa cînd cu o strîngere de inimă voia să dispară și se văzu nevoit să-l aștepte. Ea îl întrebă dacă are pe cineva acolo la care merge și Paul spuse imediat, vorbind cu multă însuflețire că are o bună cunoștință în localitate, familia unui pensionar, pe nume Hoinic, un fost administrator al sanatoriului Marila. Era un om foarte înțelegător și pe vremuri fusese foarte bine situat, era unul dintre puținii care avusese o caleașcă cu care, vara, familia făcea lungi plimbări la stațiunile de odihnă din județ, sau în satele în care lucra batoza sa, pentru că soția lui, primise ca dotă pe lîngă mobila completă, un dormitor în panel cu două paturi și o toaletă ovală, o sufragerie cu vitrină, masă cu șase scaune tapisate, din furnir roșu cu motive sculptate, și o mașină de trelerat pe care, vara, o închiria diverselor comune. Aveau desigur omul lor de încredere, un invalid, un om cu o mînă de lemn, însă mai activ decît unul căruia nu-i lipsea nimic, dar, la sfîrșitul săptămînii, atunci cînd aveau un alt program, mergeau să vadă cum lucrează batoza. Pe acest Hoinic el îl cunescuse la mătușa sa din V. (care ținuse foarte mult să-l înfieze, pe el, pe Paul), deoarece ea închiria uneori o cameră pentru cei care veneau din provincie și întîrziau o noaptedouă în oraș și nu aveau încredere în hoteluri și în serviciul monoton, cu totul convențional, pe care-l găseau acolo. De la o vreme domnul Hoinic se obișnuise să tragă la mătușa sa și, deși Paul nu locuia acolo, era însă foarte des invitat la masă, încît, la scurtă vreme de la cunoștință, ei trecură peste primele forme și bariere ale politeței. După ce își termina treaba care îl aducea la T. domnul Hoinic obișnuia să meargă la cinematograf și o invita totdeauna pe mătușa lui Paul dar ea refuza pentru că nu ar fi fost un lucru chibzuit, mai bine zis onorabil, din partea ei să se lase văzută cu un domn necunoscut și atunci îi dădea voie lui Paul să-l însoțească, adăugînd că nepotul ei posedă cele mai bune maniere și are, moștenit din familie, un instinct artistic veritabil. Îl ruga însă pe domnul Hoinic să nu-l invite după cinematograf la vreo cofetărie deoarece, Paul (fiindcă despre el era vorba) n-ar fi fost în stare să refuze și ea încerca să-l ferească de dulciuri temindu-se de diabet, o boală de familie. Bineînțeles, după ce „bărbații" ieșeau de la film, intrau imediat într-o cofetărie și domnul Hoinic îi plătea totdeauna atîtea prăjituri cîte putea mînca. Într-un rînd, Paul mîncă atîta înghețată încît își pierdu, spre mirarea sa, vocea și timp de două zile fu doftoricit de mătușa sa care se sperie că ar fi putut rămîne mut pentru o viață. Acum, firește, familia domnului Hoinic nu o mai ducea așa de bine ca înainte, îi se luaseră casele, batoza și aurul pe care el îl avusese ascuns în pivniță în cutii de cremă de ghete. Se retrăseră de aproape zece ani aici, la N., ca să li se piardă urma și încercau să-și mărite cele două fete care rămaseră încă acasă — domnul Hoinic avea patru fete, dintre care una muri încă în vîrstă școlară, în ultima clasă de liceu, se pare că fusese o ființă excepțional de bine înzestrată și i se prezisese un viitor literar strălucit pe care îl curmă însă cu brutalitate o dublă pneumonie urmată de un tbc fulgerător; cea de-a doua fată — dintre cele mai mari — se măritase cu un doctor, undeva prin Moldova și avea, și ea la rîndul ei, numai fete. Rămaseră în casă, lîngă bătrîni, două fete, născute tîrziu după primele două, mai mari, acum însă destul de înaintate în vîrstă și, probabil că doamna Liesl, le cunoștea. Adevărul era că nu putură fi măritate — poate pentru că familia Hoinic își pierduse prestigiul de altădată, odată cu administrația sanatoriului, caleașca batoza și celelalte și lucru cu atît mai trist cu cît nici una din cele două domnișoare nu făcuseră vreo școală, aveau doar patru clase ale unui internat particular din Oravița, un fel de școală de arte și gospodărit pentru fetele „cu situație", care nu aveau nevoie de vreo meserie ci erau pregătite în toate domeniile ca să devină soții model. Domnul Hoinic afirmase totdeauna — în vremurile sale prospere — că fetele lui vor primi destul încît să nu-și piardă delicatețea și bunele deprinderi prin tot felul de școli de stat, locuri mascate ale desfrîului, libertinajului, ateismului și aceste declarații cam infatuate erau acum o sursă inepuizabilă de reproșuri și certuri violente în familie, pentru că, nesansa celor două domnișoare era pusă în circa bietului bătrîn care nu le „prevăzuse" cu o profesiune „intelectuală" așa cum aveau atîtea fete prietene, cu mult mai prost situate de acasă și cu infinit mai slabe resurse naturale; ce să mai vorbim, erau unele care nici azi nu învățaseră ca lumea tabla înmulțirii și erau contabile sau învățătoare sau moașe cu diplomă...

— Moașă? Fiica mea moașă?! — se indigna pe drept cuvînt domnul Hoinic care nu mai înțelegea de loc noile vremuri și i se răspundea că da, moașă! O moașă cu clientelă bună, face mai mult decît o profesoară sau soție de inginer! El însă nu putea înțelege și, plecînd trist capul, declara că nu le dorise deciț binele și cine ar fi bănuit ce-o să vină Domnul Hoinic avea o situație grea în propria sa casă, cele trei femei — nevastă-sa și cele două fete — se coalizaseră împotriva lui și după o vreme lui nu-i mai rămase decît să se apuce de băutură. Pe ascuns, bineînțeles, ca să nu prindă nimeni de veste, dar, în această pasiune oricîtă artă a discreției ai cheltui se știe totul și mai ales tocmai de cei care ar trebui să nu afle în primul rînd. Culmea fu însă cînd se află că avea și o amantă și furia celor trei femei nu cunoscu margini pentru că bănuiră imediat că el mai avea unele „rezerve", ascunse, căci altfel de unde ar fi putut să-și permită? Ce femeie l-ar fi „înghițit" pe un babalîc ca el, fără niște cadouri regulate și consistente?! Nu era adevărat! — adăugă Paul, cu o indignare de care nu-și dădea bine seama — nu se putea spune despre domnul Hoinic că era un babalîc! Dimpotrivă, cu statura lui subțire, elastică ca la douăzeci de ani, cu părul său alb și ochelarii care sclipeau dintr-o față atît de bine păstrată încît păreau purtați din pură cochetărie, fostul administrator, putea să inspire încă o pasiune! Nu o patimă din acelea mari, tulburătoare, istorice, din care se inspiră dramaturgii sau naturile idealiste și incorigibile, dar, oricum, o anumită potrivire sentimentală, de gusturi, un semn al mîinii care e atît de familiar și apropiat, sau o anumită teamă de prezentul colțos și cinic. Totdeauna, în toate epocile istorice au existat oameni care s-au temut de prezent și atunci cînd ei se întîlnesc, prin miracol, oare nu-i apropie această spaimă sau, cine știe? — această „delicatețe sufletească" cu mult mai puternică decît vîrsta? Neîndoios că așa era!...

Toate acestea și poate încă mai multe Paul le înșiră pe drumul de la gară pînă în acel orășel necunoscut, pe o anumită stradă pe care locuia Liesl și sora ei, în timp ce grupul se împuținase mereu, (Ea și pistruiatul se despărțiseră de ceilalți chiar de lîngă gară) și deodată Paul se trezi în fața unei porți de lemn galben, singur, cu cele două femei, vorbind într-una. Sus de tot, era agățată o firmă metalică, mică, pe care scria: „Executăm porți de fier" și dedesubtul acestei lozinci era desenată într-adevăr, pe un fond galben-limon neobișnuit de îmbietor, o poartă de fier, vopsită, firește, în negru. Tinicheaua aceea de firmă era foarte mică, aproape cît o mapă de școlar și Paul spuse, zgîndu-și mereu ochii și întinzîndu-și gîtul după ea, deoarece era agățată sus, deasupra porții:

— Iată o firmă foarte frumoasă! Pe onoarea mea!

Cele două femei surîseră de naivitatea lui sau de încîntare, deoarece era firma atelierului tatălui lor, probabil, și Liesl spuse:

— N-am auzit niciodată de acest domn Hoinic, poate că locuiește într-adevăr, aici... dar pe ce stradă stau?

Paul o privi cu seriozitate și declară cinstit că nu cunoaște adresa lor cu exactitate dar o va afla, oricum, domnul Hoinic trebuie să fie cunoscut în urbe.

Liesl adăugă atunci, în timp ce Anni căuta într-o sacoșă mare, cheia de la poartă:

— Nu are rost să umbli acum noaptea după o adresă. Dacă vrei, noi avem un pat liber în bucătărie și îți-l oferim cu plăcere pentru această noapte. Ești un băiat foarte inteligent și simpatic. Paul le mulțumi și intră împreună cu cele două femei.

În dosul porții mari, galbene, montată într-un zid gros și înalt se găsea o curte în formă de potcoavă în care se aflau depozitate tot felul de materiale fieroase, cîteva sobe de tuci, mari, un cărucior de lemn, un fel de platformă, cu patru roți și, undeva, mai într-o parte, chiar un tractor, cu multe piese demontate. În stînga se vedea ușa unui atelier, închisă, iar în fund o clădire nu prea mare cu o grădiniță în față și o fîntînă cu roată.

Paul fu rugat să aștepte cîteva minute afară și așteptă într-adevăr, destul de mult, în acea curte imensă și întunecată încît își închipui că cele două femei uitaseră de el, apoi, Anni ieși și îl invită să intre. Părinții lor nu se arătaseră și în scurtă vreme el adormi pe un pat larg, clădit pe butuci și acoperit din belșug cu pături și perne, într-o bucătărie mare, plină cu tot felul de vase scliptoare și un cuptor uriaș, o bucătărie luminoasă chiar în care, după ce fu stins becul, luna bătu cu lumina ei înăuntru o bună parte din noapte, deoarece tot colțul era găurit de ferestre subțiri și numeroase care proiectau fîșii albe pe peretele din fața patului.

După ce se culcă și Liesl stinse lumina, lăsîndu-l singur, Paul se sculă tiptil și, cotrobăind în geamantanul său, scoase și mîncă pe întuneric, gemul și restul acela de pîine albă, veche, pe care o avea la el. În semiobscuritatea bucătăriei aceleia mari, luminată straniu ca o biserică, nu se cunoștea murdăria șervetului și apoi, el bău apă rece care se găsea în cîteva găleți mari, smălțuite, înșirate pe o laviță, lîngă cuptor.

— Da, oamenii sînt primitori! — spuse Krinitzki, ascultîndu-l cu multă seriozitate pe Paul, ridicîndu-se din cînd în cînd să-i aducă un pahar de apă sau dîndu-i cîte o lingură de dulceață dintr-un borcănel pe care-l cumpărase el pentru bolnav — cu cît sînt mai săraci cu atît sînt mai primitori! Acesta e un adevăr vechi și nu e nici o rușine să-l repeți, pentru că ceilalți, bogătanii sau cei suspuși nu fac binele pentru că li-e rușine, nu pentru că n-ar avea inimă bună. Eu nu-i cunosc pe oamenii care te-au primit, care ți-au dat sălaș în noaptea aceea, cu toate că tu ai fi putut dormi la oameni mai cu vază, dar vezi, tocmai aici e, care oameni cu vază ar găzdui pe un necunoscut, cu o valiză modestă, așa, tamnesam...

— La mătușa mea — îl întrerupse Paul, și Krinitzki îl privi cu atenție — am zărit o dată, într-un album de fotografii — ea avea multe albume cu fotografii despre care trebuie să-ți vorbesc neapărat — o fotografie nu prea mare, în care se aflau doi nepoți ai ei, unul student la politehnică și celălalt la medicină, îmbrăcați în haine militare, foarte caraghioși, rezemîndu-se amîndoi de o măsuță pe care era așezată o vază, fără flori. O fotografie de amintire, din timpul stagiului militar. Dedesubt scria însă: Doi oameni cu vază!

Paul izbucni în rîs imediat ce termină fraza și îl privi pe Krinitzki, așteptîndu-se ca celălalt să reacționeze la fel și, într-adevăr, uriașul rîse și el. După ce se săturară bine de rîs, Krinitzki adăugă:

— Văd că m-ai înțeles foarte bine. Răul din vremea noastră e că oamenilor li-e rușine să facă binele, deși îl cunosc. Răul însă nu se ferește nimeni să-l facă, nici măcar nu-l amînă ceea ce încă ar fi un merit, pentru că astăzi, răul e o mîndrie. Nu știu dacă numai astăzi — se grăbi el să adauge — poate așa a fost totdeauna, oamenii pe lîngă care trăim, poate sînt nemuritori, numai noi sîntem pieritori, numai eu și tu o să murim foarte repede!

Spunînd acestea, Krinitzki zîmbi, deschizînd într-un fel ciudat gura și ochii lui mici i se umplură de voioșie și Paul, înțelegînd, începu să chicotească, spunînd:

— Nu e nici un chilipir să fii nemuritor! Cunoști povestea baronului Münchausen? Era un baron care zbura pe o ghiulea de tun, cu multă nepăsare! Era și un film!

— Trebuie să ne purtăm ca și cum am trăi o veșnicie; trebuie să ne rugăm însă ca și cum am muri mîine! — afirmă Krinitzki cu seriozitate și Paul îl sprijini, dînd cu gravitate din cap.

— Eu nu vreau să fiu nemuritor — spuse Paul — nu mi-a dat niciodată prin cap acest lucru; viața asta, a mea, și-așa durează de prea multă vreme!

— Nu-i așa? — spuse Krinitzki, privindu-l binevoitor, strîngîndu-și în pumn barba sa frumoasă, castanie — și eu am observat acest lucru, acest amănunt, am putea spune. Cu toții ne plîngem de scurtimea vieții, dar nici unul nu bagă de seamă că viața e nesfîrșită, și nu viața omenirii sau a unui soi anumit de animale, sau a lucrurilor, ci chiar viața mea astă măruntă, atît de neînsemnată, care se poate stîrși atît de ușor. Trăiesc de o veșnicie, copilăria mea e ceva foarte îndepărtat. Am citit nu de mult o carte despre antichitatea romană, despre luptele romanilor cu cartaginezii, războaiele punice, despre consulii romani, despre Fabius Maximus Cunctator, înțeleptul care a fost învingătorul generalului Hanibal, fiul lui Hamilcar Barca. Trebuie să-ți spun că toate aceste lucruri îmi păreau că s-au întîmplat mai de curînd decît întîmplările din copilăria mea. Poate e aici măiestria scriitorului, a istoricului, sau, cred mai curînd totul pentru că e vorba de oameni maturi, de oameni în toată firea ca mine și... ca tine! — adăugă Krinitzki privindu-l țintă pe Paul care-l asculta cu toată silința, dînd uneori din cap în semn de înțelegere, alteori izbucnind în rîs, spontan, un rîs curat, care se vedea bine că îl vindecă și alungă teama din jurul său.

— Mulți oameni — adăugă Krinitzki — își pun capăt zilelor, pentru că nu pot îndura, tocmai, lungimea vieții. Dumnezeu e drept, el ne dă fiecăruia nemurirea, numai noi, oamenii, n-o putem îndura, n-o putem suporta. În clipa cînd eu mă plîng că viața e prea scurtă și durează doar cît ai clipi din ochi, chiar în secunda aceea El ne dă nemurirea și nu unuia sau altuia, după merit sau naștere ci tuturor fără nici o deosebire. Eu cred! — adăugă Krinitzki parcă mai șoptit ca să nu-l audă decît Paul, deși nu era nimeni prin apropiere, paturile de alături erau goale, era dimineață și oamenii erau la lucru — eu cred, dragul meu și de aceea mă urăsc popii, că nemurirea de dincolo e numai un fel de a vorbi, un fel de a face pe oameni să înțeleagă că ei sînt cu adevărat nemuritori; numai că nemuritoare e tocmai această viață în care trăim acum, clipă de clipă, lutul acesta al meu și al tău e nemuritor! Vai, vai, cît sîntem de slabi și de nemernici, cît de repede ne speriem noi de măreția pe care El o risipește în noi! Felul în care noi ne grăbim să ne amînăm această nemurire undeva, într-o viață viitoare, nu e decît o slăbiciune, un refuz al nemuririi! Căci altfel, cine ar mai îndrăzni să-și trăiască această viață, propria lui viață!

Oamenii l-au descoperit pe Dumenezeu din spaimă iar atunci cînd l-au negat sau îl neagă, o fac tot din spaimă! Eu am cunoscut un om nu aici, ci la minele din Dognecea unde am lucrat cînd eram tînăr, un om slab, mereu bolnăvicios, însă foarte arțăgos, veșnic se lua la ceartă cu cineva. Și mai ales sărea la bătaie tot cu d-ăia mai virtoși, oameni tari, bine hrăniți, oriunde apărea cîte unul de care cei din jur se fereau sau se minunau de puterea mușchilor lui, el îl găsea ceva de reproșat. Odată, unul din maiștri, Guga baci, a murit, fie iertat, un om mai hîtav și mai puternic decît am fost eu vreodată, într-o joi după amiază, în fața școlii, a chemat la el pe omul cel mai greu de acolo, dintre mineri, l-a legat cu cureaua lui și apoi l-a ridicat numai în dinți. Aceasta însă, cel de care îți vorbesc, n-a suferit-o și a sărit și l-a lovit cu pumnul în obraz pe Guga-baci. Cineva ar crede că acesta e un act de curaj, și într-adevăr, e și ăsta un fel de curaj, dar izvorît din teamă. La acest nevolnic, spaima era atît de mare încît se transforma neîncetat în curaj! Teama lui era atît de mare, mai mare decît a celorlalți, și atunci n-o mai putea stăpîni! Pentru că neîndoios, cu toții simțim teamă cînd apare lîngă noi, în apropierea noastră un om foarte puternic! Cui nu i-e teamă? Dar ne stăpînim cum putem mai bine, rîdem chiar, ne apropiem de acel om, îl batem pe umeri, ne pre-

romantica

facem că nu băgăm de seamă că el e atît de puternic sau că acest lucru nu are nici un fel de importanță pentru noi. Dar el știe și noi știm, dar rîde și el, rîdem și noi, și totul ar fi bine dacă nu ar sări acela, nevolnicul, care e mai slab decît noi toți ceilalți și îl lovește în obraz și-și dă astfel pe față marea lui teamă.

Noi din spaimă l-am descoperit pe El și aceasta a fost o spaimă omenească, nu o spaimă rușinoasă sau nevrednică! A fost o spaimă, e adevărat, o mare spaimă, o spaimă nesfîrșită pe care abia am putut-o purta pe umerii noștri slabi și cine știe, dacă nu-l găseam pe El, dacă nu-l întîlneam în drumul nostru, dacă am mai fi putut trăi?! Nu vedem mereu în jurul nostru oameni care — se zice — își pierd mințile? Nu, nu e nici vorbă de așa ceva, ei, sărmanii, sînt la fel de cuminți ca și înainte! Dacă aș vrea să vorbesc mai puțin în glumă, aș spune chiar că sînt mai cuminți astfel!

Dar de ce „își pierd mințile?" Pentru că nu L-au găsit pe El! Ultima frază Krinitzki o spuse șoptit — deși nu se găsea nimeni prin preajmă, ca și odineauri, însă cu atîta intensitate și cu ochi atît de sclipitori, cu o privire atît de puternică încît Paul se simți parcă izbit de ea, ca de un ciocan și se aplecă fără să vrea pe spate.

— Da adăugă Krinitzki, cu același ton, dar privirea i se muie brusc, de parcă și-ar fi dat seama ce vătămătoare putea fi ea pentru nevolnicul, și slabul, bolnavul, Paul — ei nu mai pot să îndure singuri această frică, și atunci se prefac în copii, adică aruncă de pe umerii lor, grija vieții! Pentru că fără El, nu se poate îndura această spaimă mare cu care ne-am născut și El se află peste tot, gata să ne ajute s-o purtăm, gata să ducă împreună cu noi povara prea mare a nemuririi noastre!

— Mie nu mi-e teamă decît de oameni — spuse Paul — și niciodată de oameni singurateci, oricît ar fi ei de înrăiți sau brutali! Cînd văd însă mai mulți la un loc și mai ales cînd se adună oameni de toate soiurile, care seamănă foarte puțin unul cu altul, atunci mi se face frică! De ce să nu recunosc?!

Krinitzki dădu încet din cap, cu înțelegere.

— Mă sperie totdeauna ușurința cu care se adună oamenii împreună — adăugă Paul — deși seamănă atît de puțin, ba uneori parcă se adună în ciudă, tocmai cei înalți cu cei mici de statură, frumoșii cu cei foarte uriți, bărbații cu femeile, copiii cu bătrînii, schilozii cu oamenii întregi! Atunci simt că amețesc de parcă m-aș învîrti pe o roată foarte mare sau aș privi de pe marginea unei prăpastii! Trebuie să recunosc însă că mi se face frică, și de multe ori mi-e și greu s-o ascund. Cel mai bine e singur, sau cu un singur om, dacă nu se poate, atunci cu doi, trei. Doi, trei oameni, asta se mai poate înțelege!

Krinitzki dădu încet din cap, cu seriozitate.

— Dacă nu te supără — îl rugă el pe Paul — spune-mi, fii bun, și mie povestea aceea cu baronul care zbura pe o ghiulea de tun! Bine înțeles, dacă nu te obosește prea mult, treaba asta.

— Oho! — spuse cu emfază Paul și începu imediat să povestească.

A doua zi, încă de dimineață — povesti în continuare Paul, felul în care ajunse la N. — fu trezit devreme de doamna Hollinger mama celor două fete cu care călătorise cu decovilul și, pînă cînd se sculară cei ai casei, el o ajută în mărunțișurile obositoare ale gospodăriei pe care o femeie singură le duce cu atîta greutate la bun sfîrșit și care, pentru un bărbat — — spunea Paul — sînt o jucărie. Mătură curtea, aduse apă de băut și, mai ales, apă de spălat — se pregătea spălat mare la Hollingeri și Paul umplu un butoi mare, metalic, cu apă pe care trebuia să o care de la o fîntînă din apropiere, adîncă, de unde se pompa apă arteziană, mai moale, mai potrivită pentru spălat decît cealaltă, de la fîntîna cu roată din curte. Mai erau acolo niște crăci mari, de arțar, cu frunze cu tot, pe care Paul le curăță și le sparse mărunt — treabă care îi luă destul de multă vreme, dar lui îi plăcea pentru că aici el putea să-și arate pedanteria înnăscută — și le stivui apoi, cu răbdare într-una din cele două magazii de lemne ale familiei.

În jurul orei nouă, doamna Hollinger veni să-l invite la micul dejun pe care îl lua toată familia în bucătărie, dar ceilalți mîncaseră deja pentru că Paul se trezi singur, doar cu gazda casei și cu o femeie care o ajuta, o biată ființă slabă de minte, în jur de patruzeci de ani, aplecată pe jumătate din pricina unei boli reumatice. O chema Ilona.

În timp ce mînca încă, intră în bucătărie spre surprinderea sa, pistruiatul, Dan, și, fără să salute pe nimeni veni direct spre el și spuse:

— Ce faci, bătrîne? Leneș ca totdeauna? La ora asta se ia dejunul? Dar timbrul lui suna prietenos și lui Paul îi pieri brusc foamea de emoție și se inundă tot de plăcere că pistruiatul venise să-l caute.

— Ce program ai în dimineața aceasta? — îl întrebă acesta — vrei să vii cu mine, să mă ajuți într-o chestie importantă?

Bineînțeles că voia și se ridică de la masă înainte de a fi terminat, prefăcîndu-se că nu bagă de seamă uitătura nemulțumită pe care i-o aruncase, la venire, gazda, pistruiatului.

Văzîndu-l însă că se pregătesc de plecare, doamna Hollinger se adresă lui Dan: (Era o femeie foarte înaltă și grasă, foarte energică și iute și, spre surprinderea multora, obosea foarte greu).

— Unde vrei să-l duci? El a venit aici să caute de lucru și nu... și mai bombăni cîte ceva dar pistruiatul se întoarse ostentativ cu spatele, uitîndu-se pe geam în curte.

Paul roși de obrăznicia pistruiatului, dar atracția pe care acesta — deși mai tînăr — o exercita asupra lui, era cu mult mai mare, încît se luă după el, abea auzind-o pe soția tinichigiului care îi spunea că dacă nu găsește un loc mai bun de dormit, se putea întoarce oricînd... da, chiar așa, dacă nu găsea un loc mai bun la noapte se putea întoarce oricînd acolo. Dar chiar așa îi spusese doamna Hollinger, masiva și autoritara Doamnă Hollinger sau citise el asta pe undeva?! Undeva, într-o cărțulie de care avea vreo duzină și prin geamantanul său, fără început, fără sfîrșit sau și cu început și cu sfîrșit. Luîndu-se pe urmele pistruiatului, Paul se întreba ce rost mai avea și viața asta dacă existau cărțile care e arătau mai bine și mai curat decît putea fi văzută cu ochii liberi sau, invers, ce rost mai aveau cărțile dacă... pentru că lui, uneori, i se încurcau toate acestea prin cap și ar fi dorit, din fundul sufletului, împreună cu atîția alții, bine intenționați, ca lucrurile, de vreme ce trebuiesc trăite, să fie ceva mai simple, mai bine organizate! Dar chiar și această expresie: „mai bine organizate" era chiar o expresie reală sau una inventată pentru afișe, cărți, conferințe și altele de acest soi?! Mai poți să ai încredere în propriul tău fel de a gîndi? Probabil — își explicase Paul, urmîndu-l pe Dan care înainta agale, fluerînd nepăsător — de aici toate încurcăturile care îi complicau atîta viața și îl lipseau de un lucru atît de rîvnit de el și pe care orice derbedeu de la țară, cum ar fi de exemplu pistruiatul, îl posedau și anume: autoritatea! De ce nu avea el autoritate asupra altor oameni? Nu era dintr-o vină internă, dintr-o dereglare internă a ființei sale? De ce, bunăoară, cînd cineva declara: — Mai mult ca sigur că mîine o să plouă: — cel din jur înălțau capetele, priveau cerul, pămîntul, își priveau mîinile, picioarele, stofa hainei, indiferent ce, cu gravitate, și dădeau din cap sau mai adăugau ceva, vreo nuanță sau o întărire a afirmației și așa mai departe. Dar dacă el, Paul, s-ar fi încumetat să spună o astfel de frază, atît de simplă și de multe ori o făcuse în mod deliberat — ceilalți izbucneau în rîs în loc să privească cerul, sau să dea gînditori din cap. Dacă declara cuiva: — Cînd eram mai tînăr, iubeam teribil animalele! — celălalt, în loc să rămînă impresionat de această mărturisire, începea să-l pună la îndoială sinceritatea și de cele mai multe ori, chiar și memoria.

În lunga, nesfîrșit de lunga perioadă a copilăriei, Paul își dorise din tot sufletul „să crească mare", să ajungă un om matur numai pentru ca ceilalți, oameni maturi, sau adolescenți, sau bătrîni sau copii, să dea cu gravitate din cap la cîte o frază de-a sa, mărunță, neînsemnată, în doi peri, dar spre dureroasa sa surprindere, crescînd și ajungînd într-adevăr „matur", ceilalți îl tratau la fel de parcă n-ar fi observat că el crescuse și trebuia luat în serios; trebuia nu numai ascultat cu reculegere, dar și ascultat uneori, urmat chiar, atunci cînd dădea vreun sfat plin de bun simț sau cînd propunea ceva de-o evidentă înțelepciune. Oare nu se băga de seamă că era și el unul dintre ei, egal cu ei?

— Poate că el era cu mult superior pistruiatului?! — gîndea atîțat Paul în timp ce încerca să-și potrivească pașii după ai celuilalt, care mergea cu atîta nepăsare și voie bună, încît parcă uitase că nu e singur.

Ajunseră între timp pe o stradă surprinzător de largă și de dreaptă, cu case înșirate la distanțe regulate, semănînd grozav între ele și Paul privi surprins împrejur pentru că nu-și mai dădea seama în ce parte se afla casa doamnei Hollinger. Ca de obicei, el umblase cum i se spunea mereu „cu capul în nori".

Intrară într-una din curți, un cîine — mare, puternic le sări în întîmpinare și strigînd de cîteva ori: — Rex! Rex! — pistruiatul deschise ușa unei magazii zidită în fundul curții. Acolo, printre alte cîteva obiecte de lemn și de metal, se găsea, mai ales, o barcă lungă, subțire, vopsită în albastru pal, cu partea superioară din pînză pe un schelet lemnos, o „sandolină" cum îi spunea pistruiatul. El începu să-i explice lui Paul cum o făcuse, de unde făcuse rost de pînză, cum o călăfătuise și alte amănunte și deodată Paul observă că Dan vorbea cu seriozitate, cu multă căldură, îl trata chiar cu o atenție și un respect neprevăzut. Pistruiatul se transformase deodată într-un tînăr serios, grav, cuceritor chiar prin pasiunea cu care își explica și înțelegea opera sa, care arăta multă îndemînare și răbdare.

Paul fu mîndru că era în compania pistruiatului și își spuse cu convingere: — Va să zică asta era a doua natură a lui, adevărata lui natură, pe care, iată, i-o arăta doar lui, în timp ce, de ceilalți se ascundea sub acel aer ironic, zeflemitor pînă la a da impresia de insolență și proastă creștere.

— E desigur un timid! — hotărî Paul în sinea sa și se simți foarte bine în acea magazie în care pătrundeau ca printr-o mare sită neregulată, raze drepte și oblice de soare.

Apoi, Dan aduse un fel de ceaun plin cu smoală pe care se apucă să o încălzească pe un primus vechi iar cînd smoala fu destul de subțire, o turnă prin toate găurile bărcii. Paul se oferi să-l ajute, dar pistruiatul nu „voia să-l deranjeze" și, după repetate insistențe din partea lui, primi, Paul avu voie să țină de barcă, sau să întindă cu o pensulă, smoala, prin toate crăpăturile bărcii. Apoi, o săltară amîndoi pe umeri (după ce, în prealabil, pistruiatul îl întrebă cu tot respectul dacă treaba nu-l umilește cumva) și o cărară undeva, spre o direcție necunoscută. Paul, cu tălpica subțire a sandolinei tăindu-i umărul, se pierdu din nou într-un șir pasionant de idei așa că observă doar cînd trecură printr-o grădină uriașă, cu mulți pomi fructiferi în jur și un nuc uriaș care creștea foarte aproape de gardul din spate al grădinii. Trecură sandolina peste gard și dincolo, spre uimirea lui Paul, curgea rîul. Pe malul rîului așezară cei doi barca și Paul privi puțin confuz spre pistruiat deoarece era evident că în acel loc, unde apa era mică, presărată cu bolovani, barca nu putea ti „probată".

Dan însă se așeză liniștit în barcă, fără să scoată o vorbă și Paul îl imită, nevrînd să se facă de rîs. La foarte scurtă vreme, poate nici un sfert de ceas, apăru lîngă ei un om în jur de vreo treizeci și cinci de ani, deosebit de bine îmbrăcat, cu haină, cravată, pantofi lustruiți și toate celelalte (avea chiar și o batistă decorativă la buzunarul de sus al hainei) care îi fu prezentat lui Paul sub numele de Racoltea.

— Domnul Racoltea este aviator! — spuse pistruiatul, prezentîndu-i-l pe Paul și acesta făcu ochii mari.

— Da?! — făcu el, mirîndu-se din politețe pentru că prea fusese amabil liceanul și pentru că el avea delicatețea de a menaja orgoliul celorlalți și era evident că un aviator era un om foarte orgolios.

— Mai bine zis „fost aviator" — rectifică Racoltea, ridicîndu-și piciorul și așezîndu-și cu atenție gheata pe o piatră, potrivindu-și cu migală dunga pantalonului.

— Ați luptat și pe front? — se interesă Paul, cu aceeași curtoazie care, observase el, îi făcea atît de bine aviatorului.

— Da — răspunse Racoltea — am făcut doi ani de front dar să nu vorbim despre asta!

Paul îi admiră dezinvoltura cu care vorbea dar pistruiatul, pe la spatele aviatorului, îi făcu cu mîna un semn care arăta că celălalt ar fi cam scrîntit. Paul se tulbură o clipă și privi cu încăpățînare în jur, la rîul care curgea sau la sălciile foșnitoare, încercînd să-și ascundă jena.

— Dumneata nu ești cumva din Moldova, din jurul Bacăului? — îl întrebă amabil, Racoltea și pistruiatul răspunse imediat, în locul lui Paul:

— Nu, dumnealui e născut pe un teritoriu necunoscut! Are o origină necunoscută! — și adăugă un rîs gros, răutăcios la această recomandare și Paul observă cu uimire că pistruiatul își regăsise tonul său vulgar și insolent pe care-l pierduse cît timp erau numai ei doi.

— Are un accent moldovenesc! — spuse Racoltea, prefăcîndu-se, că nu observase nuanța depreciativă din fraza liceanului.

— Ei! — făcu pistruiatul — facem tîrgul? Vreți sandolina? Să știți că intră apă prin fată iar pînza e mîncată de rugină pe la cuie... nu se vede din cauza armăturii, dar dacă vreți, pot s-o desprind...

— Bine înțeles! — făcu aviatorul — doar sîntem oameni de onoare! Ce mă mai întrebi?

— Vreți să desprind puțin bagheta ca să vedeți felul în care e prinsă pînza? Din cauza apei, în unele locuri s-a ros, de rugină!

— Nu mă interesează! — făcu Racoltea ca un adevărat domn — nu-mi place să murdăresc o afacere cu socoteli d-astea meschine! Cît ceri pe ea?

— Ce-are a face cît cer? — ripostă liceanul — parcă dumneavoastră îmi dați cît cer eu? Era vorba să vă interesați cît costă o barcă în condițiile astea!

— N-am avut timpul necesar! — răspunse nepăsător Racoltea — te rog să-mi indici dumneata prețul!

— Patru mii! — spuse rece pistruiatul și Paul încremeni, pentru că suma era imensă, cu acești bani se puteau cumpăra patru bărci noi, nefolosite, acest lucru îi era și lui limpede, deși nu se pricepea.

— Poftim! — spuse aviatorul și scoase banii, întinzîndu-i liceanului care îi luă și îi băgă în buzunarul pantalonilor săi scurți, din doc verzul, pe care îi purta.

— Trebuie să vă atrag atenția — adăugă pistruiatul, lovind cu piciorul barca dintr-o parte încît ea se aplecă pe o rînă — că nu e o barcă nouă. Am revopsit-o și chiar azi dimineață am smolit-o pentru că în nici cinci minute se umplea cu apă. Dar nici acum nu e încă în stare... mai bine mi-ați mai lăsa-o o zi, o duc acasă împreună cu tînărul (era, evident, vorba de Paul) și o aranjez cît de cît!

— Nu e nevoie! — făcu aviatorul, cu o anumită plictiseală.

— Și pe unde vreți să o folosiți? — se interesă pistruiatul cu un ton batjocoritor — că pe aici apa a secat de anul trecut, de cînd au tras ăia conducta pentru joagăr și e imposibil de manipulat!

— Deocamdată o țin, fără să o întrebuințez!

— Aha! — făcu liceanul — ați vrut doar să investiți banii în ceva?

Racoltea îl privi o clipă cercetător, ca să vadă dacă celălalt nu-și bate joc de el, apoi, parcă plictisit de toate aceste formalități, adăugă, contemplînd rîul:

— Ce, ăștia sînt bani?! Nu face să pierdem timpul pentru ei! Pe ăștia i-am cîștigat într-o singură noapte, la poker! Știi să joci poker?

— Nu! — răspunse liceanul și Paul era convins că mințea. Îi fu o clipă milă de aviator care dăduse atîția bani pe acea prăpădită de barcă, bani pentru care muncise poate din greu, în felul în care pretindea el că îi căzuseră în poală, într-un soi de fanfaronadă care se potrivea foarte bine cu eleganța sa țipătoare și nepotrivită, în acea după-amiază de vară, pe malul rîului.

— Cînd eram pe front jucam noapte după noapte — povestea Racoltea, biciuindu-și cu o nuia, ruptă pe undeva, vipușca pantalonului — și aveam atît de mulți bani încît ne aprindeam

Ilustrații de IULIAN OLARIU

țigările cu ei! Toate bancnotele purtau semnăturile noastre, a fiecăruia în parte se înțelege și astfel puteam urmări uneori rotația lor. Ordonanțele ne serveau numai în izmene și îi puneam uneori să stea pe vine, ca și brahmanii, pînă cădeau jos leșinați!

— Dumneata ai zburat vreodată, tinere? — îl întrebă aviatorul pe Paul, măgulit de felul plin de atenție cu care îl urmărea acesta.

— Da! — spuse Paul și se aprinse subit — dar nu pe avioane cu motor, ci pe un planor. Am copilărit într-un orășel ca acesta însă spre deosebire de N., acolo există o școală de zbor fără motor, aflată sub comanda căpitanului Scorțea.

— Scorțea? — întrebă aviatorul mai bine zis se întrebă pe sine scormonindu-și memoria dar nu găsi nimic acolo și Paul îl ajută, în timp ce pistruiatul arunca cu pietre în apă.

— Înainte de asta, fusese adjunctul unei școli de zbor de lîngă Sibiu! Era un om dintr-o bucată, avea o nevastă tînără, cu mult mai tînără decît el — deși era un bărbat bine conservat cum se spune — și aveau și un băiețel de vreo trei anișori, Radu Scorțea cu care mie mi se permisese să mă joc. Toată lumea era uimită cît de mult îndrăgesc eu copiii — continua să povestească Paul — dar mie îmi plăceau de fapt aparatele de zbor și încercam să mă apropii în felul acesta de ele. Toată ziua cărăm de acolo pînă colo băiețelul, uneori îl sufocam de-a dreptul și doamna Scorțea mi-l lăsa în grijă cu o nepăsare criminală!

— Nu-mi amintesc! — spuse Racoltea, meditativ — am auzit de unul Scorțea care era furier la școala de război...

— Se poate să fi fost unul și același! — spuse Paul.

— Nu avea cumva un frate, avocat, la București? — întrebă Racoltea.

— Nu știu — răspunse Paul — se poate să fi avut, dar n-am auzit niciodată vorbindu-se despre asta. Un unchi al lui era un fel de mare proprietar, avea o moară și o îngrășătorie de porci, foarte rentabilă, pe lîngă Calafat!

— Da? — făcu aviatorul dar se vedea că se gîndește la altceva. — N-am auzit! Îl chema tot Scorțea?

— Nu — spuse Paul — era un unchi dinspre mamă. Nu mai știu exact numele, era mi se pare Stanomir sau Dragomir — sau Brancomir, în orice caz un nume de jandarm!

— De ce de jandarm? — făcu amuzat Racoltea.

— Nu vi se pare? Pentru mine are o rezonanță severă, milităroasă!

— Și... ia spune! — făcu aviatorul — atunci ai zburat singur? Ce ai pilotat, un ICAR I sau II?

— N-am pilotat eu! — spuse Paul, înroșindu-se, m-a luat căpitanul cu el, într-o duminică, într-un planor cu două locuri.

— Aha! Un fel de zbor de agrement! Și nu ți-a fost frică?

— Nu — răspunse Paul, ușor neliniștit — de ce?!

— Mai ții minte comenzile? Timpii de zbor? Ce aveați acolo, sandouri sau cabluri de oțel?

— Și una și alta! — spuse cu mindrie Paul.

— Decolarea... înălțarea... desprinderea cablului... viraj larg pe stînga... aterizare... hai? Dar la ICAR I? La coadă, gata? Gataaaa! În față gata? Gataaaa! Drumuuu! Ți-au dat pe mînă un ICAR I?

— Da! — minți Paul.

— Ei, vezi? Dar n-ai făcut cursul? E mai bine așa, aviația e o porcărie goală! Dacă zbori mult, ori rămîi pe undeva printr-o mocirlă, gata îmbrăcat pentru capelă, ori umbli diliu prin lume! Ce crezi, cu ce m-am ales eu? Și eu sînt unul dintre cei cu noroc. un favorizat al sorții! Sînt un funcționar, tinere, am ajuns în sfîrșit un funcționar.

— Pe vremuri — începu cu îndrăzneală Paul — a fi funcționar era mare lucru! Nu ajungeau funcționari decît cei cu liceul terminat și care din anumite pricini căzuseră la bacalaureat sau cei care făcuseră școala de notari, de inspectori financiari, etc. Uneori, se puteau întîlni ca funcționari și bacalaureați care dintr-o slăbiciune nepermisă sau pentru că îndrăgeau prea mult eleganța vestimentară, refuzau să-și continue studiile, undeva într-un oraș universitar!

— Te interesează moravurile de altă dată! — observă cu seriozitate Racoltea.

— Eu am un fel de cult pentru trecut! — spuse Paul cu o sinceritate aproape indecentă — probabil că sînt o natură slabă. Mă refugiez mereu în trecut!

— Dar nu în trecutul dumitale! — spuse, zîmbind, aviatorul.

— Eu nu am trecut! Și-apoi ce, trecutul meu poate că ești dumneata...

— Ha! Ha! Ha! — făcu Racoltea.

— A fi funcționar altă dată era un lucru demn, o știu cu siguranță; astăzi, ei s-au înmulțit atît de mult, încît nimeni nu mai vreą să fie funcționar. Nici nu se mai spune așa ci „scrib" sau vreun alt termen depreciativ. Azi toți sînt doctori, ingineri, în cel mai rău caz „tehnician". Dumneata nu ești tehnician?

— Ba da! — spuse surprins Racoltea — sînt încadrat pe un post de tehnician.

— A fost o întîmplare — îl consolă Paul — dar înainte vreme, după o copilărie grea, infernală, cu opt-zece-treisprezece copii la o familie săracă de țărani — pentru că oricît de bogat ar fi un țăran treisprezece copii îl sărăcesc brusc, nu-i așa, chiar dacă el se „îmbogățește moral iar soția lui devine o virtute vie", după un liceu, adică o perioadă de liceu insuportabilă, cu meditații și mii de privațiuni, cînd o pereche de pantofi și un costum puteau deveni un ideal și apoi o relicvă, la sfîrșitul a toate acestea, venea apoi titlul de „funcționar". Eu aș dori ca să ajung funcționar dar n-o fac de teama de a nu părea de-o originalitate forțată!

— Dumneata glumești, sper? — întrebă Racoltea, privindu-l cu simpatie. — Dă-mi voie să te întreb: cu ce te ocupi?

— Adică din ce trăiesc?

— Păi nu e același lucru?

— Da, e același lucru dar n-a fost același lucru! — spuse cu prețiozitate vădită Paul — astăzi însă sîntem egali și muncim cu toții ca să supraviețuim sau să supraviețuiască o idee ceea ce uneori e mai puțin important. Eu am două meserii și nici una nu-mi ajunge ca să trăiesc onorabil: sînt frezor și șofer.

— De ce te plîngi? — spuse Racoltea cu o anumită nesiguranță — ești încă foarte tînăr. Se pare că ai citit mult.

— E adevărat, sînt încă tînăr, chiar prea tînăr! — și Paul rîse și în ochi îi sclipi inteligența — dar nu-mi place să stau multă vreme într-un loc. Sînt, dacă vrei, un fel de vagabond blînd, inofensiv. Nu fac nimănui nici un rău ceea ce e poate un semn de invaliditate precoce!

— Ha! Ha! — rîse aviatorul — dumneata imiți pe cineva, nu se poate să te porți în felul acesta în mod obișnuit.

— Și chiar dacă ar fi așa — replică enervat Paul — de ce v-ar incomoda acest lucru? E oricum un semn de prețuire, înseamnă că vă dau o anumită importanță pentru că, de dragul dumneavoastră aș face-o și numai de dragul dumneavoastră!

— Nu sînt așa de convins — murmură încet aviatorul — nu sînt de loc așa de convins. Dar ia uite, prietenul dumitale, s-a apucat de pescuit deși sînt sigur că nu are permis!

Abea atunci observă Paul că pistruiatul îl părăsise; stătea cu mult mai jos, pe malul apei, cu o undiță în mînă și se mișca mereu, în sus, în jos, sărind cu îndemînare pe pietre, ajungînd pînă în mijlocul curentului.

— Pe-aici sînt păstrăvi! — spuse cu regret Racoltea — și eu, de atîtea ori am vrut să mă apuc de pescuit. Am acasă toate cele necesare, dar...

— Sînteți căsătorit? — îl întrerupse Paul.

— Bineînțeles, răspunse, ușor surprins, aviatorul — dar dumneata?

— Nu! — făcu Paul ezitînd și înroșindu-se ca un blestem. Aviatorul îl privi cu interes și un zîmbet subțire, zeflemitor, se luptă o vreme să învingă expresia feței, gravă, hotărîtă. Apoi, Racoltea întoarse brusc capul și Paul se gîndi că o făcuse din milă să-l menajeze. Se simți brusc prost. ar fi vrut să plece și să-l lase acolo, lîngă barca lui, dar era prea slab pentru asta. Sau prea plin de fantezie.

Racoltea se așeză jos pe iarbă, simplu, firesc, fără să-și menajeze costumul și își aprinse o țigară. Avea mîinile mari. cu degetele turtite, cu încheietură subțire, aristocrată.

— Mie mi s-a recomandat să stau la munte, să-mi găsesc post într-o localitate situată la altitudine! — spuse el, suflînd fumul albăstrul al țigării în fața sa. — Dumneata ești cu familia aici?

— Da, am un frate care lucrează aici! — spuse Paul și continuă, arătînd că fratele său, care era mai mare doar cu cinci ani decît el — de fapt erau frați vitregi, din același tată — locuia de mult acolo în N. și reușise să-și înjghebe o situație. dar fu părăsit de soția sa, o femeie cu mult temperament. Acest lucru îl dezechilibră, se pare, sau pur și simplu nu putea să îndure singurătatea, pentru că îl scrise în cîteva rînduri fratelui său, lui Paul adică, să vină să locuiască cu el, el obligîndu-se să-l găsească de lucru. Era un om plin de spirit practic, în fiecare clipă făcea cîte ceva prin casă, dormea foarte puțin, nu bea de loc, se culca devreme, ca și țăranii și era uimitor cît de puține vicii avea. De fapt, în adevăratul sens al cuvîntului, nu avea nici un viciu, dar pentru că fusese totuși părăsit de nevastă — o femeie pe care toată lumea o știa drept o ușurătecă — se zvoni că el ar avea un defect „intern" ceva în legătură cu „bărbăția". Chiar și însurătoarea sa nu era decît o încercare de a-și ascunde acest defect. Se spunea — Paul auzise toate acestea de prin vecini — că înainte de a se fi căsătorit, destul de tîrziu, fratele său, pe care îl chema Flavius, nu ar fi fost văzut cu nici o femeie. El însuși ar fi avut de suferit de pe urma acestei proaste reputații a fratelui său, pentru că toată lumea, după ce ajunsese acolo. în N., se întreba dacă el, Paul, nu îi seamănă în acel „lucru", în acel defect, adică, fratelui său. Nu vă puteți imagina — spunea Paul adresîndu-se lui Racoltea care fuma mereu, cu eleganță — cît de mult atrage un zvon de acest fel femeile și mai ales fetele tinere atît de ispitite de viciu! El avea obiceiul de a-și petrece timpul liber citind și se putea lăuda într-adevăr că epuizase toate colecțiile romanelor de aventuri de la „Aventurile submarinului Dox" pînă la „Buffalo Bill" sau „Jokey-Club" și romanele din colecțiile polițiste de „14 lei" de „15 lei", „Masca roșie" sau de aventuri sentimentale ca „Femei celebre" etc. Prefera însă aventurile care se petreceau în cadru pur exotic. Deodată însă îl impresură zvonul acela penibil! Pentru fratele său era simplu, nu avea decît să se mai însoare o dată și gata! Gura lumii era astupată, dar în cazul lui, situația era cu mult mai delicată deoarece încă nu voia să întemeieze o familie! Chiar faptul că citea cu atîta foame și în general cărți scrise cu multă fantezie, cărți nerealiste, căci la ce bun să-ți amărăști viața cu romane care reflectă viața așa cum e, tristă și murdară, nu e oare suficient că o trăiești? Ei bine, chiar aceste mici pasiuni ale sale, arătau că încă nu era apt pentru a deveni capul unei familii. Singura rezolvare ar fi fost o aventură sau două, trecătoare „galanterii" cum li se spunea înainte și Paul și încercase o asemenea ieșire, dar nu cu una din acele fete tinere care se prefăceau că-l ironizează dar de fapt erau tentate în a-l cunoaște mai de aproape, ci... cu o femeie adevărată, cu o doamnă chiar, o doamnă veritabilă! Totul s-ar fi putut întîmpla cît de...

— Taci! — îl întrerupse aviatorul, continuînd să fumeze — despre astfel de lucruri nu se vorbește, nu e decent. Învață să fii bărbat, tinere!

Paul rămase cu gura deschisă, foarte furios și cîteva clipe, în sinea lui, încercă să gîndească răutăcios despre Racoltea. Își aminti chiar și gestul pe care i-l făcuse, complice, pistruiatul, dar nu-l mulțumi. Nu putea să creadă că bărbatul stăpînit, cu fața tăiată în piatră, cu mișcările atît de rare, de vierme, care era așezat la picioarele lui, ar fi putut fi nebun.

— Ia te uită — spuse în clipa aceea Racoltea — prietenul nostru se află într-o situație delicată! — și întinse mîna, dar potrivit firii sale, Paul nu se uită în direcția indicată, ci privi mîna chiar, ieșind din manșeta impecabilă, încheietura subțire, păroasă, degetul lung, cu vîrful puțin turtit — amănunt care-i plăcea lui Paul dintr-un motiv inanalizabil, cu unghiile tăiate corect, curate și „respirînd bărbăție". Și-ar fi dorit o asemenea mînă!

Abea mai tîrziu privi, zăpăcit, în locul unde îl văzuse ultima oară pe licean. Se afla mai aproape de ei acum, dar un bărbat înalt, negricios, stătea lîngă el și îi spunea ceva, se auzea vocea lui gravă, cu accente baritonale. Apoi se auzi timbrul strident al lui Dan și chiar rîsul lui, care nu voia să accepte nici o autoritate în această lume și apoi, negricios se întoarse de parcă ar fi vrut să plece, dar se aplecă și ridică de jos undița pistruiatului, vergeaua lui de alun cu care pescuia și pe care, adevărat, el n-o mai avea în mînă acum și începu să-l lovească cu ea peste picioare.

— Ce dai baci Gîță? — se auzi pînă la cei doi strigătul liceanului și Paul îl admiră că, deși striga, se stăpînea să nu sară și s-o ia la fugă. Negricios îl lovea mereu peste picioarele goale și pistruiatul se depărtă instinctiv, mereu stăpînit, cîțiva pași, și, în cele din urmă, „undița" se rupse și celălalt o aruncă încîndat. plecînd de lîngă licean, amenințîndu-l probabil, pentru că Paul îl zări pe Dan cum dădu din umeri, cu dispreț. Apoi, după ce negricios dispăru, el se apropie de cei doi.

— Ei, nu te-ai răzgîndit? — îl întrebă pe Racoltea — mai vrei barca? — dar aviatorul nu-i răspunse ci îl privi zîmbind ironic, fumînd mereu.

— Vrei o țigară? — îl întrebă el și pistruiatul întinse mîna și luă una tăcut, sumbru, uitînd să mulțumească. Apoi plecă fără să privească pe nici unul dintre cei doi, pe același drum pe care aduseseră barca și, după o scurtă ezitare, Paul se luă după el, salutîndu-l tăcut, din cap, pe aviator.

— Nu vrei să-mi ajuți să duc barca de aici, tinere? — îl rugă acesta, fără să se miște însă, cu un ton sec, aspru, de parcă ar fi verbit valurilor care treceau prin fața sa și, înainte de a se fi putut hotărî, Paul îl auzi pe pistruiat vorbind:

— Ajută-l pe dînsul să ducă barca! Eu trebuie să merg într-un loc!

Pistruiatul plecă apoi, definitiv și Paul rămase, așteptînd ca Racoltea să-și termine țigara sa nesfîrșită.

(Fragment din romanul „Animale bolnave")

UN PANORAMIC AL FILMULUI SOVIETIC

La Festivalul filmului sovietic s-a organizat, în holul cinematografului Republica o expoziție de fotografii ilustrînd momentele mai importante în cinematografia sovietică. Problema nu era așa de simplă, avînd în vedere că e vorba de o jumătate de secol de activitate, de acumulări, și manifestări diverse. Un clasic ca Potemkin, care a stîrnit delir de entuziasm în anul cînd a apărut ca cea mai îndrăzneață avangardă, astăzi îl privim prin prisma perspectivei istorice. Tot astfel și multe filme ale marelui Pudovkin. În această privință, mai actual ar părea azi Octombrie al lui Eisenstein, care, deși este un pur documentar al celor cîteva zile „care au zguduit lumea", este lucrat cu o artă infinită, aproape fiecare secvență fiind o metaforă cinematografică. Acest tur de forță, estetic și tehnic, îi asigură o rezistență perpetuă.

Organizatorii expoziției au avut ideea excelentă de a da și filme mai noi alături de filmele de pionierat (Ceapaev, Deputatul de Baltica, Circul, Volga-Volga, Drumul vieții, Tînăra gardă, Arsenal, Pămînt, Sciors). Astfel, am văzut menționate lucrări care și azi sînt de o prospețime intactă, ca de pildă Doamna cu cățelul de Iosif Heifeț, după Cehov, interpretat de doi mari actori: Alexei Batalov și Ilia Savina; apoi celebrul Zboară cocorii de Kalatozov, apoi acea cutremurătoare frescă antifascistă Adevărata față a fascismului, de Mihai Romm, care este o pictură complexă, reală, cu valoare nu numai de document, ci și de avertisment, pentru ceea ce nu trebuie să se mai întîmple.

Cele 4 filme despre viața lui Lenin figurează și ele în panourile expoziției. Filme de un imens interes, atît documentar cît și moral. Ele înfățișează momente deosebite din viața acestui titan: în Octombrie, în Polonia, în 1918, plus un film cu Povestiri despre Lenin.

În expoziție figurează și ecranizări de opere literare clasice: Război și pace, Doamna cu cățelul. Ne-a părut rău că nu s-au reprezentat și alte magnifice reușite, ca cele trei filme trase din opera lui Dostoievski: Idiotul, Nopți albe, și Sfioasa, Hamlet, (cu Smoktunovski), apoi Brățara cu granate după Kuprin. De asemeni, nu au figurat nici admirabilele două ecranizări după Gogol: Mantaua. Iar în materie de filme despre război, (temă care în Occident a cunoscut toate păcatele inflațiunii), sovieticii au impus cîteva creații de o originalitate și de o umanitate uimitoare, ca: Pace noului venit, Casa de la răscruce, Simfonia Leningradului, adevărate capodopere ale genului. Ele trebuiau să figureze neapărat la această triumfală retrospectivă. Veți zice poate că sala dispunea de un spațiu limitat? Se poate. Dar nu era nevoie să se dea fotografii de un hectar suprafață, ci imagini mai mici și mai multe. În felul acesta ar fi încăput de două sau trei ori mai mult material iconografic. Iar în ordinea filmului distractiv, se cuvenea să se dea acea inegalabilă comedie muzicală, Noapte de carnaval, o savuroasă satiră, în care marele actor Ilinski deține rolul principal. În ordinea aceasta a preocupărilor intelectuale, trebuia să figureze și admirabilul film: Nouă zile dintr-un an. În sfîrșit, ca să ne întoarcem la pionieri, constatăm că au lipsit de pe panouri doi mari deschizători de drum: Ester Shubb, prima regizoare care a făcut înaltă artă din montajul de actualități, și mai ales marele Dziga Vertov, care a fost nu numai profesorul unor Eisenstein, Pudovkin, Dovjenko, Alexandrov, dar și părintele cinematografiei ca artă, precursorul neorealismului, al Cine-vérité-ului, al cine-improvizitului (adică filmarea pe neașteptate), al școlii de la New-York și al folosirii actorului neprofesionist. Măcar filmul său: Omul cu aparatul de filmat ar fi trebuit să figureze în această expoziție. O expoziție din care să se vadă cele nouă daruri făcute de arta sovietică acestei a șaptea și tînăra artă, și anume: 1) documentarul ritmat, 2) epopeea lirică 3) desteatralizarea jocului actoricesc, 4) actorul anonim, neprofesionist, 5) folosirea metaforei neîncetate, a „șocului de atracții", cum îl numea Eisenstein, 6) dramatismul imobilităților expresive, 7) importanța montajului conceput ca o înlănțuire dialectică de contraste, 8) obiectele inanimate, mulțimile, în sfîrșit 9) revoluția, sub toate ale ei nenumărate fețe.

D. I. SUCHIANU

CAROLA GIEDION WELKER

FORȚA UNICĂ A GENIULUI

Prin amabilitatea lui Petru Comarnescu, căruia îi mulțumim și pe această cale, am avut ocazia să petrecem cîteva ceasuri în compania d-nei Carola Giedion Welker, prietenă cu Brâncuși și cunoscătoare a operei lui.

Autoarea unei monografii despre A. Jarry, a antologiei „Poètes de l'écart" și a unor numeroase cărți despre Brâncuși și sculptura modernă, d-na Carola Giedion Welker, printr-o vervă și o vioiciune excepțională ce-și dezminte vîrsta, a binevoit să răspundă întrebărilor noastre.

— Pentru început, cîteva impresii despre România:

— Sînt fericită că am venit în fine în țara lui Brâncuși pentru că el mi-a spus mereu: „Trebuie să mergi acolo! Trebuie să vezi cît de frumos este totul!" Și-mi povestea despre satul său, despre muzica populară pe care o îndrăgise atît. Dar niciodată nu am avut timp. Iar acum, la vîrsta mea foarte înaintată, am venit aici și găsesc că, pentru mine, a fi între voi, este o reîntinerire enormă.

În Elveția, țara mea adoptivă, oamenii nu au o latinitate atît de deschisă. Sînt mai reținuți, deși la fel de încîntători.

— L-ați cunoscut bine și pe James Joyce, prieten și cu Brâncuși de altfel. Care a fost rodul artistic al acestei amicații?

— Dumneavoastră știți cu toții portretul pe care Brâncuși i l-a făcut lui Joyce. E un lucru extraordinar. E o spirală — Joyce, irlandez, gîndea despre el însuși că este un „tip-spirală". Îndrăgostit de această formă înșurubată continuu în spațiu, Brâncuși detesta piramida. Odată mi-a spus — cuvinte pe care cred că le-am introdus într-o carte de-a mea — că piramida este foarte periculoasă, e fatală — în timp ce spirala, semper eadem resurgo (mereu reînvie din ea). Acesta era, într-un fel, motto-ul lui Brâncuși — un lucru care revine mereu într-o formă nouă — revine, revine, ce boară, se ridică — rezultînd puține elemente, simplificate la maximum.

De altfel, Brâncuși are o tematică restrînsă. Dar temele pe care și le-a propus le-a dus cu de-amănuntul pînă la perfecție. Odată, Ezra Pound l-a întrebat:

„Ascultă, pentru ce nu faci tu mai multe lucrări?" Brâncuși i-a răspuns: „Pentru fiecare sculptură la care lucrez îmi trebuie mai mult de 15 ani. Cum aș putea să fac nenumărate lucrări?"

Tocmai contrariul lui Picasso. Nu că aș fi adversara lui Picasso, dar el este prea aprins, prea dramatic, în timp ce Brâncuși e calmul. El a spus întotdeauna: „Trebuie să pătrunzi impetuos în materie și totuși calm, calm."

— Admirîndu-l și prețuindu-l la justa sa valoare pe Brâncuși, intervenția dv. era cea mai indicată pentru restabilirea proporțiilor juste între meritele lui și cele ale lui Henri Moore. Mă refer la cartea lui Sir Herbert Read despre sculptura modernă

— Eu cred că Moore e din capul locului mult mai tardiv în creație, mergînd pe drumul său (al lui Brâncuși). Brâncuși dăduse deja bătălia împotriva cliseelor naturaliste și avusese curajul să facă toate acele lucruri necunoscute încă nicăieri în lume. Și-apoi Henry Moore, remarcabil pentru un sculptor din tînăra generație, nu a cunoscut niciodată acea cotropire totală și enormă a unui geniu. Pe Herbert Read îl admir foarte mult ca scriitor, critic și prieten. El este cu adevărat singurul din Anglia, care cunoaște valoarea lucrurilor, dar de data aceasta a uitat să păstreze ierarhia valorilor. În simpatia lui pentru Moore — a făcut aprecieri nu tocmai juste și de aceea am încercat să-i fac dreptate lui Brâncuși restabilindu-i rolul său istoric, forța sa unică de geniu și inventator.

• • •

EUGEN DRĂGUȚESCU

BRÂNCUȘI — OMUL

Cu amintiri recente despre comemorarea lui Brâncuși la Roma, comemorare la care Eugen Drăgutescu a avut un rol însemnat, l-am abordat cu acest subiect:

— Cu ajutorul doamnei Palma Bucarelli, directoarea muzeului de artă modernă din Roma — care mi-a pus sălile la dispoziție — am organizat aici o amplă expoziție documentară Brâncuși, pe bază de fotografii, mărite la Institutul enciclopedic italian. La inaugurarea expoziției a vorbit prof. Giulio Carlo Argan, care l-a prezentat pe Brâncuși într-o viziune nouă, făcînd un paralelism Picasso-Brâncuși. Noi știam încă din timpul vieții lui Brâncuși, că între acești doi artiști, deși se cunoșteau și stimau reciproc, era o ruptură completă. În cîteva cuvinte, Argan a spus: „În arta modernă sînt doi poli diametral opuși: la unul stă Picasso, la celălalt Brâncuși".

Picasso, care distruge totul, rupe figura, aspectul uman, pentru ca apoi să reconstituie, în timp ce Brâncuși rămîne un izolat, trăind ca un sihastru într-o artă meditativă. Apoi, Picasso era omul publicității iar Brâncuși o detesta cu precădere.

Revenind la Giulio Carlo Argan, în prefața monografiei lui Cristian Zervos, apărută imediat după moartea lui Brâncuși, profesorul scria: „Brâncuși este ultimul mare sculptor al Evului Mediu și primul al unui nou Ev Mediu, care se anunță". Cuvinte pe care le-am reprodus în expoziție. Mircea Eliade a subliniat apoi, în cadrul ședințelor festivității, rolul artei populare românești în opera lui Brâncuși. Un fragment din cuvîntarea sa figura în expoziție alături de 7 fotografii folclorice: un fus din Transilvania, o casă oltenească, o coloană mică cu o pasăre în creștet, găsită în cimitirul Loman, etc. Aceasta nu înseamnă că Brâncuși a cunoscut toată creația populară românească. El avea arta în sînge.

— Sînteți unul dintre fericiții care l-au cunoscut pe Brâncuși și care i-au stat prin preajmă, fie chiar pentru scurt timp:

— Amintirile mele despre el sînt foarte bogate. Și totuși continui să adun material de cîte ori mă duc la Paris. Brâncuși a ajutat nenumărați artiști, dar niciodată nu a vrut să se știe. Avea o delicatețe și un fel de a ajuta fără a jigni, încît înainte de a pleca de la el mi-a spus și mie ca multor altora: „Să te ferească Dumnezeu să spui cuiva ceea ce am făcut!"

L-am văzut de patru ori. Am stat odată lîngă el o lună jumătate, căci eram grav bolnav de ulcer. Și el, ca un părinte, se ducea singur, îmi cumpăra alimente, mi le aducea la pat și mă lăsa să-i privesc nestingherit atelierul.

Sper, ca un modest omagiu, să pot scrie despre el cartea: „Brâncuși, omul".

• • •

cronica dramatică

„SERINGA"

de TUDOR ARGHEZI

la Teatrul Național (Sala Studio)

A rămas de pe urma lui Tudor Arghezi, pe lîngă neasemuitele poezii, pe lîngă proza satirică, lirică, epică, în care cuvîntul continuă să ardă și gîndirea „s-arunce foc", această piesă neașteptată și greu clasificabilă care a stîrnit proteste și entuziasme, aprobări și nedumeriri.

Nu că marele scriitor ar fi fost străin de boala secolului agonizant; el a trăit viața teatrului, a tradus piese, a comentat spectacole și a nemurit în fraza lui — cînd lapidară, cînd nuanțată — actori de geniu, victorii de scenă, mișelii de culise... „Seringa" îl înfățișează însă admiratorilor săi dintotdeauna, în postura de autor dramatic original.

Am asistat la premiera de acum douăzeci de ani (regia: Chirilov) și la reluarea de zilele trecute. Atunci, ca și acum — mulți doctori intrau în compoziția sălii. Din loje lipsea doar Tudor Arghezi, pe vremuri atît de bucuros să-și aplaude interpreții. Singur din distribuția veche Costache Antoniu culegea în marea lui creație — ce perfectă miniatură!... — aplauze la scenă deschisă. Prin fotolii descopeream, făcînd abstracție de un rid sau de o culoare fumurie, celebrități de odinioară rătăcite printre faimele de astăzi...

Multe din problemele piesei — pe atunci de o ardentă și dureroasă actualitate, au căpătat, fie rezolvări administrative, fie amortizarea dacă nu perimarea timpului depănat. Tudor Arghezi scrisese piesa pe viu. Publicul informat al Capitalei se grăbea să asteamă pe fiecare siluetă medicală un nume, să recunoască pe financiar în mijlocul mirificei sale familii și să guste aluziile justificatoare.

Acest interes de actualitate jurnalistică odată dispărut, piesa se cuvenea să primească verificarea publicului, să treacă proba focului contemporan. De aceea, inițiativa Teatrului Național (justificată și prin interesul pe care orice rînd semnat Tudor Arghezi îl stîrnește în lumea noastră culturală), capătă o îndrituire de principiu asupra căreia ne place să insistăm. Deosebirea dintre o piesă ratată și o capodoperă nu este totdeauna ușor de făcut. Istoria teatrului este plină de asemenea penibile confuzii. Ar fi de-ajuns să cităm cîteva opinii, pe cît de false, pe atît de ilustre, emise la premiera „Norei", a celor „Șase personaje", a lui „Ubu Rege", a „Cîntăreței chele". Repertoriul nostru vechi este plin, pe de altă parte, de tot atît de nemeritate triumfuri cît de nedrepte „căderi". Iar piesa lui Tudor Arghezi — să o recunoaștem deschis — stă la limita capodoperei; recunoaștem că ea ar putea satisface gusturi deosebite de ale noastre — deosebite și, cine știe, poate mai justificate.

Nu intenționăm să apărăm pe medici împotriva lui Arghezi. Există o întreagă literatură (dramatică îndeosebi) cu iz antimedical, de la „Bolnavul închipuit" al lu Moliliere, torturat de tămăduitorii timpului și pînă la „Doctorul Knock" al lui Jules Romains, escroc în Röntgen și ultrascurte. Tudor Arghezi a întins mîna în bibliotecă și a răsfoit. Om de carte, el a cunoscut această literatură. Om de condei, nu i-a fost greu să utilizeze o bogată experiență personală, pentru a se insera în tradiția ilustrelor modele. Autorul „Cuvintelor potrivite" este și de astădată foarte personal. Dar „Seringa", deși desprinsă în largă măsură din viață, n-a căpătat suflet. Ar fi fost sarcina interpreților să rotunjească asprimile și să completeze sugestia spațiilor goale. Spectacolul de la Studio, onorabil în liniile lui mari, înscrie și un debut. **Elena Ionescu**, autoare a decorului și a costumelor, a trecut primul ei examen în fața publicului. O felicităm pentru ceea ce promite și în oarecare măsură pentru ceea ce oferă.

și în oarecare măsură pentru ceea ce oferă.

Pe de altă parte, **Moni Ghelerter** își marchează odată cu această regie o nouă etapă. Profităm de această ocazie pentru a reaminti spectatorului grăbit să uite, atîtea frumoase spectacole în care directorul de scenă a cheltuit cultură, talent și un rafinat simț al nuanțelor. N-am fost totdeauna de acord cu stilul de lucru al lui Moni Ghelerter. I-am recunoscut însă totdeauna calitatea. Om de carte și de gust, a putut greși din neglijență sau din omisiune, niciodată dintr-o eroare fundamentală de concepție sau din slugărnicie. Libertatea pe care el s-a obișnuit să o lase însă actorilor în complexitatea spectacolului și-a dovedit din nou — cu prilejul „Seringii" — riscurile. Toți interpreții de experiență scenică și de talent îndelung verificat au corespuns pe deplin încrederii care li se acordase. Avem obligația de a cita cu elogii egale pe **Costache Antoniu**, pe **Silvia Dumitrescu**, pe **Marcel Enescu**. Toți trei au jucat cu precizia și cu grija perfecției.

În schimb, reușitele juvenile au fost sporadice, întîmplătoare. Desigur, Dr. Pop al lui **Gh. Cozorici** a fost construit cu talentul și cu seriozitatea care caracterizează izbînzile acestui dotat actor. Cît de ezitant era însă, alături, **C. Diplan** în rolul — Dr Haralamb! Foarte ezitant și dovedind o totală neînțelegere a personajului pe care îl interpreta. **Traian Stănescu** ne obișnuise cu mai puțină stîngăcie și inexpresivitate. Corecți în cei trei profesori **Alfred Demetriu, Emil Liptac, Virgil Popovici**, dar cît de fals, cît de bulevardist **Mihai Fotino** în rolul radiologului și nu doar al bufonului Rozeanu! Ce folos dacă **Liviu Crăciun** a avut relief în Marin Bion, **George Paul Avram** în Dr. Botea, **Alexandru Hasnaș** în Dr. Fotea — dacă scenele de ansamblu nu se legau, iar în locul unei atmosfere de consult medical, fie chiar șarjate, se înfiripa una de recreație, liceu curs superior?

În rolurile feminine cităm pe **Rodica Popescu** (actriță de posibilități) și mai ales pe **Cristina Săvescu**, în personajul pitoresc al Floarei. Cît despre **Mitzura Arghezi**, ea a interpretat cu inteligență scenică, strălucire și brio — personajul dificil al Sandei Robert.

Spectacolul „Studio"-ului, primit cu aplauze de marele public oferă profesioniștilor de scenă prilejuri de rodnică meditație.

Noi ne îngăduim — în acest sens — o remarcă de ordin general, pornită de la „Seringa", dar cu referințe la toate teatrele noastre și la toate spectacolele.

De ce foarte mulți dintre actorii tineri se mulțumesc să **debiteze** textul în loc **să-l spună**, să se **miște** pe scenă în loc să **joace**, de ce nu își dau osteneala să **tacă** atunci cînd tăcerea are valoare spectaculară?

Diletantismul pîndește la toate răspîntiile. Teatrul nu este o manifestare spontană a omului. El cere, ca orice activitate de cultură, atenție și dăruire de sine. Nu e nevoie să fii distrat ca să distrezi pe alții. O urcare pe scenă presupune un minim de obligații.

Teatrul continuă să fie, după mii de ani de existență, o problemă.

Să fie — tinerii mei prieteni — și pentru noi!

N. CARANDINO

BRÂNCUȘI *„PRINTESA X"*

Cuvinte despre BRÂNCUȘI

JEAN BRUHNES, de la Sorbona, unul din marii profesori. Somitate mondială în materie de geografie umană. Pasionat și de artele plastice, frecventa toate expozițiile. Era uluit de Brâncuși. În vreo două rînduri am așternut împreună toată puterea ochilor noștri pe creații brâncușiene. Multe comentarii fierbinți. Culeg din cuvintele lui Bruhnes:

„Ce văd oare mai mult în acest genial artist: orientul îndepărtat? Mediterana? expresii de budism? descinderi din arta neagră? amintiri de mielitic, de cultură Hamanjsa? imensul folclor al neamului său dacolatin?

Poate că a coborît în toate acele adîncuri și a revenit spre noi, luminînd, cu o forță teribilă, misterul primitiv, unind totul într-o personalitate supernă..."

★

LUCIAN BLAGA a fost, cu o intuiție, cu o pătrundere certe, categorice, încă din anii primului război mondial, un slăvitor pasionat al lui Brâncuși. Voi povesti în alt capitol întîlnirile lor de la Paris. Între altele, îmi spunea, cu vorba lui rară, săpată în adînc: „Brâncuși este un geniu al forței (— imensă —) folclorului. Rudă mai mare, cu scînteieri de răsărituri, a lui Enescu și Bella Bartok, a lui Eminescu și Ion Barbu. Aceia au exprimat colosala putere a folclorului în muzică și poezie. El, în marmoră și bronz. Rămîn, veșnic, toate trei expresiile." Și, ca un imn al sufletului său, Blaga și-a pecetluit gîndul astfel: „Brâncuși? Cea mai naltă ridicare în spațiul mioritic!..."

★

Auzeam repetîndu-se, printre admiratori și specialiști în plastică, și acestea, dintre spusele lui JEAN CASSOU: țăran genial, aduce ceva preistoric... un spirit al munților, al apelor, al pădurilor... un păstor, prieten cu oile, cu stelele...

★

Ideea de păstor, între altele, i-o sugera Brâncuși și ELENEI VĂCĂRESCU. În nenumăratele conversații pe care le-am avut cu ea notez: „Cel mai mare, un sfînt păstor *român*. Nu mînă oi, ci stele. Din focurile fantastice care ard în el se nasc, prin calcinare, *esențe de idei*".

★

EDOUARD HERRIOT, fost prim-ministru al Franței, fost primar — pe viață — al orașului său, Lyon-ul. Om de o vastă, ordonată cultură, creator al admirabilei „Vie de Beethoven", conferențiar și orator de mare clasă, a fost și el cucerit de Brâncuși. Bun, intim prieten cu Elena Văcărescu, o tachina, surîzător:

— De Max, Maria Ventura, George Enescu, Grigorescu, și mai ales Brâncuși... Ne invadați cu talente geniale! Ne întreceți. Elena!...

Iar ea, cu pieptul înainte, mîndră:

— O spui în glumă, dar o gîndești serios!... Mi se pare că Brâncuși te-a dat gata!

Herriot. Fără surîs, aproape grav:

— M-a dat... Ce voluptate să te „dea gata" o asemenea artă!... Cîte lucruri sînt în Brâncuși! Mai presus de toate, suprema nobleță țărănească. Scrie legende în bronz, luminează mistere în marmură... Mii de lucruri vezi în el, și totuși, ce unitate, ce bloc, ce egal cu el însuși!... Ca Beethoven..

★

FRANCIS DELAISI, celebru... economist, autorul celor „Două Europe", care ne-a studiat și țara noastră, l-a definit pe Brâncuși în cîteva cuvinte: „Naturalul la puterea a zecea".

Marele nostru NICOLAE IORGA își terminase seria de lecții-conferințe la Sorbona (1929). Ne aflam la o recepție în cinstea lui. La un moment, cînd se vorbea, cu mîndre elogii, despre succesiunea de excepționale talente românești care se manifestaseră pe tărîm european, comentariile se opriseră la Brâncuși. Era prezent și directorul muzeului Luvru, LEBLANC. Iorga, interesat să audă părerea unui eminent specialist, îl întreabă ce părere are despre valoarea lui Brâncuși și despre celebra lui *sălbăticie* artistică de a nu suferi nici un îndreptar. Leblanc surîde și spune cam aceste cuvinte:

— Valoarea lui Brâncuși, domnule profesor, se înscrie pe compas de etern... Cît despre sălbăticia lui independență, eu cred că ea a contribuit în mare parte la dezvoltarea atît de ascendentă a geniului său... Cu acel logic profund, firesc, de țăran înțelept, a refuzat orice supunere, chiar celor mai mari maeștri. Astfel, gelos de suprema libertate,a mers pe calea lui. El nu este un simplu tributar al folclorului. Este un re-creator de folclor. Al lui. El revine necontenit la originile lui. Se adapă. Și pornește, din nou, superb, înainte. *În lumea lui.*

MARIA VENTURA, cu buzele ei arzînde care arcuiau o gură patetică, spunea, îmbrățișînd cu pasiune fiecare cuvînt:

„Oh! Brâncuși!... Brâncuși!... Pe mine mă fascinează și mă chinuie, mă răscolește, mă sfîrtecă. Îi contemplu sculpturile cu ochi lacomi. Și rămîn cu o sete teribilă. Mă chinui necontenit. Simt că e atît de adînc, încît nu-i voi putea pătrunde niciodată tot..."

★

Prințul poeților, PAUL VALERY, un erudit, îi spunea Elenei Văcărescu, care-l întrebase cum i-au plăcut bucățile expuse de Brâncuși: (Valéry, aproape silabisind, ca atunci cînd îți pecetluiești o convingere absolută).

— Sculptura lui Brâncuși? Aș vrea să pot scrie o asemenea *poezie!...*

★

Marele romancier HENRI de MONTHERLANT (în general, grozav de zgircit în elogii):

— Acest stupefiant Brâncuși, plivind, cu mîini hotărîte, toate detaliile care încurcă o operă de artă, a aflat drumul spre suprema sinteză. Sinteza lui este de caracter divin. De aceea, limbajul lui devine *universal*...

Poate exista o creație mai mare?

★

Și, socot că e interesant să notez aici și cuvintele lui EUGEN IONESCU:

„Surprinzătoare, de necrezut, sintezele lui: folclor fără pitoresc, — realitate anti-realistă, figuri dincolo de figurativ, știință și mister, dinamism și petrificare — ideie devenită concretă, făcută materie, esență vizibilă, intuiție *originară*, peste cultură, academie, muzee."

★

Și, zilele acestea, într-o lectură întîmplătoare, aflu cîteva rînduri bizare (și, socot, foarte interesante în semnificația lor) ale straniului genial scriitor american, ERNEST HEMINGWAY.

În ciudata lui carte — (poem fierbinte al curajului și extraordinar manual tehnic de tauromachie) *„Mort dans l'après-midi"* (ediția *Livre de Poche*, pag. 148), iată cum îl răsare în minte marele Brâncuși: „Je ne connais pas de sculpture moderne, exceptés *celle de Brancusi*, qui égale *en valeur sculpturale* la course de taureaux moderne."(!!)

Vintilă RUSU-ȘIRIANU

• • •

CIOPLITORII PIETREI ALBE

Mărturia istoriei omenirii e piatra: civilizațiile succesive, de la vestita „Epocă de piatră", pînă în zilele magnetofonului și ale aparatului de fotografiat, au folosit stînca și lespedea pentru scris, pentru artă, pentru toate formele culturii... Omul ne-a lăsat în piatra lui de mormînt mai mult decît a fost în stare să supraviețuiască o epocă de glorii anonime.

Stînca cioplită direct în munte ori dizlocată și dusă în depărtările șesurilor întinse, a căpătat valoarea celor mai scumpe documente privind evoluția umanității și a vieții ei materiale și spirituale. Dovadă piramidele. Dovadă Tomisul nostru și Sarmizegetusa!

Un pinten zdravăn, coborît tor din adîncimile incomensurabile ale timpului, cam de pe cînd meleagurile noastre erau un splendid fund de mare, e implîntat în pămînturile muscelene: 50 de milioane de ani au stabilit savanții că ar avea locul numit Albești, format din **calcar numulitic...** O vatră imensă de piatră gălbioară care se albește în bătaia soarelui. O carieră seculară de unde au pornit sutele de care grele spre palatele domnești din trecut. Toate înfloriturile, toate șerpuirile pe coloane, chenarele de ferești, treptele pașilor marilor noștri înaintași, lespedea lor de mormînt, crucile severe de la răspîntiile drumurilor țării românești sînt tăiate în piatra de Albești. Mogoșoaia ca și Arcul de Triumf înfruntă veșnicia de artă și cultură prin această piatră, rezistentă la intemperii, îngăduitoare la cioplit și netezirea fină...

Legendele carierei de la Albești au harul poeziei populare: cică ar fi venit mai întîi niște meșteri greci care-au sculptat, încîntați de aceste pietre — dar locul era desigur știut de oameni, mai dinainte!... Că ar fi venit apoi italienii care au început exploatarea sistematică... Adevărul este însă că vechile cetăți românești, palatele domnitorilor noștri și mai cu seamă Brâncoveanu, au folosit sursa Albeștilor pentru ornamentele mici și mari, atît în exterior, cît și în interioarele înfrumusețate cu gust și simț artistic.

Meșterii pietrari se știu români din tată-n fiu: toți bărbații albești cunosc tainele acestei miraculoase pietre care-și supune tăria mîinilor inteligente.

Cariera e azi o impresionantă adîncitură cuprinsă într-o încercuire de măguri. O scoborîre între colți și măsele gigantice, ca-ntr-o gură de apocalips. Intrare într-un peisaj aspru unde oamenii sînt aplecați pe cîte o piatră, parcă înlănțuiți de ea: sînt meșterii care ciocănesc ritmic, cu mișcările măsurate, în cîte un pietroi. Sînt un fel de filosofi concentrați pe bătaia timpului măsurat pe dată și ciocan... Sînt blajini și buni. Au vorba, prin contrast cu duritatea înconjurătoare moale și caldă... Ochii lor, ageri și iscoditori, sînt ca lentilele microscopului chemate să vadă mai adînc și mai mult decît privirea obișnuită. Ei văd în piatra pe care o cioplesc, eternitatea!

S-ar crede, în graba unei aprecieri, că cioplitorii sînt, închiși în această groapă cu ecouri mute, în afara sensibilităților majore. Lucrul e invers. Ei au ceva din înțelepciunea ciobanilor: și unii și alții au mintea obișnuită cu gîndirea, cu reflectarea, comparația înceată și sigură a omului stăpîn pe nervii, pe viața și timpul lui.

Munca în cariera din Albești e crîncenă: cioplitorul nu e numai artistul, ci și salahorul și cărătorul cu mușchii lui, al blocurilor enorme și grele de piatră extrasă cu barosul, cu dalta și cu tîrnăcopul. O gravă neglijență organizatorică și administrativă îi ține pe acești oameni, care-și iubesc meseria pînă la sacrificiu, în starea unui primitivism de muncă incompatibil cu gradul de mecanizare al altor unități similare... El lucrează pe grupe și în ture: azi unii dizlocă, mîine alții se opintesc în rîngi să urce pînă la șopronul de lucru, lespezile. Ceilalți își fac între timp, intrînd în rotația următoare, adevărata meserie de-a scoate din informul bolovan o coloană zveltă ori un capitel ca un buchet de flori!

Sufletul albeștenilor se leagă de visările de poem ale fiecărui început de lucrare. Ei aproape că uită ostenelile extragerii din adînc și pornesc, transpuși, să dea chip și viață pietrei pe care stau aplecați, o săptămînă, două, trei... Finețea meșteșugului e faima lor: zilele trecute, cînd i-am vizitat, tocmai discutau între ei succesele pe care le-au repurtat lucrările lor în Franța, Italia, R. F. a Germaniei...

— Dacă am avea măcar un transformator de energie electrică, un gater de tăiat piatra și o mașină de transportat blocurile, am putea lucra mai repede și mai ușor, ne spunea cu îngrijorare dar și cu speranță șeful de unitate.

Nepriceputul nostru ochi tehnic mai aprecia că și o macara, dacă nu și cîteva ciocane pneumatice, poate că și o pompă de scos apele adunate la locul de extracție, ar fi extrem de utile pentru a lăsa meșterilor timpul prețios de lucru — lucru de artă, lucru de rară și splendidă valoare și frumusețe.

Cine știe, ne-am gîndit în sinea noastră, poate că în serviciile administrative și industriale din bogata regiune Argeș, ori din mănosul raion Muscel, rîndurile noastre vor înduioșa pasivitatea birocratică și că, vorbind de artă și cultură și de meșterii pietrari cu renume și în străinătate, cineva cu responsabilitate le va face o vizită, va aprecia și va lua măsurile cuvenite. Cioplitorii din Albești ar fi în stare să-i ridice, recunoscători, o binemeritată statuie!

Baruțu T. ARGHEZI

G. CĂLINESCU
și cercetările eminesciene (II)

Părăsind însă cercul obiecțiilor de pînă acum — cele mai frecvente din cîte a stîrnit și va mai isca marea monografie călinesciană, — să observăm că și în probleme mai puțin accesibile cititorilor obișnuiți interpretul se mișcă uneori pe o linie ce trezește împotriviri. Chestiunea așazisei nepotriviri, a contrazicerii dintre *filozofia teoretică* și cea *practică* a poetului e, astfel, e stîncă de care s-au sfărîmat toate impetuozitățile interpretative, de la Maiorescu și Gherea pînă la Eugen Lovinescu, — între altele pentru că a fost abordată cu mijloace cam inadecvate. Nu la altfel de argumente recurge Călinescu, cînd ajunge la acest *maelström* al eternelor controverse, în capitolul *Filozofia practică* din monografia sa: „Dacă ne gîndim că la Schopenhauer scopul ascetismului este flagelarea cărnii, căutarea durerii fenomenale, într-un cuvînt, a naturii, printr-un adevărat fachirism, locul de despărțire a cărărilor celor doi gînditori începe să ni se arate. În chipul acesta se rezolvă și mult dezbătuta problemă a pesimismului. Pentru Eminescu, temperamentul de poet și de om cu seve bogate, transcenderea naturii e un lucru greu de înfăptuit. Odată ajuns la descoperirea substanței lumii fenomenale, el nu face altceva, în gîndirea lui practică, decît să se mențină în marginile acestui adevăr". De aceea, spre deosebire de Schopenhauer, nici „instinctul sexual nu este reprimat în opera lui Eminescu, dar e glorificat în ipostazul lui cel mai mecanic, impură fiind conștiința ce se suprapune naturii".

Urmărind cu puțină atenție mersul acestei demonstrații, trebuie să spunem că ea nu izbutește să convingă, prin modul cum prezintă lucrurile, și că asemenea propoziții discutabile își împrăștie reflexele și pe alte porțiuni ale interpretării călinesciene a operei lui Eminescu.

Mai întîi, Schopenhauer era un temperament de filosof și de om cu *seve nu mai puțin bogate* ca a lui Eminescu. Dar asta nu are de-a face întru nimic cu chestiunea pesimismului, așa cum o pune Călinescu, fiindcă Schopenhauer nu aplica în filosofie postulatul analogiei cu realul obișnuit, cotidian, după cum nici Eminescu nu-l aplica în poezie. Pe de altă parte, instinctul sexual este reprimat de către Eminescu, chiar cu argumente schopenhaueriene, într-un cunoscut pasaj din *Scrisoarea IV*. În sfîrșit, atît Schopenhauer, cît și Eminescu, nu-s atît de nenuanțați în gîndire cum îi arată Călinescu. În ordinea gnoseologică, etică, estetică, amîndoi introduc numeroase discriminări între *planul metafizic* și cel *fizic, concret, fenomenal* al existenței. Spre a ne restrînge la numai un exemplu, în *Introducerea* la celebrele sale *Aforisme*, Schopenhauer vede posibilă existența a *două morale*, arătînd că și-a propus prin ultima lui scriere să fundamenteze o *Eudemonologie*, adică o „călăuză a existenței fericite", — adăugînd imediat: „De se potrivește viața omenească cu o asemenea existență [fericită — n.n.], sau de ar putea să se potrivească vreodată, este o întrebare la care filosofia mea [cea teoretică, „metafizica" — n.n.], precum se știe, răspunde negativ; pe cînd Eudemonologia presupune un răspuns afirmativ [...]. Pentru a scrie dar o asemenea călăuză, a trebuit să mă depărtez de la punctul de vedere mai înalt, spre care conduce filosofia mea în adevăratul înțeles al moralei ei metafizice. Prin urmare toate explicările cuprinse în scrierea de față provin oarecum dintr-o acomodare, întrucît pornesc din punctul de vedere al experienței obișnuite și urmează drumul ei cel rătăcit". Drept care, filosoful făcea mai apoi elogiul unei vieți de înaltă ținută intelectuală, consacrată științei, desfătării estetice și în genere plăcerilor alese, exalta statornic valoarea personalității, arătînd că timpului i se supun toate, „numai caracterul moral nu".

Eminescu nu gîndea mai puțin nuanțat, în întregul operei sale, atestînd astfel că vocația și formația lui filozofică nu se reduceau la „firul tare dialectic" al gîndirii sale, pe care Călinescu îl sublinia cu alt prilej. În ordinea ontologică, etică, estetică, poetul și omul politic Eminescu disting neîntrerupt între un plan *fizic* și unul *metafizic* al existenței. Chiar și în activitatea gazetărească, adică în concretizarea cea mai izbitoare a ceea ce Călinescu numește *filozofia lui practică*, militantul de la *Timpul* îi găsește mereu un *au delà* lumii fenomenale, nefiind vina lui dacă interpreții — cu excepția lui Șerban Cioculescu — n-au observat acest lucru, în pornirea lor de a-i găsi o zonă certă de „optimism". Astfel, într-un editorial fără titlu, publicat în *Timpul* din 1 ianuarie 1883, gazetarul care nu vedea nici o nepotrivire între *pesimism* și *militantism*, găsind că pesimismul oferă cel mai lucid punct de plecare militantismului, scrie: „Dacă privim regularitatea fenomenelor lumii siderale și o comparăm cu nestatornicia soției omenești, am putea crede că altceva se petrece în ceruri, altceva pe pămînt [...] Dar nu este astfel. Se vede că aceeași necesitate absolută, care dictează în mecanismul orb al gravitațiunii cerești, dictează și în inima omului; că ceea ce acolo ni se prezintă ca mișcare, e dincoace voință și acțiune și că ordinul moral din lucruri e tot atît de fatal ca și acel al lumii mecanice". Între postumele sale găsim, în sensul distincției amintite, acest vers semnificativ: „Urînd principiul vieții, ador ale lui forme". Iată un gînd scăpărător în care se cuprinde toată *eudemonologia* eminesciană, vizînd simultan perspectivele pe care reflecția poetului le deschide asupra poeziei, prozei, dramaturgiei, publicisticii sale literare și politice: Eminescu se va extazia cu toate resursele geniului său de *formele* vrednice de admirat ale existenței, cînd le va descoperi, dar va incrimina *esența metafizică* ce se drapează în *aparențe* atît de atrăgătoare. Așa încît „transcenderea naturii" nu „e greu de înfăptuit", cum credea Călinescu, și nici „conștiința" ce se suprapune naturii nu-i „impură", ci însemnul cel mai distinctiv al nobleței geniului eminescian. În opera poetului, conștiința devine, după împrejurări, prilej de orgoliu pentru dreapta folosire a facultății specifice de cunoaștere: „Am fost un om ce spunea adevărul" — sună un alt vers postum; sau apare ca expresie a acelei neobișnuite *inteligențe imaginative* care a creat pentru sufletul românesc dintotdeauna cele mai seducătoare mituri ale obsesiei de ideal, de absolut. Perspectiva pe care o deschide interpretării surprinderea planurilor fundamentale între care se mișca gîndirea eminesciană am schițat-o însă cu alt prilej, într-un articol din *Contemporanul*.

Revenind la obiecțiile și la controversele pe care le suscită, uneori de la o pagină la alta, marea monografie călinesciană, să conchidem că — paradoxal — meritul ei tocmai în asta constă: în a incita gîndirea cititorului, balansînd-o neîntrerupt între culmile luminoase ale înțelegerii aprobative și abisurile interpretative care trezesc o împotrivire fecundă. Așa cum e, *Opera lui Mihai Eminescu* e un palpitant roman exegetic, singular în barochismul lui cît și *Istoria literaturii române*, cu multe pagini care ating *sublimitatea* în materie de comentariu, — lucru ce nu se mai poate spune despre opera vreunui alt critic român.

Cum despre asemenea pagini va veni adeseori vorba, pe măsură ce vom publica rezultatele propriei noastre interpretări a operei eminesciene, aici ne restringem la a sublinia mai cu seamă impetuosul *antipozitivism* care anticipează de departe disputele declanșate recent de *noua critică*, spiritul neconformist care dă atîta farmec polemic cărții, cîștigîndu-i mari simpatii în fiecare nouă generație. Ridiculizîndu-i, astfel, pe „criticii didactici", pe „criticii gramatici". În legătură cu modul lor de a înțelege rebeliunea lingvistică eminesciană, Călinescu comentează într-un loc: „Eminescu scrie prietenului Chibici, într-un ceas de adîncă rememorație a trecutului, aceste versuri:

Unde-i vremea aurită
Oare cînd s-a fi înturs,
Cînd l-aceeași școală naltă
Vizitam același curs.

Cristalul e dintr-o bucată, înfățișează o idee poetică deplină în care nimic nu poate fi clintit. Însă participiul *înturs* nu există în limba română. El a fost inventat, sau mai bine zis născut, în focul liric, de Eminescu. Criticul gramatic va deosebi atunci o idee (labilitatea timpului) și o formă încă „nedesăvîrșită". Pentru el aceste versuri nu sînt publicabile". „Dar — reia imediat interpretul, cu aprinderea polemică ce-i stă atît de bine — ideea lui Eminescu nu e trecerea vremii, ci floarea aceasta de molecule mișcătoare, muzica sintetică de viori și harpe, unde ideea *vreme*, greșala *înturs* și imaginea *școală* stau pe același portativ. Poetul n-ar fi putut schimba nimic aici [...] Sforțarea, cea mai mare sforțare artistică din literatura română, există la el, dar nu spre a face versuri sonore și bine rimate, însă uneori găunoase, ca Alecsandri, ci a cristaliza cît mai aproape de momentul genetic ideea". Să fim de acord și noi că pentru un „critic gramatic" pot fi multe erezii în această tirradă exegetică, însă că adevărul prin care se rotunjește demonstrația în final valorează — în cazul lui Eminescu — cît un întreg tratat de psihologie a creației.

Să nu uităm, apoi, pe lîngă pătrunderea cu care-s intuite asemenea *adevăruri*, poezia subtilă ce prezidează la prezentarea lor ca tot atîtea *mituri critice* memorabile. Nimeni n-a avut înaintea lui Călinescu ochiul conformat astfel, încît să surprindă asemenea lui plastica enormă a elementelor în opera poetului, semnificația de o subtilitate dantesică a atitudinilor *uranice* sau *neptunice*. Nimeni n-a surprins în sentințe critice mai acute calitatea nereductibilă la nimic altceva a trăirilor intime eminesciene, dar tocmai prin aceasta și exemplaritatea lor general-umană, — așa cum e relevată aici: „Eminescianismul nu stă dar într-o înțelegere afară din comun a iubirii, ci în tărie. Parfumul acesta pasional devine atît de puternic, se urcă spre sfîrșitul poeziei într-o volută așa de groasă, încît transcende pe nesimțite cîntecul de lume pînă la un simț universal de sfințenie a dragostei". Pentru calitatea metaforei critice și, în genere, a comentarului din capitolul *Analize*, — neîntrecut încă de nimeni prin imprevizibilul mereu revelator al situării în inima textului și prin pluralitatea sondelor de detectare a lirismului, — amintim acest pasaj menit să conchidă asupra unui episod din *Călin*: „Gigantitatea nu reiese numai din mărimea dimensiunilor. Eminescu are o sensibilitate proprie pentru lumea de pe altă planetă, care nu-i doar vizibilă. Se simte în vers o apăsare grea, o trosnitură, o răsuflare de ceva ce depășește percepția noastră. Astfel probabil furnica, fără a zări ochiul nostru care o ținește ca un soare negru, e înfricoșată de brusca schimbare a climei de pe firele sale de ierburi". Împotriva celor care contestă astăzi nu doar valoarea unei asertiuni sau a alteia, nu doar sistema, temele etc. (contestare perfect de înțeles și de dorit pentru dezvoltarea unei discipline), ci însuși *călinescianismul* ca fenomen catalitic, — să subliniem, după recitirea unor asemenea pagini, că nimeni n-a inculcat cititorilor săi mai cu putere convingerea că Eminescu e un poet mult mai mare decît se bănuia; Călinescu a demonstrat exemplar că între poeții naționali și universali Eminescu e *nepereche*. Să admitem, așadar, că autorului *Operei lui Mihai Eminescu* i se cuvine o măsură specială, în cazul aprecierii globale, întrucît e mare creator chiar și unde nu mai poate fi urmat. Paginile discutabile uneori cu judecăți evident forțate, în sensul arătat mai sus, rămîn totuși scrise cu o acuitate și într-un stil al punerii problemelor nemaîntîlnite la noi. Vor fi de aceea citite mereu pentru ele însele, după cum miturile critice călinesciene vor beneficia de o interpretare niciodată încheiată, ca și opera care le-a generat.

I s-ar aplica lui Călinescu, așadar, o remarcă a lui Voltaire potrivit căreia „este privilegiul adevăratului geniu și mai ales a geniului care deschide un drum nou de a face greșeli fără să i se socotească". Și i s-ar aplica, de asemenea, într-o măsură, ceea ce a spus el însuși despre opera științifică a lui Hasdeu, — natură enciclopedică și acela, dotat cu un mare talent și cu o erudiție fără egal în epocă (inclusiv fantezia investigatoare care nu poate lipsi veritabilului om de știință); „... opera hasdeiană rămîne ca literatură a imaginației științifice, ca un roman al senzației investigative [...] Hasdeu e un Al. Dumas al istoriei și un Edgar Poe al filologiei. El posedă pînă la virtuozitate arta de a atîța curiozitatea, de a irita și de a amîna, de a lăsa pe cititor în prada celei mai furioase nevoi de a afla imposibilul". Și ca un involuntar *pro domo*: „Cercetătorul de specialitate mărginită găsește un mare reconfort la atîta erudiție și imaginație și se poate vindeca de prudențe tot atît de vinovate ca divagațiile".

Observația care ni s-ar mai impune, în loc de încheiere, e că oricine descoperă un adevăr nou, esențial, în știință sau în filosofie, tinde să-l argumenteze coerent, pînă la epuizare. Adică să-l sistematizeze. Și e aproape o lege că, cu cît e mai proeminentă personalitatea celui care face o asemenea descoperire, cu atît și *spiritul de sistem* îi e mai puternic, procurîndu-i mai multe argumente pentru a-și demonstra cu maximă unicitate și forță, într-un fel propriu numai lui, adevărul la care a ajuns. Așa se face că — deși repudia fără să obosească mania sistematizărilor la alții — „sistemul" lui G. Călinescu rămîne cel mai vizibil, în cadrul cercetărilor eminesciene, cuprinzînd în proporție directă cu valorile inalterabile și judecați ce nu pot fi primite, unilateralități. Cu trecerea vremii, sistemele se surpă, desigur, pentru a face loc altora, însă adevărurile de la temelie, din nucleul lor, rămîn. Iar din *Opera lui Mihai Eminescu*, dincolo de ceea ce constituie spirit de sistem, rămîn adevăruri mai profunde decît ale oricărui eminescolog laborios.

...De ce va fi întîrziind atîta reeditarea acestei magnifice opere, sortite să incite gîndirea creatoare prin fiecare rînd al ei?

George MUNTEANU

CÎTEVA GÎNDURI DESPRE SEMNIFICAȚIA POETICĂ

discuții

După Ezra Pound (How to read) *„marea literatură nu este decît limbaj încărcat cu semnificație în cel mai înalt grad posibil". Plecînd de la o astfel de definiție, descoperim în poezie esența oricărei forme a literaturii; ceea ce ne pune față în față cu întrebarea: ce este semnificația în poezie? Semnificația poetică are o dublă natură: ea ne apare, pe de o parte, ca rezultatul unui proces referențial, comun tuturor tipurilor de mesaje verbale; ea ne apare însă, pe de altă parte, ca o negare continuă a oricărei cristalizări în ordinea referențială. În termenii faimoasei distincții a lui Ferdinand de Saussure am putea spune că semnificantul (cuvîntul) refuză, în poezie, să se lase redus la un semnificat anume. Mai simplu: semnificația poetică tinde să se manifeste ca pură forță de tradiație semnificativă. Metaforic vorbind, poetul face cuvintele (și uneori tăcerile) să vuiască de sens; și prin aceasta creează o lume vuitoare de sens. Dacă am recurge la o analogie spațială, în limbajul obișnuit distanța între semnificant și semnificat (semnificația nefiind decît trecerea de la unul la celălalt) este de multe ori aproape inseizisabilă, în limbajul poetic această distanță devine infinită.*

★

Într-un eseu despre Hazard și rigoare *în poezie, Cezar Baltag făcea o fină analiză a unora dintre raporturile între poetic și oniric. Visul este și el, sub aparențele contrarii, o activitate semnificativă în care distanța dintre semnificant și semnificat se dovedește a fi nu o dată extrem de mare. Și totuși, simpla transcripție a unui vis e departe de a constitui un poem (suprarealiștii au căzut uneori în astfel de platitudini): poezia nu poate fi niciodată viș, în schimb ea poate fi conștiință a visului, contemplație a distanței dintre semnificantul și semnificatul oniric, meditație asupra visului (ceea ce nu presupune neapărat distrugerea lui, ci doar descoperirea ascunsei lui forțe de a semnifica). Cu alte cuvinte, poetul trebuie să pătrundă în esența visului, să afle cheia limbajului oniric, să devină un visător pentru care visul e libertatea riguroasă de a semnifica. Altfel, depărtarea dintre limbajul oniric și cel poetic este la fel de mare ca și cea dintre acesta și limbajul comun, al purei informații.*

★

Există două mari primejdii în poezie: aceea de a exagera importanța semnificantului (cuvîntul, expresia devenind astfel preocuparea esențială în actul poetic); apoi, aceea de a exagera importanța semnificatului (ceea ce duce la considerarea ideii, temei, etc. ca elemente primordiale). Adevăratul poet nu e însă în primul rînd interesat de cum *spune sau de* ce *spune (însemnătatea lor nu trebuie totuși nici minimalizată), ci de* cît *spune (cantitatea exprimînd în acest caz gradul de intensitate). Între formă și fond, dacă e să reluăm vechea și inevitabila dichotomie, se stabilesc în domeniul poeziei niște* raporturi de tensiune: *între cei doi poli se naște scinteia orbitoare a sensului. Cît de departe ajunge lumina ei? — aceasta e întrebarea secretă pe care și-o pune mereu poetul.*

★

Poezia îmi pare a răspunde unei necesități esențial umane: necesitatea de a crea sau de a participa la creația de sens în lume. Funcția poetului și a poeziei își revelă într-o astfel de perspectivă adevărata lor noblețe.

★

Poetul este capabil să descopere lumina semnificației peste tot. Să ne gîndim la Bacovia: chiar stîngăcia, dificultatea de a spune, banalitatea, capătă la el o infinită putere de iradiație semnificativă. Cele mai umile inadvertențe gramaticale exprimă plenar o tragedie a fragilității. Cuvintele poetului se sufocă de sens: bîlbîite uneori, ca într-un delir, ele spun în fiecare clipă totul. Căci în adevărata poezie semnificația este indivizibilă, cum în matematică infinitul. Și privite din unghiul intenționalității poetice lucrurile stau la fel: cînd spune ceva, poetul vrea de fapt să spună totul și rareori — atunci cînd e mare — el și izbutește.

Matei CĂLINESCU

BRÂNCUȘI — *„CUMINȚENIA PĂMÎNTULUI" (detaliu)*

Fotografia: DAN GRIGORESCU

DESPRE UMORUL GERMAN

(Urmare din pagina 1)

„Seamănă cu un cartof... ce e mai bun este sub pămînt" (tatăl defunct). Era citit conu' Costică!

Traducătorul și răstălmăcitorul, — cum credem a fi dovedit după un simplu sondaj, — al lui Pascal, răspunde în numărul trecut al periodicului nostru. Răspunde acolo unde crede că poate sofistica și tace mîlc asupra greșelilor flagrante, care denotă necunoașterea limbii originalului. Să-i admitem însă, aprioric, buna credință. În acest caz rămîne stabilit că profesorul, cum semnează, este neinformat sau lucrează după cărți științificește depășite. Ne răspunde altminteri metodic, pe puncte. Să examinăm primele două:

1. Conférer *și* conférence, *spune d-sa, înseamnă la Montaigne nu a* conversa, *cum i-am obiectat, ci a* conferența. *Iată însă opinia celui mai autorizat montainist, Pierre Villey (1879—1933), care spune categoric:* „Conference. *4.* Conversație. *„Le plus fructueux et naturel exercice de nostre esprit, c'est à mon gré la conférence". (Exercițiul cel mai rodnic și mai firesc al spiritului nostru, după părerea mea este* conversația). „Conferer. *5.* A conversa. *„De l'art de* conférer". *(Despre arta de a* conversa). *Vezi tomul V al monumentalei ediții municipale de la Bordeaux, vocabularul lui Montaigne de Pierre Villey în colaborare cu Miss Grace Norton, 1933. Sînt chiar exemplele date de răstălmăcitorul care făcea din Montaigne un vorbitor, un... conferențiar.*

2. Pyrrhus, se întreabă ghidul nostru în Pascal? Arătasem că, în nota 13 de la pag. 45, era confundat Pyrrhus, regele Epirului și temutul adversar al romanilor, cu Pirrhus al lui Racine, din Andromaca. *Dar acesta, ne răspunde victorios interlocutorul nostru, nu a fost el regele Epirului! Curios ni se pare că un pretins om de știință poate confunda un rege cu existență istorică, cu un rege mitologic, ca Pyrrhus din poemele omerice, din Racine și Euripide, despre care legenda pretinde că ar fi întemeiat regatul Epirului.*

„Preopinentul nostru", ca să-i întoarcem epitetul, se prevalează de un certificat al mult regretatului nostru coleg N. N. Condeescu, fost titular al catedrei de limba și literatura franceză la Universitatea din București. Să-l lăsăm pe eminentul defunct să odihnească în pace. Propun celui ce se crede infailibil și nu-și recunoaște nici o greșeală, un simpozion-juriu, compus din întreg colectivul catedrei respective, ca să judece între noi doi, cine are dreptate. Înaintea acestui juriu, vom putea dezbate și lichida acest proces de interpretare lingvistică. Am mai propune în completare un filozof român pentru a judeca despre pregătirea respectivă a tălmăcitorului.

NUVELELE LUCIEI DEMETRIUS

(Urmare din pagina 1)

zentările macabre, învăluit într-o lumină suprareală, ce preschimbă salonul mistuit de tenebre în muntele Taborului: „Profesorul e făcut din ceață de lună. Din ceață de lună, cristal și gheață. Da. Nu e de carne și haine ca ceilalți oameni. E de cristal". Încleștarea dintre puterea vieții și a morții afectează cele mai diferite regiuni psihice, dereglînd bunăoară mecanismele organizării gîndirii în plan lingvistic: „...nu e de carne și haine ca ceilalți oameni. E de cristal. Ce înseamnă tal? Nu românește, nemțește: Thal. Cine vorbește nemțește acum?" Fără aparat narativ, situația personajului excluzînd prin definiție „acțiunea", nuvela **Ultimele zile ale Ioanei Lazăr** conține o cantitate de epic (consumat în zonele vieții psihice) superioară celei din atîtea istorisiri saturate de întîmplări exterioare, cum și o cantitate de dramatism pe care o pot invidia destule piese de teatru, inclusiv unele dintre dramele Luciei Demetrius însăși.

Străbătînd celelalte narațiuni înmănunchiate în antologia din B.p.t., am poposit mai îndelung în **Album de familie**, povestea teribilă a unui incest candid, reeditare deviată a păcatului lui Oedip; în **Melopee** un soi de cronică sui-generis a unor „poveri amanți", cu interesante mișcări sufletești; în **Fantezie romantică** îndeosebi, notabilă realizare în direcția fantasticului poesc, cu priceputa urmărire a evoluției unei obsesii; în **Un an de reculegere**, narațiunea-portret în care se conturează enigmatic, fantomatic aproape, figura de Hyperion pietrificat a pianistului taciturn dintr-un burg transilvan; în fine în **Ultima Tauber**, construcție amplă și solidă, triumf al observației realiste și al artei portretistice.

Celelalte bucăți, mai cu seamă cele selectate din ultimele volume, m-au reținut mai puțin. În **Altundeva** am avut sentimentul de dejà vu; măcinările Helgăi, tînăra funcționară dintr-un oarecare oraș, mi-au amintit vag de eroinele lui Sadoveanu, „ofilite" în tîrguri vechi, cu viața cenușie, monotonă, **Moartea fericitului** mi s-a părut minată de oarecare conveționalism, **Vestitorii morții** — lungită (dar nu lipsită de pagini remarcabile). **O călătorie ciudată**, ancorată în fantastic, mai mult ingenioasă decît tulburătoare (ca și **Întoarcerea maiorului**, din nr. 9 pe acest an al **Vieții românești**). Prefațatorul H. Zalis pare a fi de altă părere. Acordînd prețuire și nuvelelor mai vechi, d-sa înregistrează cu satisfacție deosebită producția deceniilor din urmă, în care identifică „semnele noii orientări" spre social, spre o umanitate „în luptă victorioasă cu vicisitudinile sorții". Teamă mi-e că simplifică. Considerînd retrospectiv literatura Luciei Demetrius în ansamblul ei, ceea ce izbește e decalajul dintre primele cărți și scrierile imediat următoare, altfel orientate. Între **Destine și Album de familie**, pe de o parte, **Cumpăna, Vadul nou**, și celelalte pe de alta, e o diferență nu doar de gen literar, nici numai de orientare ideologică; diferența e de structură, de mod de gîndire; o diferență ce afectează însăși înțelegerea artei. Unde e ea însăși scriitoarea și unde nu (sau este doar parțial) se vede numaidecît. Explicația? Cîndva se vorbea insistent de „limite", noțiunea fiind manevrată de cîte ori venea vorba de autori și opere de dinainte de 1944. „Limite" (de diferite feluri) pot avea însă și scriitorii de azi... Creația de debut a Luciei Demetrius este emanația unei personalități natural limitate de vîrstă, experiență, formație intelectuală, orizont de gîndire, epocă și așa mai departe. Limitarea e însăși condiția existenței, constituirii individualității. Încercînd, în **Cumpăna** și piesele următoare, o escaladare fortuită a „limitelor", scriitoarea a executat un salt în alteritate. Saltul e, în ordinea existenței, un moment necesar al devenirii, cu condiția negării negației, în cazuri precum cel de față, cu condiția asimilării orizonturilor noneului. Altfel se ajunge la o asimilare inversă, dăunătoare creației. Rezultatele de acest tip sînt evidente în **Cumpăna**, dar mai cu seamă în **Vadul nou**, în **Oameni de azi**, în **Atențiune, copii!** etc. Unele dintre aceste piese, **Cumpăna** în special, au făcut figură mai mult decît onorabilă în momentul primei reprezentări, dar încă de pe atunci se putea observa violentarea inspirației, schilodirea talentului în scheme împrumutate. Ideologia revoluționară poate fertiliza și fertilizează creația în măsura în care scriitorul dispune de mijloace proprii pentru a transforma posibilitățile oferite de ea în realitate. În mai multe piese de teatru, în unele nuvele (neincluse în volumul din B.p.t.), în romanul **Primăvara pe Tîrnave**, Lucia Demetrius s-a înverșunat, am impresia, să zugrăvească aspecte de viață care nu prea rimau cu predispozițiile firești ale talentului său, și a făcut-o cu mijloace puțin adecvate naturii artistice proprii. De aici deruta cititorului, sentimentul de a nu o recunoaște pe scriitoare în atîtea din compunerile pe care le-a încredințat scenei și tiparului. Cazul nu e singular. Lucia Demetrius s-a regăsit încetul cu încetul, în cursul anilor (pe un nou plan de înțelegere a existenței), efectele acestei regăsiri fiind, pe tărîmul teatrului, îndeosebi piesa **Trei generații** iar în proză nuvela **Ultima Tauber** și alte narațiuni din cuprinsul volumelor publicate de-a lungul ultimilor vreo zece ani.

FRÂNCUȘI — *„RUGĂCIUNEA"*

GORKI ŞI REVOLUŢIA

Articol scris pentru GAZETA LITERARĂ

Una din cele mai fecunde tradiţii ale marii literaturi ruse constă în legătura strînsă cu mişcarea revoluţionară de eliberare a poporului. În acest fel putem spune că mulţi dintre cei mai reprezentativi scriitori ai literaturii ruse au contribuit la apropierea acelei revoluţii care s-a înfăptuit în octombrie 1917.

Există scriitori a căror importanţă nu se epuizează în procesul de dezvoltare creatoare a culturii unei ţări. Despre astfel de scriitori se poate spune că prin creaţia lor au devenit o parte a istoriei umanităţii. Acesta e şi destinul lui Gorki.

Operele sale au intrat de mult în patrimoniul spiritual al milioanelor de oameni de pe toate continentele globului şi au contribuit la emanciparea multor conştiinţe. Acum şase ani, cunoscutul scriitor progresist englez James Aldridge a observat foarte exact:

„Gorki a învăţat pe mulţi oameni — simpli sau cu o structură interioară complexă — să înţeleagă adevărul vieţii poporului, i-a ajutat să-şi dea seama cît de necesare erau marile transformări pe care le-a adus revoluţia rusă".

Încă din vremea lui Puşkin şi a lui Gogol, în Rusia literatura începuse să fie privită ca o cauză generală naţională. De atunci cuvîntul creator a încetat să fie privit ca un simplu mijloc de amuzament, rolul literaturii se impusese prea evident în viaţa socială, în destinul oamenilor. Cuvîntul puternic şi pasionat al creatorului era în măsură să zguduie pămîntul sub picioarele celor avuţi, să zdruncine tronuri, să ridice oamenii la luptă, să inspire credinţă în victoria luminii asupra întunericului.

Dar a trebuit să treacă încă multe decenii pentru ca opera scriitorului să primească acea putere explozivă proprie operelor lui Gorki. Literatura devenea o armă revoluţionară în mîinile poporului. Vorbind despre importanţa lui Gorki, cunoscutul scriitor brazilia Jorge Amado spunea: „Gorki a fost cel mai mare scriitor al epocii noastre, dramatic şi sublim, el ne-a învăţat pe toţi să fim demni de misiunea noastră. De la el am învăţat să transformăm literatura într-o armă de luptă". Nimeni înaintea lui Gorki nu dezvăluise cu o ură atît de mare şi adîncă minciuna socială întreţinută de asupritori. Ei ştiau s-o mascheze şi ea apărea sub diferite măşti agreabile. Una din cele mai periculoase era cea a „căutătorului de adevăr" Luca din piesa **Azilul de noapte.** Ea era capabilă să pătrundă în sufletul celor naivi, să stoarcă lacrimi, să trezească milă. Şi cît de convingător a nimicit această filozofie Gorki! Şi împreună cu ea toate celelalte forme ale minciunii sociale. „Cine e slab de înger... şi cine trăieşte din truda altora — acelora le e necesară minciuna — pe unii îi susţine, pe alţii îi acoperă... dar acel ce-şi este sieşi stăpîn, acel care e independent — la ce-i trebuie minciuna? Minciuna este religia sclavilor şi a stăpînilor... Adevărul este dumnezeul omului liber!" Cine nu-şi aminteşte aceste cuvinte celebre, gravate parcă în bronz. ale lui Satin! Gorki era un maestru al frazei acute, aforistice. Dar forţa incontestabilă a aforismelor lui Gorki se baza nu numai pe arta cuvîntului, ci, mai înainte de toate, pe acea „obsesie" pasională şi ideatică, care a fost întotdeauna proprie acestui scriitor.

„Adevărul este dumnezeul omului liber!" El este cu acei care renunţă la religia robilor, care găsesc voinţa şi bărbăţia de a se alătura poporului. Nu degeaba Nilovna răspunde bucuroasă şi înseninată la întrebarea dacă trebuie să meargă împreună cu răzvrătiţii: „măcar înainte de moarte, trebuie să merg cu adevărul". Şi cel mai înalt adevăr este pentru eroii lui Gorki slujirea revoluţiei, a poporului. Puţini dintre scriitorii lumii au slăvit cu o forţă atît de imensă năzuinţa oamenilor muncii către o viaţă liberă şi dreaptă; şi nu numai această năzuinţă, ci şi lupta pentru realizarea ei. Pe drept cuvînt, el era numit „un vestitor al furtunii revoluţionare".

Gorki a înfăptuit o adevărată revoluţie în artă. Cu o forţă neobişnuită el a demascat sistemul social injust bazat pe asuprirea omului. Pe de altă parte, el a promovat pentru prima dată în literatura mondială, poezia muncii şi pe omul muncitor în calitatea sa de adevărat stăpîn al lumii. „Acel care munceşte e stăpîn". — aceste cuvinte ale lui Nil din **Micii burghezi** au devenit parcă un laitmotiv al întregii creaţii a lui Gorki.

Unul din cele maî importante merite ale genialului scriitor constă în aceea că a descoperit, de pe poziţia marxismului revoluţionar, dialectica participării maselor populare la făurirea istoriei. Această temă este cel mai clar reprezentată în romanul **Mama** — operă care a jucat un rol colosal în formarea şi în dezvoltarea realismului socialist. Această carte a reprezentat o remarcabilă descoperire artistică. În primul rînd pentru aceea că pentru prima dată în istoria literaturii, Gorki a reflectat în imaginile romanului cele mai înaintate idei ale veacului, forţa de neînvins a învăţăturii lui Lenin, a descris procesul de formare al revoluţionarului bolşevic, a arătat cum lupta pentru ideile socialismului îl îmbogăţeşte sufleteşte pe om, îl înaripează, naşte în el aspiraţia şi capacitatea de a deveni erou. Însemnătatea istorică a acestei cărţi constă în aceea, că ea a dezvăluit poezia faptei revoluţionare şi devenind un „manual de viaţă", a îndreptat pe calea revoluţiei milioane de oameni.

Aparent în glumă, Gorki spunea: „Eu nu sînt un om, sînt o instituţie". Nu cred că mai există vreun scriitor care ar putea să se compare cu el prin multilateralitatea problemelor care-l interesau prin vastitatea legăturilor pe care le avea cu viaţa. Cred că nu se poate găsi vreun domeniu de viaţă de care el să nu se fi interesat. Primea totul în inimă şi pentru toate găsea timp. Răsfoiţi corespondenţa sa şi încercaţi să vă imaginaţi cercul corespondenţilor lui: savanţi şi copii, muncitori şi soldaţi ai armatei sovietice, literaţi venerabili şi oameni simpli, abia începînd alfabetizarea literară — pentru toţi arăta interes, de la fiecare din ei putea să ia pentru sine, pentru munca sa, o părticică oarecare de ştiinţă sau de experienţă sufletească. Oamenii erau atraşi către Gorki ca spre un magnet. Exista în el o „lăcomie" de oameni. Şi în fiecare dintre ei el putea descoperi ceva foarte important şi foarte necesar. Un scriitor povestea cum, tînăr fiind, s-a hotărît pentru prima oară să se ducă la locuinţa din Moscova a marelui creator. Era foarte emoţionat şi nu prea ştia dacă scriitorul îl va primi. În faţa casei lui Gorki l-a văzut pe portar şi a întrebat cu o voce şovăitoare: „I-acasă?" Bătrînul s-a uitat şiret la tînărul stînjenit, şi vrînd parcă să-l îmbărbăteze a spus: „Mergeţi, mergeţi. Vă aşteaptă." „Mă aşteaptă?" „Da, el îi asteaptă întotdeauna pe toţi". Gorki nu şi satisfăcea niciodată interesul faţă de lume, şi de aceea aştepta întotdeauna cu o mare curiozitate întîlnirea cu necunoscutul.

Gorki a fost un scriitor luptător. Îi dispreţuia pe cărturarii de cabinet grijulii faţă de liniştea şi de izolarea lor, căutînd să ocolească vîrtejul vieţii de fiecare zi. Gorki a fost un artist de cu totul alt tip. Scriitor revoluţionar, publicist, critic, organizator al vieţii literare, redactor — putem oare enumera toate preocupările care constituiau viaţa lui? Clocotitoare şi multilaterală este activitatea lui de după Revoluţia din Octombrie. Fondator al realismului socialist, prieten apropiat al lui Lenin şi adept convins şi pasionat al ideilor leniniste asupra caracterului popular şi partinităţii artei, el a pus bazele literaturii sovietice. Prin operele sale artistice, scrise după Revoluţie — **Întreprinderile Artamonov, Viaţa lui Klim Samghin, Egor Buliciov,** prin remarcabila sa activitate publicistică. Gorki a ridicat literatura sovietică pe culmi universale. Prima generaţie de scriitori sovietici a intrat în literatură, aproape în întregime, sub influenţa nemijlocită a lui Gorki. Această influenţă au continuat s-o resimtă şi generaţiile următoare. Literaţi cu individualităţi creatoare diferite, de diverse gusturi şi stiluri au avut în Gorki pe învăţătorul lor. Despre aceasta a vorbit odată foarte bine Konstantin Fedin: „Văzînd pretutindeni răspîndite urmele influenţei sale artistice, el nu se gîndea la înfiinţarea unei şcoli, dar arta sa a fost o parte a acelei biografii care a fost personalitatea sa, iar exemplul personalităţii sale a devenit în ochii noştri o întruchipare măreaţă a contemporaneităţii; fiecare scriitor nou îşi întorcea faţa către Gorki ca să vadă şi să înveţe".

Gorki se afla întotdeauna în fluxul cel mai dens al vieţii. El simţea ca nimeni altul dintre scriitori pulsul timpului, era neobişnuit de sensibil şi receptiv faţă de cerinţele sale. Ultimii ani pe care i-a trăit, după reîntoarcerea sa în patrie, sînt plini de evenimente şi preocupări care păreau că ar fi ajuns pentru o întreagă altă viaţă. A luat parte la organizarea Uniunii Scriitorilor Sovietici, a ţinut discursuri, a scris articole, a creat o serie de reviste. Neavînd nici o funcţie oficială, el devine, avînd dreptul spiritual şi moral al autorităţii sale, unul din cei mai de seamă conducători ai culturii sovietice. Nici o acţiune cît de cît importantă în acest domeniu nu a avut loc fără participarea sau colaborarea lui. N-a existat scriitor care să joace un astfel de rol important în viaţa poporului său. Trecînd graniţele, vocea lui Gorki tulbura conştiinţa popoarelor lumii. Peste capul guvernelor, scriitorul se adresa deseori cu cuvinte de salut de chemare sau de aspră prevenire în legătură cu diferitele împrejurări ale vieţii politice internaţionale Gorki a fost unul din organizatorii mişcării mondiale antifasciste. el îşi ridica puternic vocea în apărarea păcii, ameninţată atunci de Italia fascistă şi Germania hitleristă. Cînd primele bombe fasciste au căzut pe pămîntul Abisiniei şi cînd în Apus puţini îşi dădeau seama ce urmări tragice pentru omenire va avea acest război, el spunea: „Nu e admisibil să-i lăsăm pe agresori în libertate... Nu se poate! Trebuie legaţi de mîini şi de picioare!" Era preocupat de ameninţarea de război care plana asupra lumii şi a făcut mult ca popoarele să nu fie găsite nepregătite. Dar în acelaşi timp Gorki continua să militeze pentru binele păcii şi al creaţiei. Călătorea fără odihnă prin ţară, vizita construcţiile, se întîlnea cu mii de oameni, proiecta noi cărţi, scria articole, dădea sfaturi tinerilor săi discipoli. A muncit în aşa fel încît într-adevăr a fost o întreagă „instituţie".

Astăzi, în ajunul celei de a 50-a aniversări a Marii Revoluţii din Octombire, este potrivit şi important să ne amintim numele lui Gorki. Toată viaţa sa a fost închinată Revoluţiei, şi toată creaţia sa a fost un simbol al Revoluţiei. Operele sale, concepţiile sale asupra lumii şi artei sînt pătrunse de spirit revoluţionar. A luptat împotriva spiritului micburghez care tindea spre o artă falsificată, o literatură nocivă, a apărat sănătatea spirituală a poporului. Gorki şi-a început activitatea literară în acei ani cînd împotriva tradiţiilor artei realiste curentele moderniste au început să deschidă un foc înverşunat. Molima modernismului, a formalismului, pătrundeau tot mai larg în paginile publicaţiilor burgheze, şuvoiul tulbure al decadentismului ameninţa să înece tot ce era viu în literatură şi artă. De la primii paşi ai activităţii sale literare, Gorki a dus o luptă aprigă împotriva diferitelor manifestări ale modernismului. El apăra arta pe înţelesul oamenilor, capabilă să exprime adevărul: „Arta trebuie să fie pe înţelesul tuturor şi educativă, altfel ea nu e necesară pentru viaţă şi oameni" — scria Gorki în anul 1896. El nu înceta să demaşte arta decadentă, străină şi neînţeleasă poporului. Adevărata artă este totdeauna simplă, clară, cum e simplu şi clar adevărul. „... Tot ce e măreţ e simplu, — scria Gorki în 1905 unui corespondent, — poporul e simplu ca cerul, cu el trebuie să vorbeşti în cuvinte frumoase, şi puternice, îmbrăcînd adevărul în foc, în patos". Impresionant sună astăzi aceste cuvinte ale scriitorului: „Omul moare — poporul e nemuritor, şi nemuritor e poetul ale cărui cîntece ating inima poporului". — Iată simbolul credinţei lui Gorki! Prin întreaga sa operă străbate gîndul despre marea responsabilitate a artistului, dator „a fi o personalitate sacră"; creaţia trebuie să arate oamenilor calea „spre lumină, spre adevăr, spre frumos, spre o nouă viaţă". Un astfel de artist a fost el însuşi.

Totă viaţa lui Gorki a fost închinată poporului, idealurilor sale politice. De aici provine înalta răspundere a scriitorului pentru arta sa, acel sentiment care îi era propriu lui Gorki şi care astăzi, mai mult ca oricînd, ni-l însuşim ca pe un testament fundamental adresat artei noastre contemporane. Din toate puterile sufletului, Gorki a fost poetul Revoluţiei. Şi Revoluţia, în zilele marelui Jubileu, îşi aminteşte cu recunoştinţă de marele său cîntăreţ.

Prof. S. MAŞINSKI
(Moscova)

VICTOR BOKOV

LENIN

Nu vor fi primăveri, prin milenii
fără boare sau zumzet de-albine.
Nu e zi să trăiesc fără Lenin
Orişiunde aş fi eu cu mine.

Ştiu cuvintele-i pe dinafară
cuprinzînd adevărul curat.
Sînt cuvinte cu aripi ce zboară
şi sînt gînduri cu plug de arat.

Cînd privesc peste veacuri cu patimi
către mîine, mă-nalţ în tării.
Moartea lui mi-a fost primele lacrimi,
Viaţa lui – mi-a adus bucurii.

Şiretenia, vorba hapsînă
mă-ncolţeau, de copil. Din idei,
pămîntişte, duioasa lui mînă
poposit-a pe umerii mei.

M-a chemat, în colhozuri, la brazde
în spre rodul cel paşnic şi lung, –
iar tristeţile uspre şi vaste
mă făcea, inspirat, să le-alung.

Cîte boabe-n obştescul tezaur,
cîte steaguri pe cerul bogat!
Voi păstra deci, în sufletu-mi, aur
şi lumină, cum el m-a-nvăţat.

Este Lenin
mereu primăvară,
pe-oceane e tînărul port,
spre Comună, în mers, aşadară
înălţimea vieţii mi-o port.

RUSIA

Rusia, spuneţi-mi de unde-ncepe?
Din Kemandov? Kamciatca? Sau Kurile?
De ce au ochii trişti aceste stepe
privind prelung spre iezere docile?

Rusia-ncepe dintr-o pasiune
din trudă
adevăruri
şi răbdare,
căci steaua ei se-alege din minune
şi-n noaptea ei sînt fulgere solare.

De-aici decurg problemele. Mîndrie-i
destinul ei ce-cruncă-n vremuri punţi.
Iar de cumva tu aparţii Rusiei,
atunci ea-ncepe-n tine, nu în munţi.

În româneşte de Al. ANDRIŢOIU

Din „VEDE"

RETROSPECTIVE

(„RIG–VEDA", X-72)

CĂTRE ZEI – CÎNTECUL CREAŢIEI

Şi acum, cînd simt în mine sfinta binecuvîntare,
Să vestim în imnuri lumea despre zei şi al lor rost,
— Poate că viitorimea n-are să mai fie-n stare
Să mai răscolească vremea ca să afle cum a fost.

Cîntecele-acestea toate le-a unit Brahmanaspati [2])
Cum lipeşte-n fierărie fierul cald, un ucenic
Povestind cum la-nceputuri, în copilăria vremii,
Zeii s-au născut, se spune, dintr-odată, din nimic.

Cînd, demult, abia-ncepuse erele să se închege,
S-au ivit pe lume zeii, apoi spaţiul opac,
Însă-aceste-au luat fiinţă, undeva, departe-n ceruri,
Din acei ce stau acolo, ghemuiţi, rotund, colac.

Din aceştia, mai pe urmă, lumea-ntreagă şi pămîntul,
Toate cîte ochiul vede, rînd pe rînd se zămisli,
Din pămînt, tîrziu, în vreme, a luat formă şi văzduhul,
Din Aditi [3]) apoi Daksa [4]), — şi din Daksa, Aditi.

Adevăr grăiesc, o Daksa, că Aditi ţi-a fost fiică,
Ai născut-o tu, cînd lumea se zărea ca nişte zori,
După care începură spaţiile să se nască
Şi după aceia zeii, — fraţii tăi nemuritori.

A venit potopul apoi. Voi alături peste ape,
Strînşi în braţe-aţi stat tot timpul cît ţinu, pîn-la sorac,
Şi săreau puternic stropii cum în sus se urcă praful
De la cei ce bat pămîntul cînd în tropot sar la joc.

Cînd a încetat potopul v-aţi împrăştiat prin lume,
Vrăjitori temuţi, stăpînii universului rotund,
Aţi adus la loc pe ceruri soarele, care de frică
Coborîse-n apa mării şi zăcea ascuns pe fund.

Opt feciori născu, se spune, Aditi, din trupul ei,
Şi-a plecat, la zei să-i ducă, doar cu şapte. Pe cel mic,
Cel ce se numea Martanda, îl greşise din născare
Şi l-a lepădat cu scîrbă ca pe-un lucru de nimic.

Cu cei şapte ea pătrunse în a lumii primă eră.
L-a găsit şi pe Martanda şi îl puse iar la sin,
Căci avea menirea sacră de la zeii nemuririi
Să prăsească omenirea şi să moară de b[illegible]

(„ATHARVA–VEDA", II-12)

ÎMPOTRIVA CELUI CARE VREA SĂ-MI ZĂDĂRNICEASCĂ VRĂJILE

Tu, pămîntule, voi ceruri, atmosferă necuprinsă,
Şi tu, Vishnu [6]), ce departe umbli cu gigantici paşi,
Făceţi ca întreg văzduhul ce-l păzeşte numai vîntul,
Să se-aprindă şi să ardă în jăratec uriaş.

Ascultaţi, voi zei, cum astăzi Bharadvaja [7]), pentru mine,
Imnurile de-adorare vouă va să le ridice.
Prins în lanţuri, într-o baltă de necazuri să-l înece
Pe acel care încearcă vrăjile să mi le strice

Mai ascultă şi tu Indra [8]), băutorule de Soma, [9])
Cînd te chem cu voce tare şi cu inima-arzînd,
Pe acel care încearcă vrăjile să mi le strice,
Ca pe-un arbor, cu securea, doborî-l-voi în curînd.

Voi: Angiras, [10]) Aditija, [11]) Vasu [12]) şi de cîte trei
Ori optzeci din cîntăreţii care cîntă din Saman [13]),
Ajutaţi-mi sacrificiul strămoşesc să-l duc la capăt
Şi să-l sugrumăm pe-acela care-n vrajă mi-i duşman.

Cerule, veghează asupra-mi. Tu, pămîntule, ai grijă,
Voi strămoşi, şi tu, Angiras, cel de Soma băutor,
Faceţi ca acel ce-ncearcă vrăjile să mi le strice,
Numai la nenorocire şi la rău să aibă spor.

Voi Maruţilor [14]), pe acela care vrea să mă supună
Şi să strice vraja care eu aicea o ţesui
Şi pe-acela ce pe Brahmani îi urăşte şi-i blesteamă
Verse cerul peste dinsul toate flăcările lui.

*

Răsufluri şapte. Opt esenţe
Le smulg cu-al meu descîntec de la tine,
Iar tu, vrăjmaşule, să mergi la Yama [15]),
De Agni [16])-mpodobit cum se cuvine.

A pasului tău urmă am luat
Şi-o dau lui Yatavedas [17]) ca s-o ardă,
Iar trupul tău în foc nestins să zacă
Şi vorba ta puterile să-şi piardă.

În româneşte de
Ion Larin POSTOLACHE şi Viorica VIZANTE

---

[1]) *Rig-Veda: Veda imnurilor*
[2]) *Brahmanaspati: Divinitate vedică care prezidează puterea cuvintelor magice.*
[3]) *Aditi: Principiul feminin, fiică a lui Daksa şi mamă a Adityasilor.*
[4])*Daksa: Principiul masculin, tatăl Aditiei.*
[5]) *Atharva-Veda: Parte a Vedelor conţinînd formule şi reţete magice.*
[6]) *Vishnu: Zeu în mitologia vedică, despre care se spunea că poate străbate întreaga lume în trei paşi.*
[7]) *Bharadvaja: Un înţelept din clasa Rhişilor*
[8]) *Indra: Zeul furtunii.*
[9]) *Soma: Băutură magică oferită zeilor la sacrificii.*
[10]) *Angiras: Trece în literatura vedică drept autor al imnurilor.*
[11]) *Aditija: Simbolizează norocul*
[12]) *Vasu: O clasă de zei.*
[13]) *Saman: Elementele componente ale Vedelor*
[14]) *Maruţi: Zei ai furtunii, fiii lui Rudra*
[15]) *Yama: Zeul morţii.*
[16]) *Agni: Divinitate vedică ce prezidează focul divin*
[17]) *Yatavedas: Divinitate a focului.*

DE VORBĂ CU GUY de BOSSCHÈRE

Oe curînd ne-a vizitat ţara scriitorul francez de origine belgiană Guy de Bosschère împreună cu soţia. Cu acest prilej l-am rugat să-mi spună cîte ceva despre el, despre opera sa.

— Trebuie să mărturisesc că opera mea nu s-a născut dintr-un proiect bine determinat, ci mai degrabă în funcţie de evenimente şi necesităţi. Am început să scriu articole în timpul războiului, în slandestinitate.

După eliberarea Belgiei — căci sînt belgian — m-am dedicat firesc ziaristicii înfiinţînd un jurnal propriu, un săptămînal politic şi literar. Pe urmă, cu începere din 1950, am colaborat la o revistă care optase din punct de vedere politic şi etic pentru relaţii între Est şi Vest, decolonizare şi non-violenţă. Pot să vă asigur că a ridica asemenea probleme, care în 1950 erau „tabu" în Occident, atrăgea pe vremea aceea o serie de consecinţe adesea neplăcute. Tot atunci am început să călătoresc prin ţările de democraţie populară: în 1953 am fost în România. Opera mea de eseist se inspiră oarecum direct din aceste trei opţiuni fundamentale ale revistei unde colaboram în 1950: primul volum din cele două ale lucrării *Autopsia colonizării* a apărut de curînd la editura *Albin Michel*, la Paris (şi, am toate motivele s-o cred, va fi poate tradusă şi editată în România), şi, în continuare, am de gînd să consacru Europei, şi deci problemei coexistenţei între Est şi Vest, precum şi non-violenţei, alte două lucrări.

— *Ştiam că sînteţi şi poet...*

— Aşa e. Am venit însă destul de tîrziu spre poezie. abia în 1949. Mai înainte nu scrisesem nici măcar un singur poem, chiar şi la vîrsta cînd orice adolescent îşi scrie primele elegii. Primele două culegeri au fost: *Cinq poèmes pour une inconnue* (Cinci poeme pentru o necunoscută) şi *Poèmes de l'Adieu* (Poemele despărţirii), toate dovedind un adînc ataşament faţă de forma clasică. Consider de altfel că pentru orice debutant rigoarea formală e şcoala cea mai bună. În următoarele două culegeri: *Obsédant éternel* (Etern obsedant) şi *A L'Est de Dieu* (La răsărit de Dumnezeu), forma devine mai flexibilă deşi nu renunţ la ritmul interior. După 1960, am optat pentru proza poetică. Forma s-a restrîns considerabil, iar formula poetică e, după părerea mea, mult mai pătrunzătoare.

Romanul e de asemenea o formă de exprimare literară care mă tentează. Întotdeauna am fost de părere că un scriitor nu se poate exprima în întregime cu ajutorul unui singur gen literar. Fiecare gen îşi are legile sale şi exprimă într-un fel *incomparabil* o dimensiune din realitate care este a lui. Dacă vrei să exprimi global realitatea, trebuie neapărat atunci să abordezi toate genurile literare. Începusem să scriu un roman, cînd a survenit comanda pentru lucrarea în două volume despre colonizare şi decolonizare. Cînd isprăvesc, şi nu mai am mult, am de gînd să-mi scriu şi romanul început.

— *Care sînt după părerea dvs. poeţii şi tendinţele poetice mai importante astăzi în Franţa?*

— Printre poeţii de mari dimensiuni care, vă daţi seama, sînt în număr foarte mic, dintre vîrstnici cred că fac parte *Saint-John Perse, Ponge, Pierre-Jean Jouve, Michaux* (mă refer bine-înţeles la cei în viaţă); iar din generaţiile următoare — *René Char*, pe care eu îl consider poetul cel mai de seamă al epocii noastre, *Yves Bonnefoy*, deasemeni un mare poet, şi poate *Deguy* E izbitoare bogata contribuţie a alogenilor în literatura franceză. Mă gîndesc la poeţi de mare anvergură ca martinichezul *Aimé Césaire*, algerianul *Kateb Yacine* şi franco-românul *Eugen Ionescu*. Dintre poeţii foarte tineri se remarcă nume ca acela al lui *Dominique Tron*, dar încă e prea devreme pentru a ne pronunţa.

Dintre toate tendinţele existente astăzi, cea mai serioasă mi se pare aceea susţinută de revista *Tel Quel*, deşi rămîne prea teoretică; nici o operă de prima mînă n-a fost dată la iveală pînă acum.

Nu trebuie să uit: printre poeţii despre care se va vorbi într-o zi în lumea întreagă, îl citez fără nici o şovăială pe *Pierre della Faille*, poet belgian de o mare originalitate.

— *V-am auzit rostind în rîndul poeţilor numele lui Eugen Ionescu. Ce părere aveţi despre el?*

— Intenţionat l-am aşezat printre poeţi, deoarece cred că la el predomină poetul. Păstrînd proporţiile, tot aşa, se spune şi despre Shakespeare că *este* poet. Fără îndoială Ionescu e cam inegal. Piesa sa *Pietonul aerului* nu valorează cît *Regele moare*, dar nu se poate nega că împreună cu Becket şi Adamov el a revoluţionat spiritul şi normele teatrului contemporan. Opera sa e bogată, variată şi de o excepţională originalitate.

— *Aţi vorbit şi de Michaux. Dvs. ce credeţi despre el?*

— Michaux este un caz aparte în literatura actuală. Nu ţine de nici o şcoală literară, chiar dacă în tinereţe a fost oarecum influenţat, ca şi toţi tinerii scriitori, de suprarealism. (Suprarealismului astăzi îl lipsesc scriitori de valoare; ar fi de remarcat doar unul singur, şi acela o femeie — *Joyce Mansour* — poetă de un erotism fascinant şi rafinat.) Michaux n-a făcut nici el şcoală. Cei cîţiva tineri care-l imită sînt nişte mediocri. Şi, cu toate acestea, Michaux a exercitat şi mai exercită şi astăzi asupra tineretului o influenţă preponderentă. Experienţele sale au dat naştere unor texte poetice de o frumuseţe şi o adîncime tulburătoare. Iar *Voyage en Grande Carabagne* (Călătorie în Marea Carabagne) a devenit o operă clasică fără ca prin aceasta să se usuce. Dimpotrivă, e şi acum tot atît de puternică şi de nouă ca în prima zi.

— *Ce credeţi despre romanul actual, şi în special despre „noul roman"?*

— Dintre toate tendinţele romanului francez, aceea a „noului roman" mi se pare cea mai interesantă. Poţi s-o respingi dar nu poţi face abstracţie de ea. Ea caracterizează literatura actuală aproape tot aşa de puternic ca şi suprarealismul înainte de război. Cred însă că e pîndită de acelaşi pericol: excesul de teoretizare şi *sistematism*. „Şcoala privirii" aduce desigur o viziune nouă, dar trebuie să ne ferim să-i luăm *ad litteram* toate preceptele. Fiecare scriitor trebuie să ia de aici ceea ce-i poate fi de folos şi poate fi integrat operei sale. Dar nu mai mult. În această privinţă opera lui Robbe-Grillet mi se pare foarte semnificativă. Aceea a lui Butor şi mai mult. Căci sînt limite care nu trebuie depăşite.

D. ŢEPENEAG

REDACŢIA: Bucureşti — B-dul Ana Ipătescu 15. Telefon: 12.91.44; 11.39.36; 12.74.26 ADMINISTRAŢIA: Şos Kiseleff nr. 10 Telefon: 18.33.99 ABONAMENTE: 3 luni 13 lei; 6 luni 26 lei; 1 an 52 lei.
Tiparul: Întreprinderea Poligrafică „Informaţia", str Brezoianu nr. 23–25.